

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KRİMİNOLOJİ VE CEZA ADALETİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SUÇA SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLARDA
MEKAN VE KENT PERSPEKTİFİNDE
MARJİNALLİK: DAMGALAMA TEORİSİ VE
WACQUANT**

Rümeysa TEKİN

2501181360

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK

İSTANBUL-2022

ÖZ

SUÇA SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLARDA MEKAN VE KENT PERSPEKTİFİNDE MARJİNALLİK: DAMGALAMA TEORİSİ VE WACQUANT

RÜMEYSA TEKİN

Bu çalışmada kentsel mekanda farklılıkların ve ayrışmanın ilerlemesiyle ortaya çıkan kent marjinalliği kavramı açıklanmış, kent marjinalliği kavramının gelişimi incelenmiştir. Çalışmada suç olgusunu açıklarken kriminoloji disiplininde sosyal yapıların ve sosyal süreçlerin üzerinde duran sosyolojik yaklaşımlar içerisinde mekan ve kent kavramlarına nasıl yer verildiği, araştırmalarıyla sosyolojide mekânla ilgili tikanlıkları açan ve kent marjinalliğini etnografik gözlemleri ile geliştiren Wacquant'ın kentsel marjinalliğe dair açıklamaları ele alınmıştır. Mekan ve kent kavramları suça sosyolojik yaklaşımların neredeyse hepsinde yer almaktadır. Ancak sosyolojik yaklaşımların her biri, mekanı ve kenti farklı formlarda ele almış, mekanın ve kentin değişimi ile teorilerde bu kavramların ele alınışı da farklılık göstermiştir. Kentsel marjinallik kavramının açılımında ve kriminolojide bir yere oturtulmasında gerek sosyal yapı yaklaşımlarının gerek sosyal süreç yaklaşımlarının mekan ve kent bağlamında söyledikleri önem arz etmektedir.

Çalışma kriminolojide sosyolojik yaklaşımlarda mekan ve kent kavramının nasıl yer aldığını betimleyen ve kent marjinalliğini bu betimlemelere göre değerlendirmeye çalışan teorik bir çalışmadır. Çalışma literatür taramasına dayalı betimsel içerik analizi yöntemi ile yürütülmüştür. Kentsel marjinallik açısından oldukça önemli olan damgalama kavramı kriminolojide suç teorilerinden damgalama teorisinde oldukça merkezde yer almaktadır. Ancak mekansal bağlamda marjinalliğin ortaya çıkışı ve bu marjinalliğin suç olgusu ile ilişkisi değerlendirildiğinde, kriminolojide damgalama kavramına daha geniş perspektiften bakan yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Wacquant'ın saha çalışmalarıyla ön plana çıkmış ve kentsel

marjinallik açısından önemli bir kavram olan mekansal damgalama, kriminoloji disiplinde üzerinde durulması ve geliştirilmesi gereken bir kavramdır.

Anahtar Kelimeler: kentsel marjinallik, damgalama teorisi, Wacquant, mekânsal damgalama

ABSTRACT

MARGINALITY IN THE PERSPECTIVE OF SPACE AND CITY CONCEPTS IN SOCIOLOGICAL APPROACHES TO CRIME: LABELING THEORY AND WACQUANT

RUMEYSA TEKIN

In this study, the concept of urban marginality, which emerged with the progress of differences and segregation in urban space, is explained and the development of the urban marginality is examined. It has been tackled how the concept of space and city takes place in sociological approaches that emphasize social institutions and social processes in the discipline of criminology while explaining the phenomenon of crime. Wacquant, who opened the bottlenecks related to space in sociology with his researches and developed urban marginality with his ethnographic observations, and what he said about urban marginality are explained. The concepts of space and city are included in almost all sociological approaches to crime. However, each sociological approach has dealt with space and city in different forms, and the change of space and city and the tackling space and city in theories have also differed. In the expansion of the concept of urban marginality and its placement in criminology, it is important that both the social structural and social process approaches in the context of space and city.

The study is a theoretical study that describes how the concept of space and city takes place in sociological approaches in criminology and tries to evaluate urban marginality according to these descriptions. The study was carried out with descriptive content analysis method based on literature review. The concept of stigma, which is very important in terms of urban marginality, is at the center of labeling theory, one of the crime theories in criminology. However, when the emergence of marginality in the spatial context and the relationship of this marginality with the phenomenon of crime are evaluated, approaches that look at the concept of stigmatization in criminology from a broader perspective are needed. Territorial stigmatization, which became

visible with Wacquant's field studies and is an important concept in terms of urban marginality, is a concept that needs to be emphasized and developed in the discipline of criminology.

Keywords: urban marginality, labeling theory, Wacquant, territorial stigmatization

ÖNSÖZ

Yaşadığımız kent, mahalle ve sokak hayatımıza pek yönüyle dokunduğuna, bizi pek çok açıdan etkilediğine inandığım çeşitli mekânsal öğelerdi. Benim için farklı kentler ve kentsel bölgeler, insanlar gibi farklı yaratılışlara, farklı ruhlara ve karakterlere sahipler. Lisans eğitimim sonrasında, hukuk ile kent sosyolojisi arasında köprü kurmamı sağlayan kriminoloji disiplininde bu kavramların nasıl yer aldığı merak ettiğim bir konu oldu. Sonrasında tez danışmanımın yönlendirmeleri ve çalışmamın daha başarılı ilerlemesi için panoramik yönden monografik yöne kayma çabam, kent marjinallerini inceleme gerekliliğini doğurdu ve Wacquant ismini karşıma çıkardı. Tezimi şekillendirme ve yazmanın ilk aşamalarında Erasmus öğrencisi olduğum kentte, İtalya'nın Bologna kentinde ilk günümde bana ev sahipliği yapanlardan sevgili Elena'nın çalışma konumdan bihaber şekilde beni şehrin getto bölgesine götürmesi ve kentin ilk o mekânıyla tanıştırması, sonrasında seyahat ettiğim kentlerde de kendimi tekrar tekrar getto kısımlarında bulmam, içimde doğru konuyu seçtiğim hissini pekiştirdi. Kentlerin belirli mekânlarının çeşitli sebeplerle farklılaşması, ayrışması ve içinde yaşayanların marjinalleşmesi küresel bir olgu olarak karşımıza çıksa da her bir kent mekânının bu serüveni deneyimleme biçimi de kendine özgüydü. Yapmam gereken, kent ve kentsel mekânın dilini anlamak için benden önce kentle ve kentsel mekânla konuşanların neler söylediklerini araştırmaktı. Wacquant'ı ve yaptığı saha çalışmalarını okumak, benim için kentin ve kentsel mekânın diline giriş niteliğinde oldu.

Öncelikle kendisiyle yaptığım fikir alışverişlerinde zihnimi açan, beni dinleyen ve benimle birlikte çalışmanın sorumluluğunu taşıdığını hissettiren eşim Hasan'a, sağladıkları maddi ve manevi her türlü destek için iki aileme, önemli önemsiz demeden her türlü sorumu çekinmeden sorma imkânını sağlayan ve her zaman çalışmaya ve üretmeye teşvik eden danışmanım Doç. Dr. Murat Şentürk'e, Kriminoloji disiplini ile tanışmamızı sağlayan hocam Doç. Dr. Tuba Topçuoğlu'na ve programdaki tüm hocalarıma, değişim programı üniversitemdeki danışmanım Rossella Selmini'ye, tezimin ilk aşamalarında değişim programı öğrencisi olduğum kentte bana ev sahipliği yapan Mariachiara, Don Carlos, Elena, Alessandra ve Marina'ya, kaynak katkıları için

Dino'ya, kütüphane arkadaşlarım Feyza'ya ve Cansu'ya, Şule'ye, akademik olarak verdiği her türlü destek için İlknur'a tüm yardımları ve destekleri için teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul, 2022

Rümeysa Tekin

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	1
GİRİŞ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

MEKANDA FARKLILIKLAR VE EŞİTSİZLİKLER

1.1. Mekansal Farklılaşma	9
1.1.1. Toplumsal Eşitsizlikler	12
1.1.2. Göç ve Nüfus Hareketleri.....	19
1.2. Mekansal Ayrışma	23
1.3. Kentsel Marjinallik.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

SUÇA SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLARDA MEKAN VE KENT

2.1. Sosyal Yapı Teorileri	44
2.1.1. Anomi ve Gerilim Teorileri	44
2.1.2. Sosyal Düzensizlik ve Sosyal Ekoloji Teorileri.....	53
2.1.3. Alt Kültür Teorileri	60
2.2. Sosyal Süreç Teorileri	64
2.2.1. Sosyal Öğrenme ve Ayrıcı Birliktelikler Teorisi	65
2.2.2. Kontrol Teorileri	68
2.2.3. Damgalama Teorisi	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUÇ VE MEKAN PERSPEKTİFİNDE WACQUANT VE DAMGALAMA TEORİSİ

3.1. Damgalama Teorisi ve Alternatif Yaklaşımlar	86
3.1.1. Damgalama Teorisinin Ampirik Çalışmalarla Değerlendirilmesi	86
3.1.2. Kültürel Kriminoloji.....	94
3.2. Wacquant ve Kentsel Marjinalleşme Örnekleri	97
3.2.1. Amerikan Gettoları.....	99
3.2.2. Amerikan Gettolarına ve Fransa Banliyölerine Karşılaştırmalı Bir Bakış	104
3.2.3. Wacquant ve Kentsel Marjinalleşmeye Dair Çözüm Önerileri.....	113
3.3. Damgalamayı Mekansal Düzlemde Okumak: Bir Kavram Analizi.....	118
3.3.1. Mekansal Damgalama.....	119
3.3.2. Suç ve Sapma Davranışı Açısından Mekansal Damgalama	125
SONUÇ.....	128
KAYNAKÇA	132

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Wacquant'ın Sosyo-mekânsal İnziva Diyagramı.....	27
Şekil 2: Wacquant'a Göre Bölgesel Damgalanmayla Başa Çıkmak İçin Tasarlanmış Stratejilerin Dağılımı.....	38
Şekil 3: Kriminolojide Sosyolojik Suç Teorileri	43
Şekil 4: Makrososyal Organizasyon ve Suç İlişkisi.....	52
Şekil 5: Kentin Büyümesinde Kent Bölgeleri.....	57
Şekil 6: Chicago Üniversitesi Kent Aile Yaşamı Araştırmasına Göre Chicago Gettosu Merkezi İle Çevresinde Siyahların Sınıf Yapısı	103

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

Akt. : Aktaran

Bs. : Baskı

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

Para. : Paragraf

S. : Sayfa

T. y. : Tarih yok

GİRİŞ

Yaşadığımız mekânlar, kentler, kentsel bölgeler hayatımızı pek çok yönden kuşatan, davranış biçimlerimizi etkileme ihtimali olan yerlerdir. Pek çoğumuz için yaşadığımız mekân, kendisiyle temastan kaçınamadığımız, soluduğumuz hava gibi zaruri bir şekilde hayatımızda yer edinmiş bir unsurdur. Yaşama fonksiyonu gösteren her birey uzayda bir yer işgal etmekte, işgal edilen yerin zemini mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. O hâlde insanın var olması için gerekli olan mekânla temas hâlinde olma durumu, insanın mekânla ilişkisini doğurmakta, bu ilişkinin sonucunda da çeşitli etkilerin ve değişimin gerçekleşmesi olağan hâle gelmekte, insanların sergiledikleri davranışlar da insan ve mekân ilişkisinden doğan etkileşimden payını almaktadır.

Bir insan davranışı olarak suç, hukuk düzeni tarafından ceza ya da emniyet tedbiri yaptırımlarına bağlanmış eylemdir (Işıқтаç, 2016: 61). Pek çok insan davranışı gibi suç davranışının gerçekleşmesinde de arka planda çeşitli faktörler yer almıştır. Gerçekleştğinde bireyler ve toplumlar için maliyetinin fazla olması nedeniyle suç davranışı önlenmek istenmiş, suç davranışını önleme çabası bu davranışın nedenlerini, suç davranışının arkasında yer alan faktörleri anlama çabasını doğurmuştur. Her türlü insan davranışını etkilemesi söz konusu olan insan ve mekân ilişkisi de suç davranışının gerçekleşmesinde etkisi muhtemel olan bir faktördür. Bir insan davranışı olarak suçun ortaya çıkmasında mekân ve kent, suçun sebeplerini izah etmeye çalışan kriminoloji teorilerinde de sıkça geçmiş, bu teorilerde kimi zaman merkezde bir kavram olarak yer almıştır (Park, 2015a; Park 2015b; Burgess, 2015; Shaw ve McKay, 1969). Kimi zamansa suç teorilerinde mekâna ve kente bireyleri ve toplumla ilişkili olarak alt kültür, taklit, sosyal öğrenme, sosyal destek gibi başka unsurlara aracılık ettiği için değinilmiştir (Durkheim, 1994; Durkheim, 2005; Merton, 1968; Agnew, 1992; Messner ve Rosenfeld, 2017; Cohen ve Short, 1958; Cloward ve Ohlin, 1998; Miller, 2001; Sutherland, 1924; Akers ve Jensen, 2017; Dinitz, Scarpitti ve Reckless, 1962; Reckless ve Dinitz, 1967; Reckless, Dinitz ve Kay, 1957; Laub, Rowan ve Sampson, 2018; Colvin, Cullen ve Ven, 2002; Tannenbaum, 1938; Lemert, 2002; Becker, 2017; Braithwaite, 1989).

Mekân ve kent ile insanın etkileşimi, bir insan davranışı olan suç olgusu incelenirken mekânı ve kenti inceleme gerekliliğini doğurmuştur. Mekâna ve kente daha yakın perspektiften bakıldığında ise yaşadığımız kentlerin birden fazla alt mekânın bir araya gelmesiyle oluştuğu görülmektedir. Her bir alt mekân, içerisinde barındırdığı insan grubuyla bir yaşam birimidir. İnsanlar için de çoğu zaman kent içerisinde yaşadıkları bu mekânların önemi, temel bir ihtiyaç olan barınmayı giderdiği evin yerleşkesi olmaktan ötededir. Kentin söz konusu alt mekânlarında yaşayan insanlar, mekânla etkileşimin doğurduğu davranışı gerçekleştiren kimseler olarak bu mekânların yanı sıra düşünülmesi, incelenmesi ve konuşulması gereken öznelere olmaktadır. Bu alt mekânlardan bazıları ve bu kent mekânlarında yaşayan insanlar özellikle suç davranışı ve kriminoloji disiplini açısından önemli bir başlık hâline gelmektedir. Peki bu mekânların içerisinde yaşayan insanlar üzerinde ve bu insanların davranışında nasıl bir etkisi bulunmaktadır? Bu etkiye, suç davranışı açısından nasıl bakılmalıdır? Kriminolojide suça sosyolojik yaklaşımlarda bu mekânlar ve bu mekânlarda yaşayan insanlar nasıl ele alınmıştır? Kent marjinalliğini, suça sosyolojik yaklaşımların mekânı ve kenti ele alış biçimi ile anlamlandırılabilmesi mümkün müdür?

Bu araştırmada, öncelikle betimleyici bir şekilde dünyanın pek çok yerinde bir problem olan getto, banliyö, favela, gecekondu gibi kent mekânlarının ortaya çıkmasında yatan arka plan faktörleri ve bu mekânların serüveni anlatılmış; bu kentsel mekânlarla ve bu mekânlarda yaşayan insanlarla ilişkilendirilen bir olgu olarak suç davranışına kriminolojide sosyolojik teorilerin mekânla ve kentle ilgili önermeler üzerinden nasıl yaklaştığı incelenmiştir; bu mekânların sahip olduğu farklı dinamikler anlatılırken kriminoloji disiplini içinde gölgede kalmış olan mekânsal damgalama ve kent marjinalliği kavramını ortaya koyan Wacquant'ın tamamlayıcı yaklaşımı ortaya konmuştur. Teorik olarak suçu anlamada mekânın ve kentin nasıl bir role sahip olduğu, çalışmanın esas konularından biri olmakla birlikte, suça birlikte gündeme gelen belirli kent mekânları da çalışmada öne çıkmıştır. Kent ve mekân kavramları, nüfus hareketliliği ve değişimi, yoksulluk, anomi, fiziksel eksiklikler gibi kavramların üzerinde duran sosyal yapı ve sosyal etkileşimle birlikte doğan öğrenme, kontrol, damgalama gibi kavramları merkeze alan sosyal süreç teorileri içerisinde psikolojik,

biyolojik, radikal ve eleştirel yaklaşımlara göre daha fazla yer almaktadır. Bu durum da kent marjinalliğinin suça sosyolojik yaklaşan teorilerle okunmasını ve sosyolojik kriminoloji teorilerinin önerdiği kavramlar ile incelenmesini mümkün kılmaktadır. Çalışmada dayanak noktası olarak suça sosyolojik yaklaşan kriminoloji teorileri ele alınsa da farklı paradigmalara mekân ve kent perspektifinde marjinalliğin gelişimi açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın amacı kentsel marjinalliği tanımlamak, marjinalliğin mekânsal açıdan ortaya çıkışının kriminolojide suça sosyolojik yaklaşımlarla ne ölçüde açıklanabilir olduğunu ortaya koymaktır. Çalışmada kent marjinalliğinin ne olduğu, nasıl gelişim gösterdiği ve ortaya çıkmasında hangi faktörlerin etkili olduğu araştırılmış; kriminolojide sosyolojik yaklaşımlarda mekânın ve kentin ne şekilde ele alındığı incelenmiş; kriminoloji disiplininde mekânın ve kentin ele alınma biçiminin marjinallik açısından yeterliliği sorgulanmıştır. Suça sosyolojik yaklaşımlar içerisinde mekân ve kente dair önermeler önemli ölçüde yer almakta ve bu önermeler kent marjinalliğini ve kent marjinalliği ile artan suç olgusunu anlaşılabilir kılmaktadır. Kent marjinalliğinin arkasında yatan toplumsal bir etken olan damgalama kavramı, kriminoloji teorilerinden damgalama teorisinde merkeze oturtulmuş bir kavramdır. Ancak kent marjinalliği ile artan suç olgusu düşünüldüğünde, damgalama teorisinin damgalama kavramını ele alış biçimi sorgulanabilir hâle gelmekte, bu noktada Wacquant'ın kent marjinalliğine dair literatüre katkıları kriminolojide sosyolojik teorileri tamamlayıcı nitelik göstermektedir.

Çalışma literatür taramasına dayalı betimsel içerik analizi yöntemi ile yürütülmüştür. Çalışmada Türkçe ve İngilizce literatürde kent ve suç çalışmalarında kent, marjinallik ve suç üzerine yapılan çalışmalar derinlemesine incelenmiş ve düzenlenmiştir. Mekân, kent, mekânsal farklılaşma, mekânsal ayrışma, marjinallik, sosyolojik suç teorileri, Wacquant ve mekânsal damgalama anahtar kelimeleri ile yapılan literatür taraması sonucu bir çalışma havuzu oluşturulmuş, bu havuza teorik çalışmalar ve saha çalışmaları dahil edilmiştir. Bu yöntemin gereği olarak konu ile ilgili genel eğilimler tespit edilmeye çalışılmış, elde edilen bilgiler doğru ve sistemli bir şekilde ortaya konularak analiz edilmiş, yorumlanmış ve sonuçlar ortaya

konulmuştur (Ültay, Akyurt ve Ültay, 2021: 190). Türkçe literatürde kent ve suç ile ilgili saha çalışmalarının teorik arka planında kriminolojide sosyolojik yaklaşımlara yer verilmiş, ancak seçilen teorilerin sayısı sınırlı kalmış ve mekân ve kente teorilerde nasıl yer verildiğinin kapsamlı bir incelemesi yapılmamıştır (Şahin, 2019; Can, 2019; Yardımcı, 2018; Yanjinkham, 2011). Kentleşme ve suç ilişkisi genel olarak yüzeysel bir şekilde ele alınmaktadır (Gökulu, 2010: 224). Mevcut çalışmada bu yüzeysellik aşmaya çalışılmış, kriminolojide suça sosyolojik yaklaşımların her birinde teorisyenlerin mekânı ve kenti nasıl ele aldığı değerlendirilmiştir. Kent ve suçluluğa dair yapılacak çalışmalarda teorik çerçevenin sağlam bir şekilde yerleştirilmesi, yapılacak çalışmanın sağlam bir zemine oturtulması açısından gereklidir. Kent ve suç ilişkisine dair yapılacak çalışmalara başlangıç olacak nitelikte teorik rehberlik sağlayabilmesi dolayısıyla çalışma önem arz etmektedir. Türkçe literatürde mekânın, kentin kriminolojide suça sosyolojik yaklaşan teorilerde nasıl ele alındığını inceleyen, kent marjinalliğini ve neticesinde ortaya çıkan suç olgusunu bu teorilerle anlamlandırmaya ve eksiklikleri doldurmaya çalışan, Wacquant ve kent çalışmalarını suç olgusu bağlamında değerlendiren bir teze rastlanmamıştır. Çalışma teorik bir şekilde bu boşluğu doldurmayı amaçlamakta, bu çaba çalışmayı özgün kılmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde kentsel marjinalliğin ortaya çıkışı, kronolojik bir şekilde açıklanmaya çalışılmış, dünyanın pek çok yerinde görülen kent marjinalliğinin gelişiminin arkasında yatan mekânsal farklılaşma ve mekânsal ayrışma kavramlarının izahıyla kent marjinalliği tanımlanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde suça sosyolojik yaklaşımlar sosyal yapı ve sosyal süreç şeklinde iki başlık altında incelenmiş, bu ana başlıklar altında yer alan teoriler ve bu teorilerin önemli isimlerinin öncelikle suça yönelik ortaya koyduğu temel önermeler ve sonrasında mekân ve kent kavramlarına nasıl ve ne şekilde değindikleri anlatılmıştır. Kent marjinalliğinin arkasında yatan bir kavram olarak damgalama, kriminolojide sosyolojik yaklaşımların damgalama teorisine de adını verecek kadar merkezde duran bir kavramdır. Üçüncü bölümde, suça sebep olan bir faktör olarak damgalama kavramının bu teoride ele alınma biçimi, damgalama kavramının önemini ve sembolik gücü anlatmaya yönelik olarak teorinin önermelerini test eden ampirik çalışmalar, kent marjinalliği ile düşünüldüğünde teorinin yeterliliği ve kriminolojide kent marjinalliği kavramını

açıklayabilecek teorik yaklaşımlardan biri olan kültürel kriminoloji anlatılmıştır. Bunların yanı sıra kent marjinalliği kavramını yürüttüğü etnografik saha çalışmalarıyla sosyal bilimlerde önemli bir kavram hâline getirmiş olan Wacquant'ın kent marjinalliğine dair örneklerine ve bu örnekleri anlatırken ortaya koyduğu mekânsal damgalama kavramının kriminolojinin kent marjinalleri açısından eksiklerini tamamlayıcı gücüne yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEKANDA FARKLILIKLAR VE EŞİTSİZLİKLER

Mekân, birey için günlük aktivitelerin, işlerin, oluşların, yaşamsal faaliyetlerin gerçekleştiği; tüm bu aktivitelere, işlere, oluşlara, faaliyetlere zemin oluşturan; pek çok varoluşun görünürlük ve süreklilik kazanması için gerekli olan alandır. Mekân kimi zaman sınırları ve kapsamı belirli olmayan, uçsuz bucaksız bir boşlukken kimi zaman da sınırları, çerçevesi ve tanımları belirli olan bir kümedir. Üzerinde yaşadığımız dünya, ülkemiz, yaşadığımız kent, mahalle, sokak, her biri mekânın hayatımıza dokunuşu farklı büyüklüklerde ve yoğunlukta olan türleridir. Bunların her biri farklı büyüklük ve yoğunlukla hayatımıza dokunuyor olmakla birlikte bazılarının etkileri daha yüzeysel, bazılarının etkileri ise daha derindir. Mekânın hayatımıza dokunuşuna pek çok zaman farklı unsurlar aracılık eder ve bu unsurlarla mekânın hayatımıza etkisinin büyüklüğü ve yoğunluğu değişkenlik gösterir (Solak, 2017: 35).

Bireyin hayata temas ettiği somut mekânsal öge hiç şüphesiz kentlerdir. Kentler gerek sadece kendi dinamikleri ile gerekse mekânın kendisinden daha kapsamlı ve büyük bir türü olan ülkelerin, kıtaların bir parçası olması veya kendisinden daha küçük olan mahalle, sokak gibi parçaları kapsaması dolayısıyla hayatlarımıza nüfuzu oldukça derin ve yoğun olan mekân türlerindendir (Solak, 2017: 14-15). Kentlerin kendisinden daha küçük olan mahalle, sokak gibi mekân türlerini kapsaması, kentlerin bu mekânlardan bağımsız şekilde değerlendirilmesini zorlaştırabilmekte, kentlerin mekânsal yönünün özerk bir şekilde ortaya çıkmasına engel olabilmektedir. Mekânın somut yüzü olan kentleri, yalnızca kendi varlığı ile bir anlam ifade eden, stabilize edilmiş bir kavram olarak ele almanın mı; yoksa farklı alt birimlerden bağımsız olmayan, parçalanmış ve parçalarıyla anlam ifade eden bir kavram olarak ele almanın mı doğru olacağına öncelikle mekân, arkasından kent tanımlarına kısa bir göz atıldığında karar verilebilir.

Mekân, toplumsal olanın inşasına hizmet eden, farklı grup ve aidiyet kümelerinden gelen insanların sosyal karşılaşmalarını düzenleyen, tasnif eden, yeni sentezler, sosyal ilişki alanları açan bir alandır (Aytaç, 2013: 144). Sosyal

karşılaşmalar ile ortaya çıkan alanlar sadece bir sosyal ilişki zemini olarak kalmamaktadır. Mekânın karşılaşmalara olanak sağlaması mekânı süregelen hâle getirmekte, böylece mekân değişime ve etkileşime açık hâle getirmektedir. Mekânın bu özelliklerinin bir uzantısı olarak kent de sosyal karşılaşmalarla değişim ve etkileşime konu olmakta, kentin değişimi ve dönüşümü ile kent üzerindeki etkileşim de birtakım sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuçlardan bir tanesi, kent içinde farklı dinamiklerin ortaya çıkmasını ve kentin çok unsurlu ve bölünmüş bir yapı hâline gelmesini sağlayan mekânsal farklılaşmalardır. Kente dair yapılmış pek çok tanımda kentin sürekliliğinden, hareketliliğinden, değişiminden, farklılaşmalardan ve bölünmelerden bahsedildiğini görmek mümkündür. Wirth (2017: para. 18, 45), kenti, sanayi öncesinde toplum içerisinde katı sınırları yıkan, farklı gelir kümelerinde ve farklı konumlarda bulunanlar arasındaki farklılıkları törpüleyen, kalabalık ve yoğun nüfusun farklılaşan ve belirli özellikleri öne çıkaran bölgeler oluşturduğu, sosyo-kültürel özelliklerin eritildiği bir pota olarak tanımlamıştır. Kent, ayrıştıran ve sınıflandıran büyük bir mekanizmaya benzer (Park, 1952: 79). Kentler yarışma, istila, saldırı ve birbirini izleme yöntemleri yolu ile doğal bölgelere ayrılır (Giddens, 1993: 98). Bu tanımlar kimi zaman kent nüfusunun hareketliliğine ve farklılığına değinmiş, kimi zaman da kentin bizzat kendisini bu hareketliliklere ve farklılıklara sebep oluşturan bir yapı olarak sunmuştur.

Bu tanımlarla birlikte kentin düzlemsel ve tek boyutlu değil, değişkenlik gösteren bir yapı olduğunu ve birden çok yüze sahip olduğunu söylemek mümkündür. Kent adeta bir sürü küçük İtalya'nın, Havana'nın, Tokyo'nun, Kore'nin, Kingston'un, Karaşi'nin, Chinatown'ın, Latin Amerika mahallelerinin, Arap semtlerinin, Türk bölgelerinin ortaya çıktığı bir çorbadır (Harvey, 2010: 108). Kent üzerindeki parçalanma ve dağılma, kentten büyük ve kapsamlı olan belirli mekânsal birimlerin kentsel mekânda temsil edilmesi suretiyle gerçekleşmektedir. Bir kente İtalya'yı, Havana'yı, Tokyo'yu ve diğerlerini tamamen yerleştirmek mümkün olmadığı için bu mekânlar kentin belirli bölgelerinde numuneleşerek kent üzerinde varlıklarını sürdürmektedir. Ancak bu temsil, parçalanma ve dağılma sürecinin de yatay bir eksen ve düzlemsel mi yoksa dikey olarak mı geliştiğini sorgulamak, hangi faktörlerin bu parçalanmaya yol açtığını anlamaya çalışmak, parçalanma ve bölünme

sürecini daha iyi anlamamızı sağlar. Kent, kendi varoluşu itibariyle mi farklılıklar, değişimler ve dönüşümleri barındırmıştır; yoksa kent içerisindeki farklılıklar, değişimler ve dönüşümler zamanla mı gerçekleşmiştir? Mekân, kent ve farklılıklarla ilişkili olan kavramlar nelerdir? Bu kavramların birbiriyle ilişkisi düzlemsel midir, hiyerarşik midir? Bu sorular, kentsel mekân üzerinde farklılıkları ve değişimleri incelerken karşımıza çıkacak temel sorulardır ve bu soruların ortaya atılmasıyla kentsel mekândaki farklılıklar, dağılmalar ve çözümlere dair temel meselelerin başlıkları atılmış olacaktır.

Kentteki parçalanma ve bölünme süreçlerini ifade eden pek çok kavram mevcuttur. Kümelenme, ayrışma, kutuplaşma kavramları sosyal ve mekânsal yapı içerisindeki farklılıkları ifade etmek için kullanılan kavramlardan bazılarıdır (Yüceşahin ve Tuysuz, 2011: 161). Kent içinde farklılaşmayı anlamak için kullanılan kavramları eşmek, sürecin dinamiklerini ortaya çıkarır; kenti ve farklılaşmayı anlamak için daha geniş bir perspektiften bakış açısı sunar. Kentsel mekândaki farklılıkları ve parçalanmaları ifade etmeye yönelik kavramlar genel olarak birbirinden farkının olup olmadığına bakılmaksızın bir arada kullanılmaktadır. Bu iç içe geçmeyi önlemek için kavramların ayrı ayrı incelenmesi, kentsel olguların sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesini sağlar. Kent üzerindeki bölünmeyi, değişik ve farklı olanın kentte görünür kılınmasını ifade etmek için kullanılan kavramlardan en kapsamlısı, mekânsal farklılaşmadır. Bu bölümde, öncelikle mekânsal farklılaşma kavramı toplumsal eşitsizlikler ve göç bağlamında anlatılmakta, modern kentleşme ile farklılaşmanın eşitsizlikler temelinde nasıl geliştiği incelenmektedir.

1.1. Mekansal Farklılaşma

Mekânsal farklılaşmayı tanımlamadan önce, mekân dışında da hayatın pek çok alanında ötekine dair bir ifade olarak kullanılan farklılığın ne olduğunu incelemek, farklılıkların ve farklılaşmanın hangi durumlar için kullanıldığına bakmak mekânsal bir olgu olarak farklılaşmanın daha iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Honig (1994: 578), farklılıkları kimlikle ilişkilendirir ve kimliklerin farklılıkları ötekine yansıtarak kendisine bir ev kurmaya çalıştığından bahseder. Farklılık, bireyin kendisine ve

kendisinin dışında olanın kimliğine karşı farkındalık kazanması ve bunun bilince yerleşmesi durumudur. Farklılığın, kimliğin kendisinin ve kendisine benzer olanın olumlamasını sağlamak için ötekini olumsuzlama olarak ifade edilmesi, farklılıkların ortaya çıkışında eksik bir yaklaşım ortaya koyar. Bireyin bu süreçte ilk yaptığı, kendisinin ve başkasının kim olduğu sorusunu kendisine sormasıdır. Bu sorunun cevabını bulduktan sonra bireyin zihninde kendisinin ve başkasının kim olduğuna dair bir farkındalık oluşur. Alpman'a (2019: 379-381) göre mekânsal boyuttan önce farklılık, kendisine fiziksel ve sosyal bir alan oluşturmak isteyen bireyin alan arayışı sürecinde zihninde inşa etmeye başladığı anlam ve yorumlara karşılık gelmektedir. Farklılaşma birey eksenli ortaya çıkan bir kavramdır, bununla birlikte mekânsal farklılaşmada bireyin kendisini ve çevresini anlamlandırmaya çalışırken kullandığı pek çok farklılık unsuru mevcuttur. Alpman, mekânsal farklılaşmayı anlamak için, bireyin kendisini ve çevresini hangi kavramlar üzerinden tanımladığına, hangi kavramlarla kendisini ve çevresini zihninde inşa ettiğine bakmak gerektiğini söyler.

Mekân ve farklılık kavramları bir araya geldiğinde, karşımıza bir içselleştirme durumu çıkar. Farklılık, bireyin mekânla özdeşim kurmak suretiyle kurduğu ayrımları içerir (Aytaç, 2013: 145). Kendisine bir alan oluşturmak isteyen birey kendisini ve etrafındakileri önce algılayarak, arkasından bir gruplamaya giderek zihninde bir öteki inşa eder. Mekânsal farklılaşma, bu farkındalığın ve gruplamanın mekânla özdeşim kurularak gerçekleştirilmesidir. Kişi, kimliğine dair farkındalığı kazandıktan sonra bu kimliği bir mekânda var etmek ve bir mekâna yerleştirmek ister. Farklı kimliklerin farklı mekânlara yerleşmesi ile kimliklerle bütünleşmiş olan mekânların farklılaşması ve çeşitlilik kazanması durumu ortaya çıkar. Mekânsal farklılaşma, kökeninde birçok unsurun yer aldığı, tek bir boyutla incelenmemesi gereken, çok katmanlı bir kavramdır. Sadece ekonomik, kültürel veya ırksal bir eğilimle mekânsal farklılaşmayı ele almak oldukça sınırlı bir perspektiften görüş alanı sunar. Zira Marksist kent kuramcılarından Lefebvre, Castells ve Harvey'in hemfikir olduğu bir konu, kentsel çelişkilerin yalnızca basit üretim ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkan sınıf mücadelesi ile açıklanamayacağıdır (akt. Şengül, 2001: 23). Mekânsal farklılaşmayı sadece sınıf mücadelesi ile veya ırksal eğilimlerle değerlendirme yetersizliğinin altında yatan farklı sebepler bulunmaktadır.

Bireylerin ve toplumların kendilerini tanımlarken kullandıkları nitelermeler çeşitlilik göstermektedir. Bu nitelermeler birbirinden bağımsız değildir, birbiriyle iç içe geçmiştir. Üretim ilişkilerinin etnik kökenden, etnik kökenin kültürden, kültürün eğitimden bağımsız olması mümkün değildir. Benzer şekilde yoksulluğu oluşturan faktörler de ırk ve sınıf ayrışmalarından ayrı düşünülemez (Musterd, 2003: 625). Dolayısıyla mekânsal farklılaşma incelenirken tek bir unsurun ele alınması, mekânsal farklılaşma için eksik bir yönelim ortaya koymakla birlikte tercih edilecek unsurun da yetersiz bir şekilde sunulmasına yol açar. Ayrıca özdeşim, bireyler ve toplumlarla mekân arasında kurulduğu için ekonomik, kültürel, ırksal eğilimleri bireylerden ve toplumlardan özerk bir şekilde değerlendirmek de mekânsal farklılaşmayı anlamak açısından eksik kalır. Gruplar kendilerini ırk, etnik köken, gelir, eğitim, yaş gibi özellikler üzerinden tanımlarlar; bu da farklılaşmayı anlamak için sınıf, iktidar, göç, mekân gibi kavramların inşa ettiği kimliklere odaklanmayı gerektirir (Alpman, 2019: 381). Bu nedenle mekânsal farklılaşmanın altında yatan ekonomik, ırksal ve kültürel faktörleri bu faktörler üzerinden kimliğini inşa eden bireyler ve gruplarla ilişkili değerlendirmek gerekmektedir.

Bireylerin kendilerini tanımlarken kullandıkları kategoriler ve özellikler de ülkeler ve bölgeler arasında farklılık göstermektedir. Mekânsal farklılaşmanın söz konusu olduğu bölgenin geçirdiği süreçler, bu tanımlama sürecinde ve mekânsal farklılaşmada hangi faktörlerin yapılandırıcı unsur olacağı konusunda etken rol oynamaktadır. Mesela gelişmekte olan bir bölgede, bölgenin gelişme sürecinin hangi evresinde olduğu, kırdan kente göçün başlayıp başlamadığı, gelişmenin sınıfsal yapının oluşmasına müsait bir hızda olup olmadığı, farklılaşmaya sebep olan dinamikleri etkiler. Sanayileşme ile göç alan bir bölgede farklılaşmaya sebep olacak faktör akrabalık ve hemşerilik olabileceken, etnik olarak farklı kökene sahip gruplardan oluşan ve uzun zamandır gerilimin olduğu bir bölgede farklılaşmayı tetikleyecek olan faktör etnik köken olacaktır. Farklılaşmayı tetikleyici dinamiklerin birden fazlasının bir arada görüldüğü yerler de mevcuttur. Türkiye, çok faktörlü mekânsal farklılaşmanın görüldüğü yerlere örnek olarak gösterilebilir. Türkiye için bu faktörler temel olarak hemşerilik, dinsel-mezhepsel farklılıklar ve ırk olarak sayılabilir (Yılmaz, 2004: 260-263). Ancak farklı bir ülkede bu dinamiklerden söz etmek mümkün olmayabilir. Mekânsal farklılaşmayı tetikleyici olarak aynı faktörün

görüldüğü farklı bölgelerde birbirinden farklı olaylar ve gelişim süreçlerinin seyretmesi de mümkündür. Mekânsal farklılaşma dinamiklerinin çok sayıda olması dolayısıyla mekânsal farklılaşmaya yönelik yaklaşımlar da ayrılmıştır. Bu kadar çok dinamiğin söz konusu olduğu bir olgu olan mekânsal farklılaşma yalnızca dış faktörler ve mecburiyetten kaynaklanmamakta, her durumda bireylerin iradesinden bağımsız olarak ortaya çıkmamaktadır. Farklılaşma dinamiklerinde birey her zaman seyirci konumunda kalmamakta; zevkler, tercihler, önyargılar da kentsel nüfusun farklı yerleşim yerlerini seçmesinde ve dağılmasında etkili olmaktadır (Wirth, 2017: para. 33).

Mekânsal farklılaşmayı anlamak için öncelikle farklılaşmanın altında yatan dinamiklerin neler olduğuna bakılmalıdır. Farklılaşmanın altında yatan dinamikleri anlamaya çalışmak için ise farklılaşan kimdir, farklılaşma nasıl ve niçin başlamıştır sorularının cevabını bulmak gerekir. Farklılaşan bireyler olabileceği gibi, topluluklar da olabilir. Farklılaşan bireyler ise farklılaşmanın çerçevesi daha dar kalacağı için mekâna yansması da daha sınırlı kalacaktır. Ancak farklılaşma birey boyutundan çıkarak topluluk boyutuna genişlediyse mekânda görünümü de daha gözle görülür düzeyde olacaktır. Farklılaşmanın nasıl ve niçin başladığı sorularının cevabı ise bir farklılaşma gerekçesi olarak farklılaşmanın kimliğini fark etme ve sabitlemesine sebep olan etmenlerin neler olduğunun incelenmesi ile bulunabilir. Bu sebeplerin başında toplumsal eşitsizlikler ve göç gelmektedir.

1.1.1. Toplumsal Eşitsizlikler

Gerek bireylerin gerek toplumların kimliğini fark etme ve bu kimliği sabitleme sürecinde karşımıza çıkan en önemli dinamiklerden bir tanesi hem bireylerin hem de toplumsal grupların kimlik inşasında bir bileşen olarak kullanılabilen toplumsal eşitsizliklerdir. Bu inşada mekân kimi zaman rol oynar, ancak kimi zaman da mekândan bağımsız bir şekilde sınıf ve eşitsizlikler kimliklerin bir etiket kazanmasına sebep olur. Castells'e (1983) göre mekân, farklı sosyal gruplar arasındaki çatışma ve mücadeleleri yansıtmaktadır (akt. Yılmaz, 2004: 254). Engels (1987: 26), kent mekânında toplumsal kesimler arasındaki ayrımların sınıfsal bir niteliği bulunduğunu, kent mahallelerinin birbirinden sınıfsal bir temelde ayrıldığını söylemiştir. Brenner (2019: 177), eşitsiz gelişmeyi kapitalizm altındaki sosyal, politik ve ekonomik

süreçlerin dünya yüzeyinde veya coğrafi ölçekler arasında tek tip olarak dağılmadığı, her zaman farklı sosyo-ekonomik koşullar, altyapısal donanım, kurumsal düzenlemeler ve gelişimsel yörüngeler ile karakterize edilen sosyo-mekânsal konfigürasyonlar arasında farklılaştığı durum olarak tanımlamıştır. Brenner, kapitalist ekonomide eşitsizliklerin yalnızca sosyal olarak değil, mekânsal olarak da ifade edildiğini söylemiştir. Wacquant ve Wilson (1989: 25), sınıf altı kavramının egemen olunan ırksal ve ekonomik grupların sosyal olarak dışlanmış ve ekonomik olarak marjinal üyelerin yoğunlaştığı, yeni bir sosyo-mekânsal modelle ifade edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Toplumda eşitsizlikler ve sınıfların ortaya çıkışı birdenbire meydana gelmemekte, mekânsal farklılaşmaya sebep olan ve kentsel mekânda farklılıkların görünürlük kazanmasını tetikleyen bir sebep olarak eşitsizliklerin ve sınıfların ortaya çıkışı ve yayılması bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir. Mekânsal farklılaşma tetikleyicisi olarak eşitsizlik ve sınıfların ortaya çıkışında ve yayılmasında etkili olan her faktör, mekânsal farklılaşmada tetikleyici bir rol oynar. Dolayısıyla toplumsal sınıfların yapılanmasının incelenmesi sırasında ele alınması gereken her durumun, mekânsal farklılaşma açısından da incelenmesi gerekir. Harvey (2017: 4), sınıf yapısının bazı etmenlerinin kapitalist toplumun dinamiklerinden türediğini söyler. Eşitsiz gelişme gelişmiş kent bölgeleri ve banliyö gibi alanlarda görüleceği üzere kapitalizmin hem ürünü hem de coğrafi öncülüdür, coğrafi alanda parlayan eşitsizliktir (Smith, 2008: 206). Gündelik yaşamdaki parçalanmalar sonucunda kentin bir ucunda reggae dinleyen, McDonalds yiyen, akşamları yerel mutfak çeşitleri deneyen, Paris parfümü kullanan, retro giyinen; diğer ucunda naylon çadırlara sığınmış aileler, çöplerden ekmek toplayan, araba camı silen, kâğıt mendil ve sakız satan, tiner çeken ve bali koklayanların yaşadığı manzara ortaya çıkmıştır (Harvey, 2010: 108; Kaygalak, 2001: 140). Tüm bunlar mekânın kapitalist toplumun çelişkilerini yansıtmasına ve somutlaştırmasına örnek olarak gösterilebilir. Kapitalizmin sadece üretim sürecine odaklanması farklılaşmayı anlamak için sınırlı bir bakış açısı sunar. Çünkü kapitalizm toplum içerisinde sınıfları sadece üretim aşamasında doğurmamaktadır. Harvey (2017: 4-7), kapitalist toplumun dinamiklerini emeğin bölünmesi ve işlevlerde uzmanlaşma, tüketim sınıfları ya da dağıtımdan kaynaklanan tabakalaşma, otorite ilişkileri, sınıf bilinci ve ideoloji, mobilite imkânları olarak

saymıştır. Harvey'e göre tüketim ve tüketime farklı olması da kapitalizmin doğurduğu ve farklı toplumsal sınıfların oluşmasına sebep olan bir başka bileşendir. Üretim ve tüketime benzer şekilde mekânsal bir olgu olarak farklılaşmanın, bu dinamiklerin hepsi ile ilişkisi bulunmaktadır.

Kapitalist toplum, sınıfları, öncelikle bireylerin, arkasından grupların arasındaki eşitsizlikleri belirgin hâle getirerek oluşturmaktadır. Yalnız eşitsizlik, sadece kapitalist toplumun dinamiklerinin hızlı bir şekilde işlerlik kazanması ile ortaya çıkan eşdeğerliklerin sınırlı sayıda kalmasından ibaret bir olgu değildir. Bu nedenle, mekânsal bir olgu olarak farklılaşmayı incelerken, yalnızca kapitalizm ile ortaya çıkan eşitsizliğe yönelmemek ve eşitsizlikleri yalnızca ekonomik faktörlerin sebep olduğu farklılıkların görünürlüğü olarak değerlendirmemek gerekir. Ekonomik eşitsizlikler sosyal sınıflarla ilgilidir ancak yalnızca sınıfa odaklanmak ırk, toplumsal cinsiyet, cinsellik, yaş, yetenek, kültür, yerellik, etnisite, din, cemaat, tüketici tercihleri, grup aidiyeti gibi faktörlere dayanan heterojenlikleri kabul etmez ve diğer öteki türlerini gizler (Harvey, 2001: 187). Oysa gelir düzeyindeki eşitsizlikler, etnik, cinsel, dinsel, mezhepsel, ırksal, bedensel ve yaş farkından kaynaklanan eşitsizliklere de neden olur; üyelerin gruplaşması sosyo-ekonomik olduğu kadar dini, etnik, statü üzerinden gerçekleşir ve toplumsal alandaki bu eşitsizliklerin örgütlenmesi ve bir alanda yoğunlaşması ile mekânsal farklılaşma ortaya çıkar (Alpman, 2019: 384, 386; Massey, Rothwell ve Domina, 2009: 75). Ancak burada, ekonomik eşitsizliğin, eşitsizliğin diğer türlerine göre yaygınlık açısından bir farkının olduğunu söylemek mümkündür. Ekonomik boyuttaki eşitsizlik, ortaya çıkardığı yoksulluk ile neredeyse hemen her kente damgasını vurmaktadır (Yüceşahin ve Tuysuz, 2011: 176).

Smith (2008: 208-209), coğrafi alanların yeniden yapılandırılmasında kriz dönemlerinin önemine dikkat çekmiş, coğrafi yapılanmanın krize karşı hem bir yanıt hem bir çözüm arayışı hem de çözüm için bir temel olduğunu söylemiştir. Yoksulluk, özellikle kentsel yoksulluk, sabit ve işler olmayan bir olgu değildir; zaman içerisinde değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bu değişim ve dönüşümün sonucunda ortaya kentsel yoksulluğun eski hâli ile olan farkını ifade etme ihtiyacından doğan “yeni kentsel yoksulluk” kavramı çıkmıştır. Yeni kentsel yoksulluk, neoliberal politikalar ile artan yoksulluktur (Kaygalak, 2001: 127). Neoliberal politikalar, temelde devlet müdahaleciliğinin ve merkeziyetçi yapının özgürlüklerin önünde engel oluşturduğu ve

bu nedenle devletin etkinlik alanının sınırlandırılması gerektiği düşüncesini temel alan politikalar (Yayman, 2000: 144). Ekonomik yapıdaki değişim ve dönüşümler, toplumsal tabakalaşma ve kutuplaşmanın farklı formlarda ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Kennett, 1994: 1023). Farklı formlarla ortaya çıkan bu tabakalaşma ve kutuplaşma, sivrilen bir tabakalaşma ve kutuplaşmadır. Eşitsizliklerin ortaya çıkması ve eşitsizliklerin gözle görülür hâle gelmesi kapitalizmin farklı boyutlarıdır. Eşitsizliklerin meydana gelmesinde neoliberal politikalar ile artan yoksulluğun etken rol oynadığını söylemek mümkünken, eşitsizliklerin görünür hâle gelmesi eşitsizliğin iki uç kutbu olan fazla zenginleşme ve fazla yoksullaşmanın mekânsal bir olgu olarak hem yüksek katlı rezidanslarla hem de yoksul ve kenar mahalleler ile görünürleşmesiyle gerçekleşmektedir (Sipahi, 2012: 113).

Farklılığı algılayan bireyler için, farklılıkların görünür hâle gelmesi ile, eşitsizliklerin ne ölçüde olduğu ve boyutu da gündeme gelir. Eşit konumda olmadığı bir insanı öteki olarak zihninde konumlandıran insan, her eşit konumda olmadığını aynı öteki sınıfına yerleştirmeyiz. Bazıları diğerlerinden daha ötekidir (Harvey, 2001: 200). Eşitsizlik cetvelinde uç kutuplarda yer alan birey ve gruplar birbirlerini karşılıklı olarak daha öteki sınıfına yerleştirirler. Ancak, eşitsizlik cetvelinde bu kadar uç kutuplarda yer almayan, orta düzeyde konumlanmış olan birey ve gruplar ile eşitsizliklerin sebep olduğu mekânsal farklılıkların çeşitliliği artmaktadır. Çeşit çokluğu ile mikro farklılaşmalar ortaya çıkmaktadır (Yılmaz, 2004: 265). Farklılaşmayı sadece eşitsizliklerin kutuplaşması olarak ele almak eşitsizlik cetvelinde uçlarda yer almayan orta sınıfları, orta sınıfların farklılaşmasını ve yerleşmesini ihmal etmek anlamına gelir. Ekonomik, sosyal ve mekânsal kutuplaşmanın birleşmesiyle, farklı koşullardaki insanların paylaştığı ve diğer yaşamlara dair iç görüye sahip olduğu ortak zemin azalır (Warr, 2005: 7). Eşitsizlikleri yalnızca uç kutuplarla ele almak bir sınırlılık olacağı gibi eşitsizliği mekânda incelerken tek boyutta incelemek de eksik bir değerlendirme sunacaktır. Hooks, Linda ve Ann (2007: 255), eşitsizlikleri incelerken mekânsal anlamda tek ölçek kullanmanın yetersizliğinden bahsederek ulusal ölçeğin yanı sıra yerel yönetimler gibi alt ölçekler de dahil edilerek incelenmenin gerekli olduğunu söylemiştir.

Eşitsizlik ve mekânsal farklılaşma ilişkisinin yönünde eşitsizlik başlangıçta farklılıkları mekânda somutlaştırma yolu ile etken rol oynuyor gibi gözükmektedir.

Ancak farklı toplumsal dinamiklerin devreye girmesi ile bu durum değişebilir. Eşitsizlikler bir kez somut ve görünür hâle geldiğinde mekânda yoğunlaşmaktadır (Kaygalak, 2001: 163). Kapitalist toplumun dinamikleri, yalnızca farklılaşmaya sebep olan bir kaynak unsur olarak kalmamakta, farklılaşmayı ürettikten sonra bireyler arasında sınırlar inşa etmek suretiyle etkisini sürdürmektedir. Farklılaşma, mekânda görünürlük kazandıktan sonra bu etkinin sürmesi, bireylerin günlük alışkanlıkları ve günlük aktiviteleri üzerinden olmaktadır. Harvey'e (2017: 11-12) göre bireyler farklılaşmaya ayak uydurmak zorunda kalmakta, birçok konuda bireylerin tercihleri sınırlı hâle gelmekte, tüketim değerleri tercihe kapanmaktadır; yani üyeler içinde bulundukları koşullara bağımlı hâle getirilmekte ve bu bağımlılık mekânın eşitsizlikleri sürdürmesinde rol oynamaktadır. Harvey bu nedenle mekânsal farklılaşmanın, edilgen bir olgu olarak değil; süreç içerisinde mekân ve kent açısından üretici ve tamamlayıcı etkilerinin de mevcut olduğunun göz önünde bulundurulduğu daha bütünsel bir bakış açısı ile değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Bu konuda, eşitsizlik ve mekânsal farklılaşma ilişkisinin yönünü tamamen tersine çeviren yaklaşımlar da mevcuttur. Mesela Mingione'ye (1981) göre kentteki farklı toplumsal grupların oturma alanlarının değişen niteliği, kentsel eşitsizliklerin kaynağıdır (akt. Kaygalak, 2001: 131). Benzer şekilde yeni kentsel yoksulluğun mekânsal farklılaşmanın sonucu olarak görüldüğü çalışmalar da mevcuttur (Van Kempen, 1994: 995).

Mekânsal farklılaşmanın eşitsizliklerle olan ilişkisi, oturma alanlarının değişen niteliğinin eşitsizliklere kaynaklık etmesi, yalnızca eşitsizliklerin sınıfları meydana getirmesi aracılığıyla sürdürülmemektedir. Sınıflar bir kez meydana geldikten sonra kentsel bir olgu olarak varlığını korumakta, kentin belirli mekânları ile özdeşleşen gruplar sınıfların sürdürülmesinde rol oynamaktadır (Şengül, 2001: 25). Dolayısıyla, eşitsizlikler ve sınıfların oluşmasında ve toplum içerisinde sürdürülmesinde sorumlu kentin bizzat kendisi değildir. Özdeşleştirme kent içerisinde yaşamını sürdüren bireyler tarafından yapılır ve kent bu özdeşimi kuran bireye zemin oluşturur. Ayrıca, bir kentsel bölge ile özdeşleşen bir kent bireyinin veya grubunun da o kentsel bölge insanı için hariçten yapılan özdeşimin dışında, farklılıkların ve eşitsizliklerin sürdürülmesinde rolü bulunmaktadır. Kent bireyi ve grubu yakın ilişki içerisinde bir arada bulunmanın ve yaşamının doğurduğu bazı alışkanlıkların sürdürülmesini,

farklılıkların devam etmesini sağlamaktadır. Alışkanlıkları sürdüren ve sürekli birbiriyle ilişki içerisinde olan bir kentsel bölge insanı, birbirine daha çok benzeyerek dışarı ile arasındaki farklılıkları arttırmaktadır (Yılmaz, 2004: 258). Yani eşitsizlik, sınıflaşma, farklılaşma ve mekân ilişkisi karşılıklı, diyalektik olarak ilerlemektedir.

Mekânsal farklılaşma ile toplumsal farklılaşma arasında bir ilişkinin var olup olmadığı, varsa bu ilişkinin yönü, mekânsal farklılaşma ile ilgili incelenmesi gereken bir meseledir. Makroekonomik ve sosyal değişimler, dezavantajlı mahallelerde yaşayanların, yoksulların ve yoksul olmayanların arasındaki sosyal ve mekânsal ilişkilerin dönüşümünde önemlidir (Warr, 2005: 4). Dolayısıyla kent, eşitsizlik ve toplumsal ilişkiler, birbirinden ayrıştırılması mümkün olmayan üç kavramdır. Toplum içinde yeri ve yerin içerisindeki toplumu ayrı bir şekilde incelemek eşitsizlik süreçlerinin incelenmesinde tamamlayıcı bir yaklaşım sağlar (Hooks, Linda ve Ann, 2007: 255). Eşitsizliklerin toplum ilişkilerine yansıyan boyutu, kentsel mekân açısından da birtakım etkiler doğurur. Çünkü toplumsal alanda var olan her şeyin mekânda bir karşılığı vardır, dolayısıyla mekânsal farklılaşma da toplumsal farklılaşmanın tezahürlerinden biri olarak ortaya çıkar ve yeniden üretilir (Alpman, 2019: 379, 386).

Toplumsal ilişkilerin mekândaki görünümü sosyal farklılaşmalardır ve sosyal farklılaşmalar kentsel mekânda belirginleşir (Yüceşahin ve Tuysuz, 2011: 161). Mekânsal farklılaşmanın toplumsal yapıdaki değişmelerle arasında hiçbir nedensellik bağının olmadığı söylemi son derece eksik bir söylem olduğu gibi, toplumsal ilişkileri farklılaşmanın mekânda görünür kılınmasında yalnızca bir tetikleyici faktör olarak görmek de son derece yanlıştır. Eşitsizlikler, toplumsal ilişkiler ve kentsel mekân kavramları arasındaki ilişkilerin hiçbiri tek yönlü bir ilişki değildir. Harvey (2017: 2, 12), mekânsal farklılaşmayı toplumsal ilişkiler temelinde oluşan tercihler sisteminin edilgen ürünü olarak görmek yerine sınıfsal ilişkilerin ve toplumsal farklılaşmaların üretildiği ve sürdürüldüğü süreçler içinde tamamlayıcı bir etki aracı olarak da algılamamız gerektiğini, mekânsal farklılaşmanın toplumsal yapıdaki değişmelerin tam olarak ne nedeni ne de sonucu olduğunu söyler. Mekânsal farklılaşmayı ortaya çıkaran faktörlerden bir tanesi toplumsal sınıf yapısıdır ve mekânsal farklılaşma ile sınıfsal yapı arasındaki ilişki de tıpkı eşitsizliklerle olan ilişki gibi karşılıklıdır (Kaygalak, 2001: 131). Sınıf yapısı toplumun kendi dinamiklerinden ortaya çıktığı için

mekânsal farklılaşma ile ilişkilidir ve sınıf yapısı ile toplumsal ilişkilerin sürdürülmesi de kentsel mekânlar ile gerçekleşmektedir. Smith (2008: 206, 211), eşitsiz gelişmeyi coğrafi mekânda parlayan toplumsal eşitsizlik olarak görmüş, coğrafi eşitsizliğin belirli toplumsal amaçlar için sömürüldüğünü ve gerçek bir coğrafya üretmek için yapılandırılması gerekenin yalnızca sermaye değil, sermaye ile toplumun siyasi temeli olduğunu söylemiştir.

Israel ve Frankel (2018: 653-659), mekânsal bağlamda eşitlik kavramından daha kapsamlı olacak şekilde kullanılacak adalet kavramının sosyal bilimlerde araştırılmasının eksikliğinden ve gerekliliğinden bahsederek bir kavramsal çerçeve geliştirirler. Bu kavramsal çerçevede ilk olarak “yaşam alanı”, “habitus” ve “sermaye kaynakları”na değinilir. Bireyin yaşam alanı mekânın hem fiziksel konumunu hem doğal niteliklerini kapsamaktadır. Sonrasında “kişisel habitus” ve “lokal habitus” kavramlarından bahsedilerek mekânın bilişsel varlıktan bağımsız olmadığı hatırlatması yapılır. “Sermaye biçimleri”, “sosyalleşme” ve “yerel siyasi ortam” mekânsal bağlamda adaletle ilişkilendirilebilecek diğer unsurlardandır. Zira bireylerin sosyalleşme süreci, homojen bir topluluğa sahip olma gibi faktörler mekânsallaşma sürecini etkilemektedir. Bir sonraki basamakta farklı sermaye biçimlerinin yayılmasıyla “değişen güç dengeleri”, fiziksel mekânı şekillendirir. Son olarak ise “şans, yetenek ve kişisel işlevler” kuramsal çerçeveye eklenir. Sosyal konumlar elde etmede şansın, kişisel yeteneklerin ve kabiliyetlerin rolü olumlu ve olumsuz anlamda işlevsellik gösterecektir.

Hooks, Linda ve Ann (2007: 257-261) coğrafi alanlarda mekânsal eşitsizlik çalışmalarının nasıl iyileştirilebileceğinin yöntemlerini sıralar. İlk olarak sosyologlar mekânsal eşitsizlik çalışmalarının kapsamını genişletmelidir. İkinci olarak eşitsizliğin dağılımı ve farklı ölçeklerde eşitsiz gelişmenin meydana gelmesine sebep olan sosyal güçleri inceleyen sistemik bir kavramsal şablon geliştirilmelidir. Sonrasında bölgelerin kendine has doğalarının ötesine geçilerek mekânsal akışların ve süreçlerin üzerinde durulmalıdır. Dördüncü olarak insan failliğine ve sosyal aktörlerin stratejik olarak alanları ve yerleri nasıl meydana getirdiğine ve kullandığına dikkat çekilmeli, sosyologlar coğrafi alanda eşitsizlik çalışmalarının zemini olacak şekilde güçlü bir metodolojik ve ampirik zemin kurmalıdır. Son olarak ise mekânsal eşitsizliği daha kapsamlı bir şekilde inşa etmek için sosyoloji dışındaki disiplin ve geleneklerden

yararlanılmalıdır. Mekânsal eşitsizlik kavramının geliştirilmesine dair bu önerilerin göz önüne alındığı bir değerlendirme, mekânsal farklılaşmanın da daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

1.1.2. Göç ve Nüfus Hareketleri

Toplumsal eşitsizliklerin dışında, bir mekânda farklılıklar meydana geldikten sonra bu farklılıkların görünür hâle gelmesine sebep olan bir diğer olgu, bireylerin veya kitlelerin çeşitli sebeplerle bir mekândan başka bir mekâna hareket etmesi anlamına gelen göç olgusudur. Göç olgusunun mekânsal farklılaşma için önemi, bu olgunun yeni kentsel yoksulluğun mekânsal olarak yoğunlaşmasının kurucu unsuru olduğu görüşleri ve günümüzde yoksulluğun derinleşmesinde ve süreklileşmesindeki payı düşünüldüğünde daha da belirginleşmektedir (Kaygalak, 2001: 135). Göç sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir (Özer, 2004: 11). Göç kavramı ile ilgili olarak kitlelerin akın ettiği, özellikle daha hızlı ve yoğun şekilde göç alan yerlerde meydana gelen değişikliklerin üzerinde fazlaca durulmaktadır. Ancak göçün bu yerlerde yalnızca tek başına bir olgu olarak değil; ekonomik, ırksal, kültürel faktörler gibi başka unsurlarla bir araya gelerek farklılaşmada rol oynadığı unutulmamalıdır.

İnsan ilişkilerinin çevreden nasıl etkilendiğini inceleyen sosyal ekoloji bilimi açısından önemli bir ekol olan “Chicago Okulu”, ekolojik suç araştırmalarında göçmen ve güneyli siyahların şehre akını sonrası Chicago mahallelerinin gelişimini incelemiştir (Vito ve Maash, 2017: 120). Sosyal uyum ve sosyal kontrol kavramlarını kent bağlamında kullanan Chicago Okulu sosyologları kent çalışmalarına önemli katkılarda bulunmuştur (Vito ve Maash, 2017: 119-121; Morva, 2017). Kenti bir sosyal laboratuvar gibi değerlendiren Chicago Okulu sosyologları, Chicago kentinin yoğun nüfus hareketleri nedeniyle dönüşümünün üzerinde durmuştur (Morva, 2017: 137, 140). Burgess (1928: 115), kenti büyüyen ve genişleyen bir organizma olarak anlatırken büyümeye ve genişlemeye sebep olan unsur olarak bir kentin göç almasını göstermiş ve kentsel mekândaki değişim için göç olgusunun önemi üzerinde fazlaca durmuştur. Kentsel büyüme grupların, kurumların ve bireylerin hareketinden bağımsız değildir. Eşitsizliklerin, toplumsal kimlik farklılıklarının ve sınıfsal farklılıkların, göç olgusu ile bir araya gelince bir mekânda meydana gelecek etkilerin boyutunun

değişmesi, mekânsal farklılaşma için göç olgusunun önemini arttırmaktadır. Göç olgusunun bir kent içerisinde kimliklerin çeşitliliğini çoğaltması, göçün bir bölgedeki mekânsal farklılaşmayı yoğunlaştıran boyutlarından bir tanesidir. Fazla göç alan bir bölgede yaşayan insanların ırklarının çeşitliliği ile az göç alan bir bölgede yaşayan insanların sahip olduğu ırksal çeşitlilik ve heterojenlik birbirinden farklıdır. Göç ile söz konusu olan çeşitlilik ve heterojenlik yalnızca ırk kategorisinde değil, insanların kimliklerini tanımlarken ve sabitlerken kullandıkları tüm kategorilerde sağlanmaktadır. Bir kentsel bölgede heterojenliğin ve çeşitliliğin olması ise o bölgenin sınırlarını esnekleştirmekte, farklılaşmanın yapısının daha çok kola ayrılmasını sağlamaktadır (Wirth, 2017: para. 35).

Bir kentsel bölgede farklılıkların ortaya çıkması yalnızca farklı insanların bölgeye göç etmesi ile olmayacağı gibi; bir bölgede yaşayan birey çeşitliliğinin artması, o kentte yalnızca etnik köken veya yalnızca toplumsal sınıf açısından çeşitliliğin oluşmasını da sağlamaz. Göç ile öncelikle bir bölgede yaşayan mevcut insan nüfusu artış gösterir. Bu artışın sağlanması ve bir mekânda etki doğurması için akın eden kitlelerin farklı ırklar veya çeşitlilik barındırması şart değildir. Aynı ırktan insanlar, bir kente akın ettiğinde ve o bölgeye yerleştiğinde de kentsel nüfus artış göstermekte ve kentsel bölge zamanla bu akından etkilenmektedir. Farklılıklar ve çeşitlilikler yalnızca birbirinden farklı etnik kökenler ve ırklar arasında olmadığından, aynı etnik kökene ve ırka sahip insanlardan oluşan gruplarda da grup içinde farklılaşmalar ve çeşitlilikler görüldüğünden bir bölgede farklılaşmanın söz konusu olması için göç alan bölgenin birden fazla ırkı kendisine çekmesi gerekli değildir. Karşılaşma iki aynı ırka ve etnik kökene sahip grup arasında gerçekleştiğinde de hareketlilik sağlanmakta, farklı iki veya daha fazla ırk arasında olduğunda ise kültürel unsurların da devreye girmesi ile artmaktadır. Yoğunluk, insanların ve etkinliklerin farklılaşmasına yol açmakta ve karmaşıklığı arttırmaktadır (Wirth, 2017: para. 30).

Göç olgusu, bir bölgeyi ırksal ve kültürel faktörler üzerinden etkilediği gibi ekonomik faktörlerle birleşerek de etkiler. Göçün ekonomik faktörlerle ilişkisi hem göç öncesi hem göç sonrası olarak incelenmelidir. Göçten önce yoksulluk sebebiyle bir bölgeden bir bölgeye hareket eden kitlenin, göç gerçekleştikten sonra yerleştiği bölgede karşısına çıkan ekonomik fırsatlar her bir birey için farklılık gösterebilir. Bir mahrumiyetten dolayı arayış ile yer değiştirme ihtiyacı hisseden nüfusun varış

noktasında ne ile karşılaşacağı da, sonrasında nereye ulaşacağı da belirsizdir. Göç eden nüfusun beklentileri ile karşılaşacakları her zaman uyumlu olmamaktadır. Kaygalak'a (2001: 132-134) göre bir bölgeye yeni geldiğinde yoksulluğunun geçici olduğunu düşünen göç edenlerin bir kısmı neoliberalizm ile bu hayallerini gerçekleştirememekte, ayrıca yeni göçmenler ilk göçmenlerin yakaladıkları fırsatlardan yoksun olmaları sebebiyle mağduriyet yaşamaktadır. Kaygalak, yoksulluğun, piyasa koşullarının değişmesi ile içeride göç ile oluşan yeni bir işçi sınıfının varlığından etkilendiğini söyler. Ayrıca piyasa koşullarının değişmesi ile ortaya çıkan yoksulluk, gelip geçici bir yoksulluk değildir. Piyasa koşullarını etkileme, sınıfsal ve ekonomik açıdan bir grubu değiştirme gücü bulunan göç; sadece bir defaya mahsus bir hareket değildir, bölgedeki yoksulluk üzerinde uzun vadede etkilere sahiptir. Dolayısıyla ekonomik durumu iyileştirme ihtiyacı ve beklentisi göç öncesinde göç eden kesim için bir motivasyon kaynağı olmakla birlikte, göç ettikten sonra bu beklentilerin karşılanma veya karşılanmamasıyla ekonomik faktörler ve göç ilişkisi süreklilik kazanmaktadır.

Işık ve Pınarcıoğlu (2011: 335-340), Sultanbeyli'nin oluşum sürecini ilk günlerinden başlayarak ele almışlar, bölgede gecekonduluların yoksulluktan kurtulmak için kullandıkları stratejiye “nöbetleşe yoksulluk” adını vermişlerdir. Işık ve Pınarcıoğlu'na göre nöbetleşe yoksulluk, yoksulların sistemin gediklerini bularak yerel kaynaklardan beslenen kimlikleri temelinde hem dayanışma göstermesi hem de birbirinin üzerine yerleşerek refahını artırma ve yoksulluktan kurtulma sürecidir. Nöbetleşe yoksulluk sürecinde piramitsel yapıda arsa elde eden kesim yapının üstünde yer almış, sürece sonradan katılanlar ilk gelenler kadar olmasa da belirli bir zenginlik elde edebilmiş, son katılanlar ise kiracı olarak kalmıştır.

Işık ve Pınarcıoğlu (2011: 79-80), nöbetleşe yoksulluk deneyiminin ortak kaderi paylaşmaktan kaynaklanan bir dayanışma içerdiğini, bu ilişkilerin piramitsel ağlardan kaynaklandığını ve gönüllü katılıma dayandığını, ancak aynı zamanda güç temelli olduğunu söyler. Piramit içerisindeki sonradan göç eden nüfusun ve göç bölgesinde yerleşiklik kazanmış eski nüfusun zaman içerisinde gelişen etkileşiminin, farklılıklar ölçeğinde büyük bir rolü vardır. Göç eden nüfus tek bir küme hâlinde, kütesel bir şekilde hareket etmez. Önden gidenler, ortadan gidenler ve sonradan gidenler, göç olgusunu zamansal olarak parçalar. Bu parçalanmış hareketlilik, göç eden insanların

gidilen yerde hayatını tekrar kurarken, zorluklarla karşılaşmasına sebep olabilmektedir. Göç eden nüfus, göç edilen bölgede bilinmeyen, yeni bir yerde yaşamının getirdiği bu zorlukların üstesinden gelmeye yönelik hayatlarını kolaylaştıracak birtakım arayışlara girmektedir. Yeni göç etmiş nüfustan önce bölgeye göç etmiş ve yerleşiklik kazanmış olan nüfus, bu arayışlar sırasında yeni gruba adeta rehberlik etmektedir. Bu durum eski sakinler ile yeni sakinleri akrabalık, hemşerilik gibi unsurlarla birlikte yaşama düşüncesi etrafında birleştirmektedir (Yüceşahin ve Tuysuz, 2011: 162).

Hayat şartlarını daha kolay hâle getirmeye yönelik eski göç eden ve yeni göç eden etkileşimi ile ortaya çıkan sonuç sadece belli bölgeden göç eden, daha önce tanışıklığı olan, aynı kültürel coğrafyadan gelen insanların aynı mahallede yaşaması değildir. Bu tanışıklık ve birliktelik göç eden nüfusu sokak, mahalle gibi temel yaşam alanları dışında da birlikte olabilecekleri ortamlar oluşturmaya götürmüştür. Bu insanlar için bir arada yaşama, aynı apartmana veya sokağa mahalleye yerleşme imkânı her zaman mümkün değildir. Ancak bu birlikteliği sağlamaya yönelik farklı arayışlara gidilmiştir. Sosyal birlikteliği sağlamaya yönelik hemşeri dernekleri de bu ihtiyacın giderilmesi ile ortaya çıkmıştır (Özdemir, 2013: 948). Hemşeri dernekleri, bu bağlamda göç ve mekânsal farklılaşma başlığı altında değinilmesi gereken kurumlardır. Hemşeri derneklerinde insanların bir araya gelmesiyle oluşan cemaatler ve sosyal gruplar mekânsal farklılaşmanın farklı bir boyutudur. Sosyaliteler ve cemaatsel ağlar, kenti farklı açılardan kurarak ona canlılık, dinamizm ve süreklilik katar (Aytaç, 2013: 159). Yani göç, sadece kente yeni getirdiği büyük bir göç eden kitle ile farklılığa sebep olmasının ötesinde, göç eden grubun da kendi içerisinde çeşitli arayışlar ile bir araya gelmesi dolayısıyla alt başlıklar altında birleşmeleri çoğaltarak farklılıkların çeşidini arttırmakta ve bir bölgeye hareketlilik ve dinamizm katmaktadır.

Mekânsal farklılaşmaya sebep olan etmenlerde göç incelenirken birey iradesinin insan hayatının ve tercihlerinin olduğu pek çok alanda baskın bir şekilde yer edinmesine benzer şekilde, yaşanılacak kentsel bölgeyi seçerken de söz konusu olacağı unutulmamalıdır. İnsanlar bir yere göç etmeden önce yerleşecekleri kentsel bölgeye karar verirken o bölgenin yaşam olanakları, tanışık oldukları ve kendilerine benzer olana yakın olma gibi pek çok faktörü değerlendirirler. Bireyin çalıştığı işyeri, alışveriş merkezleri, okullar, sağlık tesisleri, yeşil alanlar, spor merkezleri, eğlence merkezleri

gibi hizmetlere erişim, kentin nasıl planlandığı, ulaşım sistemlerinin kalitesi, bireylerin tercih ve iradelerini etkilediği için mekânsal farklılaşmanın gizli dinamikleri arasında yer almaktadır (Yüceşahin ve Tuysuz, 2011: 176). Farklı nüfus ögeleri, bilinçli olarak ya da olmayarak içinde bulundukları koşullar gereği konumları ve gereksinimlerine göre ayrı yerlerde yaşamayı yeğlerler (Wirth, 2017: para. 33). Bireylerin kendileriyle özdeş çevrede yaşama tercihi de iradelerinden bağımsız değildir. Bu durum, insanların bu yerleşme sürecinde kendi tercihlerinin ve iradelerinin mekânsal farklılaşma için bireysel bir yönünün olduğunun unutulmaması gerektiğini gösterir. Falah (1996), mekânsal ayrışma ile ilgili üç teori olduğunu söyler (akt. Firman, 2004: 353). Bu teorilerden bir tanesi mekânsal ayrışmayı sosyo-ekonomik sınıflarla ilişkili değerlendiren “sınıf teorisi” ve diğeri ayrımcı konut engellerini içeren “ayrımcılık teorisi” iken, üçüncüsü bir grubun ağırlıklı olarak aynı grubun bir bölgede yaşamayı tercih etmesinin sonucu olan “kendi kendini ayırma teorisi”dir. Bu durum, kentte farklı bir paradoks ortaya çıkarmaktadır. İnsanların birbirine benzedikleri için mi bir arada yaşadıkları, bir arada yaşadıkları için mi benzediklerini belirlemek zor olduğu için sosyolojik betimlemeler karmaşıklaşmaktadır (Harvey, 2017: 1).

1.2. Mekansal Ayrışma

Mekânsal ayrışma, mekânsal farklılaşma dışında, bir coğrafyada parçalanmayı ve tabakalaşmayı anlatmaya yönelik kullanılan kavramlardan bir diğeridir. Farklılaşma ve ayrışma arasındaki potansiyel ilişkide birbirinden ayrışma ve iç içe geçme farklı duruma gelmenin neticesinde oluşabileceği için, mekânsal farklılaşmanın kavramsal sıralamada kronolojik açıdan bir önceliğinin olduğu ve mekânsal ayrışmanın mekânsal farklılaşma sonucunda bir sonraki aşama olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Mekânsal ayrışma sosyal olarak tanımlanmış grupların bir alanda ayrılması, bir grubun belirli bir coğrafyada popülasyondaki diğer gruplarla kıyaslandığında orantısız bir şekilde yoğunlaşmasıdır (Massey ve diğerleri, 2009: 74). Işık ve Pıncıoğlu (2009b), mekânsal ayrışmayı ekonomik, sosyo-ekonomik, kültürel ya da etnik temellerde tanımlanabilecek bir grubun kendi iradesiyle ya da iradesi dışında bir araya gelmesi olarak tanımlamıştır (akt. Bektaş ve Yücel, 2013: 117). Mekânsal ayrışmanın altında yatan yerleşim yeri ayrışmasında iki veya daha fazla

grup, kent içerisinde birbirinden ayrı, farklı bölümlerde yaşarlar (Massey ve Denton, 1988: 282). Johnston ve diğerleri (1983), mekânsal ayrışmada alt grupların dini inanç, etnik köken, ırkla ilişkilendirilmesinin ve bir konut ayrışmasının söz konusu olduğunu söyler (akt. Firman, 2004: 349).

Mekânsal ayrışma ve mekânsal farklılaşma arasındaki fark, farklılaşma ile ayrışma kavramlarının dinamiklerinde yatmaktadır. Mekânsal farklılaşma bireyin kendi kimliğinin ve ötekinin kimliğinin farkındalığını kazanma ile kendisine bir yaşam yeri edinme ve mekân oluşturma süreciyken, mekânsal ayrışmada bu kimliklerin toplum boyutunda içselleştirilmesiyle bireylerin ve grupların kimliklerinin arasında sınırlar oluşur. Birey, kimliğini meydana getiren, kendisini tanımlarken kullandığı kategorileri inceledikten ve toplum içerisinde kendi kimliğine benzer başka kimliklerin varlığının farkına vardıktan sonra öteki tanımlamasını benzer kimliğe sahip olmadığı grup üzerinden yapar. Kendisinin ve ötekinin kim olduğunu fark eder, kendisini ve ötekini grup içerisinde tanımlar, kendisine bir güvenli saha oluşturmak ister ve bu sahayı içerisinde yaşadığı bölge aracılığıyla meydana getirir. Çünkü toplum her ne kadar bütüncül bir yapı gibi dursa da, aslında kümenin içerisinde boşluklar vardır; bu boşluklar tesadüfi değildir, olası mekânlardır (Lefebvre, 2011: 149). Kendisine alan oluşturmak isteyen, boşluk içerisinde yer alan bir toplumsal grup, kendisine yine tesadüfi olmayan mekân üzerindeki bir boşlukta yer bulur.

Komşuluk birimleri, yerel topluluklar gibi mekânsal birimler, bireylerin değerlerini, beklentilerini, tüketim alışkanlıklarını, piyasa donanımlarını ve bilinç hâllerini önemli ölçüde etkileyecek toplumsal etkileşim ortamlarıdır (Harvey, 2017: 8). Toplumsal ilişkileri kentten ve mekândan bağımsız tutmak imkânsızdır. Bireylerin bir toplumda tek bir fert olarak bulunmadığı gerçeği ile yüzleşmesi, yaşadığı mekânsal birimde en yakınında olan birey ile karşılaşınca olur. Yani bireyin bir toplumsal grubun ögesi olduğu farkındalığını mekân üzerinde kazandıracak olan ilk özne komşusudur. Ayrışmanın tanımı olan birbirinden ayrılma, birliğin bozulmasının altında yatan motivasyon olan kendine güvenli bir pozisyon alanı inşa etme sürecinde, birey ve gruplar kendilerine yerleşecek bir mekân ararken, birtakım sosyal ilişkilerini göz önünde bulundurlar. Bireyler ve gruplar arasında güvenin oluşmasını tanışık olma, yakın olma, aynı kültürden gelme gibi faktörler etkiler. Bu tanışıklık önceden

var olmasa dahi, birlikte yaşama ve bir kentsel alanda birlikte var olma, aynı kentsel mekânda yaşayan bireyler arasında bir etkileşim meydana getirir.

Tanışıklıklar farklılıkların mekâna yerleşmesinde ve görünürlük kazanmasında etkili olduğu gibi, etkileşimi mümkün kılması dolayısıyla benzer olanın yakınlaşmasını ve yaşanan mekâna gömülmesini sağlayarak mekâna yerleşen farklılıkların arasında sınırların oluşmasını da mümkün kılar. Bu nedenle, kentsel mekânlar içerisinde ayrışmanın ortaya çıkma sebepleri düşünüldüğünde, mekânsal ayrışmanın yalnızca fiziki değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel karakterli olduğu görülmektedir (Aytaç, 2013: 166). Meydana gelen sınırlar ile ortaya çıkan mekânsal ayrışmada kimliğin özdeşleştirilmesinin yoğun bir şekilde olmasının etkisinin olduğu da söylenebilir. Özdeşleştirme efektif bir kavramdır. Özdeşleştirmenin ne ölçüde olduğu, bireyler ve toplum açısından ortaya çıkacak olan etkinin ne ölçüde olduğu konusunda etkilidir. Ayrıca, bireyin kimliği ile kendisi arasında kurulan özdeşleştirmenin yoğunluğunun yanı sıra, çevresi ile kurduğu toplumsal etkileşim sonucunda bu özdeşleşme, bireyin kendisi ile etrafında yaşayanlar arasında da kurulur. Yani mekânsal ayrışma açısından söz konusu olan özdeşleşme, bireysel özdeşleşmeyi aşarak bireyin çevresine taşar. Bu durum kişinin kendisini sınıflandırdığı grubun kimliğini benimseyerek, gruba ait olma algısı geliştirmesi olarak tanımlanan sosyal özdeşleşme kavramı ile ifade edilebilir (Gürlek ve Tuna, 2018: 41).

Mekânsal ayrışmayı, farklılaşmadan farklı kılan ve ileri taşıyan şey, özdeşleşmenin birey düzeyini aşarak topluma taşmasıyla, birey ve grupların arasına bir mesafe girmesidir. Mekânsal ayrışmada toplum mekânsal işaretlerle bölünmektedir (Aydın ve Şentürk, 2017: 49). Kendisi ile öteki olanın farkını algılayan bireyler ve gruplar, kendisi gibi olanları ve kendisinden farklı olanları tanımlarken bir gruplamaya gider, bir küme oluşturur. Kümenin çerçevesi, farklı kişi ve grupların birbirine yakınlaşmasının, temasının, iletişimin belirli bir seviyenin üzerine çıkmasına engel olur. Ayrışma öncesinde mekânsal farklılaşmada bireylerin, öteki ile olan farklılıkların ne ölçüde olduğuna dair sahip olduğu bilinç, toplumsal açıdan ortaya çıkacak sonuçlar üzerinde çok da etkili değildir. Ancak mekânsal ayrışmada bu bilinç, toplumsal açıdan doğacak sonuçları etkileyecek seviyeye çıkar. Bilinç durumunu ve bütünleşememeyi, yerel toplulukların sayısı da etkiler. Ne kadar farklı düzeyde yerel topluluklar meydana gelirse o kadar fazla bütünleşememe durumu ortaya çıkar (Harvey, 2017: 9). Bilincin

belirli bir ölçüde kaldığı zaman ve durumlarda entegrasyon daha kolay olacak, bireyler ve toplumlar daha yakın durabilecek ve geçirgenlik daha fazla olacaktır.

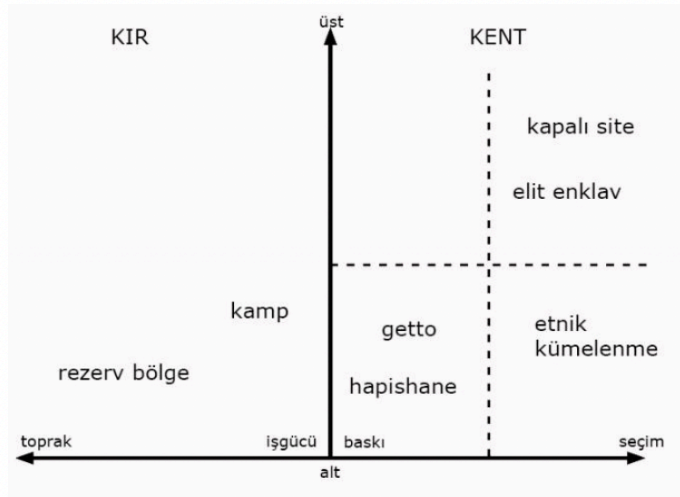
Entegrasyon ve geçirgenliğin mümkün olup olmaması, mümkünse ne ölçüde olduğu, uyumu ve birlikte yaşamanın zorluklarına karşı anlayışı ve tahammülü etkiler. Farklılıklar ve farklılıkların toplumsal farkındalığı ve içselleştirilmesi düşük seviyede ise toplum içerisinde entegrasyon, uyum, dayanışma ve tahammül daha fazla olacaktır. Ancak farkındalığın ve içselleştirmenin yüksek seviyede olduğu bir mekânda uyum ve bütünleşme daha da zorlaşacaktır. Bu duruma bir örnek olarak Whyte (1993: 255, 273), Amerika’da bir kenar mahalle olan Cornerville’de yaptığı çalışmalarda yakın yaşama şartlarının doğurduğu beraberliğin meydana getirdiği köşebaşı çetelerinden bahseder ve Cornerville’de yaşayan toplumun çevresindeki toplum ile kaynaşamama probleminin olduğunu söyler. Anderson’a göre (1999: 566, 570), yüksek işsizlik oranına sahip gettolarda izole edilmiş alt sınıfın ortaya çıkışıyla bu bölgeler ve daha geniş toplum arasında iletişim boşluğu ortaya çıkmıştır.

Mekânsal ayrışma, eşitsizlik cetvelinin alt, orta, üst basamağında yer alan herhangi bir sınıf için söz konusu olabilir. Dolayısıyla kentsel mekânda insanların güvenlik, konfor gibi meşru arayışlarına bir çözüm olarak sunulmuş olan güvenli siteler de mekânsal ayrışma olgusundan bağımsız değerlendirilecek yapılar değildir. Zira güvenli siteler, ayrılmış, yalıtılmış, steril bir yaşam meydana getirerek toplumsal ayrışmayı tetikler (Kaygalak, 2001: 128). Güvenli siteler, sakinlerini kent yaşamından yalıtarak ev ve iş arasında bir hayat yaşamalarını sağlar; kendilerinin oturduğu alanlar dışında ikamet edenlere karşı önyargılı olmalarına sebep olur (Sipahi, 2012: 132). Bir yanda gecekonduların, bir yanda yüksek katlı güvenli sitelerin olduğu bir bölgede ayrışma daha fazla olacağı için uyum da daha zor olacaktır.

Kendisinin ve toplumsal grubuna aidiyetinin farkındalığını fazlaca kazanan birey için uyum zor olacağı için başka bireyleri ve grupları kabullenme de zorlaşır. Kabullenme zorlaştıkça içerisinde bulunduğu mekâna gömülen bireyin durumunu anlatmak için kullanılan bir kavram da “sosyo-mekânsal inziva”dır. Sosyo-mekânsal inziva, belirli toplumsal kategorilerin ve faaliyetlerin fiziksel ve sosyal alanın ayrılmış ve kısıtlı bir kademesiyle birleştirildiği, oralarda tutulduğu ve izole edildiği süreçleri anlatır (Gültekin, 2019: 258). Wacquant (2014b), sosyo-mekânsal inzivayı “kırsal sosyo-mekânsal inziva” ve “kentsel sosyo-mekânsal inziva” şeklinde ikiye ayırır;

kentsel sosyo-mekânsal inzivayı da sınıf, etnik köken ile sosyal hiyerarşide düzey boyutunda ve kapanmanın seçime bağlı olup olmadığı boyutunda inceler. Sosyo-mekânsal inziva, bir kabuğuna çekilme, kabuğun dışındakileri fark etmeme ve kabuğun dışındakilerle alakadar olmama durumudur. Sınırların belirginleşmesi ve duvarların kalınlaşması ile sınıfsal düzey boyutundaki sosyo-mekânsal inzivaya, Engels'in (1987: 54-55) Manchester kentindeki çalışmasında yaptığı gözlemlerde elde ettiği sonuçlardan örnekler verilebilir. Engels'e göre kent mekânında işçi sınıfı ile burjuvazi birbiriyle hemen hemen hiç sosyal ilişkiye girmeden yaşamaktadır. Gerek işçi sınıfı gerekse burjuvazi her ne kadar aynı kentte yaşasa dahi kendi dünyaları olan kentsel mekânlarına çekilmiş bir şekilde, bu dünyanın dışındakileri fark etmeden ve dışındakilerle alakadar olmadan hayatlarını sürdürmektedir.

Şekil 1: Wacquant'ın (2014) Sosyo-mekânsal İnziva Diyagramı (akt. Gültekin, 2019: 259)

Toplum içerisinde mekânsal düzeyde sınırların oluşmasında, belirginleşmesinde ve sınırları oluşturan duvarların kalınlaşmasında hangi farklılıkların görünmeye daha müsait olduğu da son derece önemlidir. Farklı olanın ne olduğu konusunda, farklılığın oluşmasını sağlayan her öge aynı derece öneme sahip değildir. Farklı olan bazı ögeler gözle görülebilir ve baskın özellikte iken, bazı ögeler diğerlerine göre daha silik kalabilmektedir. Toplum içerisinde açık, cesur şekilde kendini sergileyen, gözle görülebilir olan farklılıkların açığa çıkmasına da en çok sebep olandır. Bir toplumda ayrılmaya sebep olan eşitsizliklerden ırksal farklılıklar, ekonomik faktörlerin sebep olduğu farklılıklar ve toplumsal sınıflar görünür olmaya daha müsait olduğu için toplumsal farkındalığın kazanılmasında, içselleştirilmesinde

ve yoğunlaşmasında daha çok rol oynar. Farklılaşmanın seviye atlamasında, ayrışma boyutuna geçmesinde görünürlüğü fazla olan eşitsizliklerin önemi oldukça fazladır. Farklılaşma her zaman ayrımcılık ve ayrışma nedeni olamaz ancak kapitalist koşullardaki farklılaşma, eşitsizlik ve ayrışma üreten mekanizmalarla bir araya gelmeye daha yatkındır (Alpman, 2019: 392). Jürgen (1998), ayrışmanın şiddetini gelirde eşitsizlik, eğitimde eşitsizlik ve ayrımcılığın belirlediğini söyler (akt. Bektaş ve Yücel, 2013: 117). Gelirde ve eğitimde eşitsizliğin ayrımcılığı tetiklemesiyle farklılıkların ayrışmaya dönüşmesi muhtemel hâle gelir.

Bir bireyin sahip olduğu kimlikten farklı olanı, öteki olanı ifade etmeye yönelik bir diğer kavram *yabancıdır*. Yabancılar bizim gibi olmayan insanlardır ve onlardan kaçmak, onları ancak onları kendi bölgelerine hapsederek mümkündür (Aytaç, 2013: 163). Bu hapsedmeye imkânları ve fırsatları sınırlı olan bireyin tek başına gücü yetmez. Farklılıkların toplum için görünür hâle gelmesi, belirginlik kazanması ve somut olarak mekâna yerleşmesi kendi kendine de olmamaktadır. Ancak sınıfların oluşum sürecinde ve kent mekânında şekillenişinde devletin ve uyguladığı politikaların merkezi rolü vardır (Şengül, 2001: 26). Harvey (1985b), bilincin kentleşmesi sürecinin yeniden yapılandırılmasında 19. yüzyılda Paris'te Haussman'ın geniş bulvarlar açma ve kent merkezindeki çöküntü alanlarını temizlemeye yönelik müdahalelerinin bu alanlardaki emekçileri yerinden ederek kentin daha önce olmadığı biçimde sınıfsal temelde böldüğünü, artan kiralar sonucunda çalışan sınıfın dış mahallelere itilmesi ile birlikte burjuvazi ile çalışan sınıfın arasında hiç olmadığı biçimde mekânsal ayrışmanın meydana geldiğini söyler (akt. Şengül, 2001: 21-22).

Politikaların uygulayıcısı iktidarlar, farklılıkları yönlendirir ve mekânsal bölünmeyi destekleyerek yeniden üretir (Aytaç, 2013: 150). Zukin (1982), devlet müdahalesi ve emlak piyasasını şekillendiren aktörler olmazsa, toplumsal ve kültürel değerlerin mekâna yansımalarının mümkün olmayacağını söyler (akt. Geniş, 2007: 78). Bu politikaların kent bağlamı olması şart değildir. İktidar ve politika, yalnızca kent için ortaya konulan uygulamaların yanı sıra ekonomi, eğitim ve benzeri politikalar aracılığı ile de mekânsal farklılaşma ve ayrışmaya sebep olmada bir aktör olarak rol oynayabilir. Ayrışmaları meydana getiren sınırların içerisinde birleşmiş olan grupların kimliklerine ve yaşadıkları mekâna gömülmesiyle gerek sınırların içerisinde gerekse farklı mekânlar ve gruplar arasında karşılaşmaların ortaya çıkardığı uyumsuzlukların

kent mekânında kargaşa doğurması da mümkündür. Kent mekânına yapılan müdahaleler neoliberal politikalarla birleşerek eşitsizliklerin, ayrışmaların ve hatta çatışmaların derinleştiği kentler oluşturur (Geniş, 2007: 73). Sosyo-mekânsal eşitsizlik seviyeleri siyasi olarak kabul edilebilir sınırlar içinde tutulmazsa sınıflar, büyüme koalisyonları, sosyal hareketler ve diğer yer temelli ittifaklar arasında yıkıcı sosyo-politik çatışmalar ortaya çıkabilir; istikrarsızlaştırıcı, yıkıcı sosyal ve politik sonuçlar doğabilir (Brenner, 2019: 178-179).

1.3. Kentsel Marjinallik

Mekânsal farklılaşma, insanların ve toplumların kendilerini tanıma ve tanımlama sürecinde kullandığı mevcut durumlara farkındalığının mekânda somutlaşması ve bu farkındalığın içselleştirilmesi sonucunda ayrışmaya dönüşmektedir. Bu dönüşüm ayrışmanın da kendi devinimleri olan ve durağan olmayan bir kavram olabileceğini akıllara getirir. Mekânsal farklılaşma ve ayrışma, toplumsal ve sınıfsal ilişkileri sürdürürken, bu ilişkilerin bazı dış faktörlerle bir araya gelmesi sonucunda kentin belirli bölgeleri ve bu bölgelerde yaşayan insanlar bazı istenmeyen toplumsal olgularla birlikte anılıp kentle bütünleşememe problemi ile karşılaşabilmektedir. Bu durumda belirli kentsel mekânların karşılaştığı bütünleşememe probleminin arka planının incelenmesi gerekliliği doğar. Bir toplumda dışlamanın belirli bazı ilkeleri işlemek zorundadır (Harvey, 2001: 200). Bu ilkeler, dışlamanın mekâna bakan yönünde de işlemektedir ve bu ilkelerin mekânsal işleyişinin incelenmesi, farklı kent gruplarına kentsel mekânda imkânların ve fırsatların daha sağlıklı ve adil bir şekilde sunulması için de yol gösterecektir.

Tıpkı mekânsal farklılaşma gibi, mekânsal ayrışma da toplumdaki eşitsizlikler, sınıf yapıları ile ilişki içerisinde, eşitsizlikler ve sınıflarla iç içe geçmiş bir olgudur. Mekânsal ayrışma da eşitsizlikleri ve sınıf yapılarını farklı bir yere taşımada, eşitsizliklerin ve sınıfların toplumsal açıdan farklı bir boyut kazanmasında mekânsal farklılaşma gibi aktif rol oynar. Kentsel mekânlar arasında oluşmuş sınırlar ve duvarlarla, sınırların ve duvarların dışındaki insanlar, o sınırların ve duvarların içerisinde hayatını sürdüren bireyleri ve grupları tanımlamaya gitmekte; o mekânların,

mekânlarda yaşayanların ve onların tanımsal kodlarının özdeşiminin kurulumunu hariçten yapmaktadır. Kent içerisinde yerleşmek istediği her alana yerleşme fırsatı kendisine sunulmayan belirli toplum gruplarının bir mekânda yoğunlaşmasıyla o mekâna yerleşen toplumsal grupların sahip oldukları değerler yoğunlaşmakta ve bu yoğunlaşmaya hariçtekiler kayıtsız kalmamaktadır. Öyle ki yoğunlaşmaya dair farkındalık kazanan hariçtekilerin söylemleri kimi zaman mevcut durumda var olan koşulları ifade etmekten öteye gidebilmekte, içeridekilere ve içeridekilerin hayatına dair yakıştırmalar, zanlar ve varsayımlar da bu söylemlere dahil olabilmektedir. Bu durumda mekânsal farklılaşmayı farklılıkların içselleştirilmesinin artması ile kentsel mekânların sınırlarının belirginleşmesinden, mekânsal ayrışmadan çok daha ileriye taşıyan bir kavram daha mevcuttur. Bu kavram, “kentsel marjinalleşme”dir (Wacquant, 2015: 11).

Kentsel marjinallik kavramının ne olduğuna dair bir açıklama getirmek için, öncelikle marjinalleşme kavramının incelenmesi gerekir. Akademik söylemde marjinalleşme, kullanıldığı bağlama göre değişik şekillerde tanımlanmıştır. Sosyolojik literatürde marjinalleşmeden önce marjinalleşenin kim olduğuna dair sorular sorulmuş, marjinal olan kimse açıklanmıştır. Simmel (1950: 402-405), belirli bir uzamsal grup içinde sabitlenen, ancak o gruba ait olmayan, hem grup içerisinde hem grup dışında olma gerçeği ile karşı karşıya olan kimse tanımı ile “yabancı” kavramını açıklamış; marjinal özne kavramının köklerini atmıştır. Simmel’in yabancı tipi herhangi bir taahhülle bağlı olmayacak şekilde nesneldir ve özgürdür ancak bu nesnellik ve özgürlük uzamsal grup içinde çıkacak her problemde kendisinin sorumlu tutulması riskini taşıdığı için pek çok tehlike barındırır. Frisby (2002: xxxi), Simmel’in yabancı tanımından yola çıkar ve kent mekânında yürüttüğümüz soyut ilişkiler ve bu ilişkilerdeki tesadüf etme duygusu dolayısıyla hepimizin metropolde yabancılar olarak sosyalleştığımızı söyler.

Park (1928: 881), marjinalleşmeyi göç bağlamında, bir süje kullanarak anlatmış, kullandığı bu süjeye “marjinal insan” ismini vermiştir. Park, marjinal insanı, göçün bir sonucu olarak kendini aynı kandan olmayanlarla birlikte bulan, iki farklı kültürel grubun karşılaşması sonucunda üretilen kararsız karaktere ve karakteristik

davranış tipine sahip olan kimse olarak tanımlamıştır. Park'ın marjinal insanı, arada kalmışlık ile bir kafa karışıklığı yaşamaktadır ve marjinal insanda bu çelişkiler karakteristik bir hâl almaktadır. Billson (1988: 184-185), marjinalleşmeyi üç farklı kategoriye ayırarak “kültürel marjinalleşme”, “sosyal rol marjinalleşmesi” ve “yapısal marjinalleşme” şeklinde inceler. Kültürel marjinalleşme, klasik marjinallik ifadelerinin dayandığı kültürlerarası temas ile doğabilecek asimilasyon süreçlerini; sosyal rol marjinalleşmesi, toplum tarafında olumlu bir referans olarak algılanan gruplara ait olmama durumunu; yapısal marjinallik ise sömürü gibi de düşünülebilecek, birtakım haklardan mahrum bırakılmış toplum içindeki politik güçsüzlükleri ifade eder. Berry (2013: 278) de Park'a benzer şekilde göç bağlamında iki farklı toplumsal grubun karşılaşması sonucunda ortaya çıkabilecek birbirine geçmiş iki pozitif ve iki negatif kültürleşme stratejisinden bahseder ve “marjinalleşme”nin ev sahibi toplumun asimilasyon politikaları ile ortaya çıkabilecek bu dört stratejik durumdan biri olduğunu söyler. Berry'e göre kültürü muhafaza etme olasılığı düşük olduğunda marjinalleşme stratejisi görülür. Göçten daha farklı ve daha genel bir bağlamda “marjinalleşme”, Young tarafından çağdaş sosyal adalet kavramı ile ilgili baskının beş biçiminden biri olarak sayılmış ve edilgen bir şekilde tanımlanmıştır. Young'a (1990b) göre “marjinalleştirme”, insanların potansiyel olarak ciddi yoksunlukla ve ölümle karşı karşıya kalması ve böylelikle insanların toplumsal hayata katılmasının menedilmesidir (akt. Harvey, 2001: 191).

Her ne kadar kullanıldığı bağlama göre marjinalleşmenin tanımı farklılık gösterse de tüm bağlam ve tanımlarda marjinalleşmeye dair ortak olan, iki farklı tarafın yer alması, bu tarafların farklı sebepler için de olsa karşı karşıya gelmesi ve bu karşılaşmadan birtakım neticeler doğmasıdır. Mesela göç bağlamındaki marjinalleşmede göç eden grup ve göç edilen yerdeki yerleşik grubun karşılaşmasından ve bu karşılaşma ile ortaya çıkabilecek kafa karışıklığı durumundan bahsediliyorken, sosyal rol marjinalleşmesinde bir toplum ve bu toplumda olumlu referans olarak algılanan gruba ait olmayan grubun karşı karşıya gelmesinden bahsedilir. Benzer şekilde yapısal marjinalleşmede de sömüren ve sömürülen tarafın karşı karşıya gelmesi ile sömürülen tarafın haklarından mahrum bırakılması söz konusudur. Marjinalleşmenin bu kadar farklı bağlamlarda görülebilen, bir toplum için

ağır ve ciddi neticeler doğurabilen bir kavram olarak tanımlanması, bu neticelerin doğmasına uzun vadede sebep olan faktörlere dair sürecin incelenmesini de gerekli kılar. Marjinalleşme süreci, karmaşık ve tartışmalı bir süreçtir; bu süreçte belirli insanların fikirleri diğerlerine göre daha ayrıcalıklıdır (Tucker, 1990: 7).

Kentsel marjinallik, bahsedilen marjinalliklere benzer şekilde iki farklı grubun, bu grupların karşılaşmasının ve bu karşılaşma ile ortaya çıkan sonuçların görüldüğü bir marjinalleşme türüdür. Her ne kadar göç bağlamında söz konusu olan marjinalleşme kentsel marjinalleşmenin uzantılarından bir tanesi ise de kentsel marjinallik ötekileşmenin kentsel mekânlarda yer alan, ayrı bir şekilde incelenmesi gereken kapsamlı bir boyutudur. Kentsel marjinallikte karşılaşma ve karşılaşma ile ortaya çıkacak olan durumların bağlamı kenttir ve kentsel marjinalleşmeye sebep olan faktörler de kentle ilişkisi olan faktörlerdir. Kentsel marjinalliğin söz konusu olduğu bir durumda iki farklı grup kent bağlamında karşı karşıya gelir. Kent marjinallerinin muhalif olduğu, aykırı çıktığı durum ise kendi varoluşlarının ve kimliklerinin bir kentsel mekân ve bazı istenmeyen toplumsal olgular ile bütünleştirilmesidir. Kentsel marjinallik, her toplumun içinde bulunduğu sınıf, bölge, yer karakteristikleri gibi faktörlerden etkilense de hepsinde ve her zaman ortak olan kentteki baskın grupların güç hakimiyeti sonucunda güçsüz grupların hakkının çiğnenmesi ve dışlama statüsü içermesidir (Zengel ve Kaya, 2003: 17).

Kentsel marjinallik çalışmalarında kent sosyolojisi, kent altsınıfları, ırksal eşitsizlikler gibi konulara yönelen Wacquant'ın (2015: 259) üzerinde durduğu kavramlardan bir tanesidir ve Wacquant kent marjinalliğini açıklarken değişimi ortaya koymaya yönelik “yeni kentsel marjinallik” kavramını kullanır. Wacquant yeni kentsel marjinalliğin ortaya çıkmasında sorumlu olarak bir devlet için olumsuz olarak nitelenebilecek faktörleri değil, iyileşme ve gelişme olarak nitelenen durumları göstermiştir. Yeni kentsel marjinallik, ekonomik gerilik, durgunluk veya düşüşten değil; genel ilerleme ve refah bağlamında artan eşitsizlikten kaynaklanmaktadır (Wacquant, 1999: 1641). Her ne kadar bir devlette bahsedilen ilerleme ve gelişme, görünürde devletin, toplumun refah düzeyini arttırması gibi gözükse de bu ilerleme ve gelişme vatandaşların tamamı üzerinde olumlu etkiye sahip olmayabilir. Yeni kentsel

marjinallik de sözde iyileşme ve gelişmelerle ortaya çıkmış, ancak kentsel mekânın ötekileşme, dışlama, damgalama, suç gibi pek çok kavramla ilişkisini doğurmuştur.

Wacquant (2007), yükselen kent marjinallik düzeyinin altı özelliğini sayarken bir de “ileri marjinalleşme” kavramını kullanır. Wacquant, ileri marjinalleşme kavramının yeni kentsel marjinallik gibi güncel kent marjinalliğini eskisinden ayırdığını, bu marjinalliğin geçmişten bir kalıntı olmadığını ve döngüsel ya da geçiş dönemine özgü bir marjinallik biçimi olmadığını söyler. *“İlerlemiş marjinallik, işçi sınıfı bölgelerine yayılmak yerine, gittikçe hem içindekiler hem de dışındakiler tarafından post-endüstriyel metropolün kalbindeki sosyal acı çekme yerleri, sadece toplumun alt tabakasının yerleşmeyi kabul edeceği cüzzamlı kötü topraklar olarak algılanan, yalıtılmış ve sınırlı bölgelerde yoğunlaşma eğilimi göstermektedir”* (Wacquant, 2007: para. 2). Wacquant, yeni kent marjinalliği kavramını bir nevi ileri marjinallik olarak adlandırmış, bu marjinalliğin ortaya çıkışında hangi faktörlerin rol oynadığını sıralamıştır. Wacquant’a (2015: 255-282) göre ileri marjinalleşmeye giden süreçte “ücretli emeğinin örgütsüzleşmesi ve güvencesizliği”, “küreselleşen ekonomiden kopuş”, “mekânsal damgalamaya maruz kalma”, “uzamsal yabancılaşma ve mahalin çözülmesi”, hayatta kalabilmek için gayri resmî sosyal yardımlara bel bağlanamayacağından yasa dışı işlere yönelme ile “yaşanabilir hinterlandın yok oluşu” ve sınıfların çözülmesi ile ortak kader algısı yaratan dil ve simgeler repertuarından yoksun kalarak “toplumsal parçalanma” yaşanması etken rol oynamaktadır. Ücretli emeğin örgütsüzleşmesi, iş kanununun zayıflaması ve sosyal yasaların paramparça edilmesiyle bireyleri sosyal ve ekonomik güvenceden yoksun bırakan; iş güvencesi, gelir güvencesi, sosyal yardım güvencesini ortadan kaldıran ve özellikle alt sınıf aileleri, gençleri, vasıfsız kadınları ve yaftalanmış etnik sınıfları etkileyen bir faktördür. Küreselleşen ekonomiden kopuş ise ekonomideki dönemsel dalgalanmalardan, küresel akımlardan kopmadır. Küreselleşen ekonomiden kopan bir sürgün yeri ekonominin iyileşmesiyle kalkınmayacağı gibi, ekonomideki gerilemeyle oldukça kötüleşebilir.

Wacquant (2015: 255-282), yeni kent paryalarının temel niteliklerini sayarken, aslında farklılaşma ve ayrışmanın kentsel marjinalliğe dönüşmesinde aracılık eden

unsurları da ortaya koymuştur. Wacquant, mekânsal farklılaşmada ve ayrışmada eşitsizlik ve sınıfsallaşmanın altında yatan sebeplerin pek çoğunun genel olarak neoliberal politikalardan kaynaklı olduğunu söylemiştir. Bu açıdan ileri marjinalleşmeye yönelik yeni bir kavram olarak karşımıza mekânsal damgalama ve devamında sayılan uzamsal yabancılaşma ve mahallin çözülmesi, yaşanabilir hinterlandın yok oluşu, toplumsal parçalanma, simgesel yarılma ya da güvencesizlerin tamamlanmamış doğumu çıkmaktadır. Damgalama, mekânsal farklılaşma ve ayrışmada bahsedilen, bireyin kendi kimliği ile kurduğu özdeşimin, hariçten, bir başkası tarafından kurulmasıdır. Mekânsal damgalama, kimlik ve mekânlara dair kurulan özdeşimin hariçten yapılmasıdır. Yani burada bahsedilen damgalama, mekânsal farklılaşmada bahsedilen bireyin kendisine ve kimliğine bir de mekân unsurunun eklenmesi ile gerçekleşmektedir.

Her ne kadar bütün ötekiler ötekiye de, bazıları diğerlerinden daha ötekidir (Harvey, 2001: 200). Birilerinin daha öteki olma sürecinde söylemler, mekânlar ve kişilere ait kodların ve damgaların yayılmasına aracılık eder. Söylemler, farklılıkların mikro veya makro boyutta olması, farklılıklarıyla yüzleşen insanların farklılık ölçeğinde birbirine olan mesafelerinin yanı sıra ötekinin gözler önüne serilmesi ve damgalanmasında son derece önemli rol oynamaktadır. Söylemler sınıflar arasındaki mesafeyi arttırarak sınıfları birbirine yabancılaştırmakta, farklılıkları uçuruma dönüştürmekte, mekânsal eşitsizliklerin ırkçı kodlar üzerinden okunmasına sebep olmakta, yoksulluğu bir yaşam tercihi gibi göstermekte ve yoksulu suçlama edebiyatını yaygınlaştırmaktadır (Geniş, 2007: 80). Bu söylemlerin gerek yoksulluk ve yoksulu suçlama edebiyatının ortaya çıkması açısından, gerek marjinalliğin ortaya çıkardığı sonuçlardaki payı açısından etkisi düşünüldüğünde, aklımıza bu sonuçların doğmasında asıl failin ve sorumlunun kim olduğu sorusu gelmektedir. Marjinalleşme sürecinde mekânsal sabitleme ve yaftalamadan sonra ortaya çıkan yabancılaşma, çözülme, parçalanma ve yarılma, güvencesizlerin doğumu gibi durumların ortaya çıkmasına sebep olan gerçekten bu sabitleme ve yaftalamaya maruz kalan mıdır, yoksa belirli kentsel grupları bu sabitlemeye ve yaftalamaya maruz bırakan mıdır sorusunun üzerine -bu süreçte asıl sorumlunun kim olduğunu tespit ederken- düşünülmesi gerekir.

Mekânsal damgalama ve dışlama, pek çok sosyal olgu gibi hem bireyler hem de toplumlar açısından birtakım değişikliklere sebep olur. Bireyler mekânsal damgalamaya, tahakküm ve dışlanmaya bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde mekânla ilişkisi üzerinden bir tepki oluşturur; bu tepki bireylerin mekânla kurduğu bağın kimi zaman daha da güçlenmesine ve sağlamlaşmasına, kimi zaman da bu bağın zayıflamasına ve kopmasına sebep olur. Bireylerin bu mekânlarla bağının güçlenmesi veya bu mekânlarla bağını reddetmesi, bireyin mekânla arasında oluşan aidiyet hissine göre değişecektir. Bir kentsel mekâna kendisini ait hisseden birey o mekânla birlikte var olmayı daha çok tercih edebilecek, mekâna yerleşmek ve mekânda derinleşmek onun için bir tercih olabileceken; bir kentsel mekâna kendisini ait hissetmeyen kimse o mekânı ve o mekânla var olmayı reddedebilecektir. Bu ihtimallerden bir tanesi olan mekâna yerleşmeyi ve mekânla var olmayı tercih etmek, marjinalleştirilen bireylerin etkileşim ihtiyaçlarından doğar. Marjinalleştirilen kimselerin, bu kimseler her ne kadar ötekileşmeye ve dışlanmaya maruz kalsa da toplumsal etkileşim ihtiyacı devam etmekte, bu ihtiyacı gidermeye dair arayışları sürmektedir. Kentin azımsanamayacak bir nüfusunu oluşturan bu kimseler, bu etkileşim ihtiyacını dışarıdan kimselerle gidermeye fırsat bulamayınca kendileri gibi ötekileştirilen ve dışlananlarla yakınlaşmakta, birbirlerine yönelmektedirler. Young (1990), etkileşim ihtiyacını gidermek için pek fazla olanağa sahip olmayan bu bireylerin kendilerine bu tarz arayışlarında imkân sağlayacak bir seçenek olarak, marjinalleştirilenlerle yakın yaşamayı tercih ettiğini söyler (akt. Zengel ve Kaya, 2003: 21).

Birlikte yaşamamanın sonucunda marjinalleşen bireyler yerleştikleri mekâna ve o mekândaki insanlara daha çok bağlanabilmektedir. Bu seçenekte damgalamaya maruz kalanlar, bir tercih olarak, mekânlarıyla barışık bir şekilde hayatlarını sürdürmektedir. Bu durumun bir tercih olması, birlikte yaşamayı tercih ederken bir iradenin söz konusu olması ve bu iradenin kaynağının da etkileşim ve birlikte olmak gibi uygun ve meşru arayışlardan kaynaklanıyor olması, bireylerin mekâna olan aidiyet ve yerleşiklik duygusunu etkilemekte ve birey, mekânla barışık olmaktadır. Mekânla bu şekilde barışık olma durumu bireyi mekâna bağlamakta, bu bağlanma kentsel mekânda yaşayan insanların kentin diğer yüzüne yansıttığı tavrı etkilemektedir. Mesela, Arık'a (2019: 287-308) göre bir mekânsal farklılaşma ve ayrışma örneği olarak gecekond

mahallelerinde yaşayan insanlar da suçlama ve damgalama izlerine maruz kalsalar da kentin diğer yüzü ile barışık olmuşlardır. Çünkü bu mahallelerde yaşayan insanlar yaşadıkları mahalleyi benimsemiş, orada inşa ettikleri evlerini daimî olarak görmüş, evlerini sürekli yenilemeye ve daha yaşanır kılmaya çalışmış, daha iyi şartlar içerisinde kentin bir parçası olacaklarına inanmışlardır. Öyle ki Arık'a göre gecekonducuların etkileşim ve birlikte olma ihtiyacı bir dayanışmayı ortaya çıkarmış, bu dayanışma gecekonducuların işsizlik ve kriz dönemlerini atlattıklarının anahtarı olmuştur. Sıkıntılı bir dönemde çözüme yönelik işlevsellik sağlayan bir mekânsal birlikteliğe birey, mekânsal aidiyet, bağlılık ve umut ile karşılık vermektedir.

Bir diğer ihtimal olarak damgalanmaya ve yaftalamaya maruz kalan bu kimseler, bağlanmanın aksine kimliği ile mekânı arasındaki bağı reddetme yoluna giderler. Bu durumda yer hissi ortadan kalkar; bu bölgeler, bu kişiler için anlam ve duygu ortaklığının yaşandığı mahalli yerler olmaktan çıkar ve kişilerin hayatta kalmaya çalıştığı, birbirlerine kayıtsız kalarak yaşadıkları mekânlara dönüşür (Mühürdaroğlu, 2019: 42). Wacquant (2015: 268), bu duruma bölgesel/uzamsal yabancılaşma adını vermiş, bölgesel yabancılaşma kavramını kentle bütünleşemeyen ve kentin bütününden kopan kesimin özelleşmiş aile alanına çekilmesi ve ekonomik güvencede kırılganlık duygusunun güçlenmesiyle, kendisini yuvasında daha güvende hissetmesi olarak açıklamıştır. Wacquant bu yabancılaşma durumunu anlatırken “çözülme” kavramını da kullanmıştır. Çözülme, bir bireyin kentsel mekânda sosyal aidiyet gibi olumlu beklentilerini ve ihtiyaçlarını giderememesinden doğan eksiklik hissi olarak tanımlanabilir. “Mekânsal çözülme”, marjinalleşmiş kent nüfusunun özdeşleşebileceği, içerisinde kendini güvende hissedebileceği, insani ve kültürel açıdan tanıdık hissettiği ve sosyal niteliği olan bir mahallin kaybı, yoksulluğu demektir (Wacquant, 2007: para. 11). Yaşadığı kentsel mekâna yabancılaşan birey, o kentsel mekâna ait olmayı da reddeder; isminin o mekânla birlikte anılması kendisinde bir rahatsızlık duygusu uyandırır ve bunun sonucunda o mekânla olan ilişkisi her ne kadar gerçek olsa da bu ilişkiyi yok sayma eğilimi gösterir. Bu eğilimin dışında da sürgün bölgesi sakinlerinin hayatlarına devam etmek, içinde kaldıkları durumla baş etmek için geliştirdikleri bazı yöntemler mevcuttur. Bu yöntemler kimi zaman misilleme, kimi zaman da bireysel aksiyon içermektedir. Mekânsal damgalananlar ve aşağılananlar,

yaşadıkları mekânı reddetmenin yanı sıra kimi durumlarda karşı tarafı dışlama, etrafındakileri kötüleme gibi misilleme içeren, özel alana çekilme gibi bireysel veya mahalle değiştirme gibi aksiyoner davranışlara meyledebilmekte; bu davranışlarla kimliksizleşme ve çekingenlik artmakta, yerel sosyal bağlar gerginleşmekte, sosyal kontrol ve kolektif eylem kapasitesi azalmaktadır (Wacquant, 2019b: 137).

Mekânsal damgalamaya karşı bireylerin geliştirdiği bir strateji de kendilerini mekânın diğer bireylerinden ayırdıkları “savunmacı ötekileştirme”dir (Keene ve Padilla, 2010: 1219). Savunmacı ötekileştirme, kişilerin bir gerçeği kabul ederek kendilerinin aslında o gerçeğe dahil olmayıp dahil sanılmalarına karşı itirazlarını içerir. Wacquant (1996: 125), ileri marjinalliği tanımlayan diğer unsurları sayarken bazı kent bireylerinin mekânsal anlamda sınırları belli olan izole yerleşim alanlarında, zorunlu olarak yaşamak zorunda kalmasını da ilave etmiştir. Bu zorunluluk da kent marjinallerini zirveye ulaştıran pek çok tepkisel tavır ve davranışın altında bir motivasyon kaynağı olarak yatmaktadır. Ancak, damgalama sonrasında sergilenen bir tavır olarak gerek mekânı benimsemek ve mekâna bir umut mekânı olarak sarılarak oraya yerleşik hissetmek, gerekse olumsuz etiket ve kodlara maruz kalma dolayısıyla mekânı reddetmek, mekân ve mekânda yaşayanları damgalayanlarda damgalamanın altında yatan motivasyon ve körükleyici duygular ile paralel ilerlemektedir. Bu duygular belirli kentsel mekânların içinde ve dışında olanlar arasında bir döngüye sahiptir. Dışarıda olanların tehdidi ve korkusu kimi zaman içeride olanlarda aşağılanma, hor görülme ve güvensizlik hissine dönüşür (Mercan, 2019: 194). Benzer şekilde dışarıda olanların tehdidi ve korkusu içeride olanlarda yaşadığı yeri güvenli bir sığınak, yaşadığı yerdeki insanları da güvenli bir arkadaş olarak hissetme duygusuna çevrilir. Yani damgalama sonrası ortaya çıkacak hem mekânı benimseme ve sahiplenme hem de yabancılaşma ve çözülme, bir duygusal döngü ve dönüşüm içermektedir.

**Şekil 2: Wacquant’a (2011b) Göre Bölgesel Damgalanmayla Başa Çıkmak İçin
Tasarlanmış Stratejilerin Dağılımı (akt. Wacquant, Slater ve Pereira, 2014:
1276)**

İtaat ←	→	Direnme
1-gizleme 2-karşılıklı mesafe ve küçük farklılıkları detaylandırma 3-terafli kötüleme 4-özel alana çekilme 5-kaçış		6-öğrenilmiş kayıtsızlık 7-mahalle savunması (bireysel veya toplu) 8-damgayı yalanlama (abartılı iddiasında bulunma)

Wacquant (2015: 270-271), uzamsal yabancılaşma ve çözülmenin devamında yaşanılabilir hinterlandın yok oluşunun geldiğini söyler. Wacquant, burada tarihsel bir inceleme yapar ve batının bazı toplumlarında daha önce benzer durumlarda çözüm olarak nelerin uygulandığına dair örnekler sunar. Wacquant’a göre kapitalist batı toplumları, geçmişte ekonominin daraldığı dönemlerde piyasa dışına itilenlere sığınarak toplulukların sosyal ekonomilerine ve yardımlaşma/dayanışma ağlarına sığınabilme imkânı sağlamıştır; oysa günümüzde bu imkân oldukça kısıtlıdır. Wacquant bu tarz destek sağlayabilecek sosyal yardımlaşma ve dayanışma ağlarını bir hinterlanda (iç bölgeye) benzetir ve günümüzde bu tarz sosyal yardımlaşma ve dayanışma ağlarının yok olmasını da marjinalleşmenin devamı sürecinde görülen bir durum, hinterlant kaybı olarak adlandırır. Bahsedilen destek gruplarının faaliyet gösterdiği durumdaki tek işlevi ekonomik destek sağlamak, ekonomik gerileme ile ortaya çıkan eksiklikleri ve problemleri telafi etmekten ibaret değildir. Bu tarz sosyal destek platformları, ayrıca ücretli emeğin örgütsüzleşen, güvencesizleşen, küresel ekonomiden kopan kesiminin, uygun ve ahlâki olarak tanımlanmayan davranışlara yönelmesinin önünde engeldir. Sonuç olarak Wacquant’ın hinterlant kaybı olarak adlandırdığı durum, marjinalleşmenin yoğun olduğu kentsel mekânlarda enformel işlerin ve suç olgusunun artmasına yol açar (Mercan, 2019: 199). Anderson (1999: 18, 566-579), benzer şekilde kentsel yoksulluğun ve işsizliğin belirli kitleleri ana akım toplumdan yabancılaştırdığını, gelenekselliğin kaybolması ve hukuk kurallarının zayıflamasıyla kentin ekonomik olarak dezavantajlı bölgelerinde alternatif sokak kodları oluştuğunu söyler. Anderson’a göre sokağın kodu kurumsallaşmış muhalif

kültürün oluşmasından sonra polisin etkisinin sona erdiği ve güvenliğe yönelik kişisel sorumluluğun başladığı yerde ortaya çıkmaktadır. Thrasher (1973: 361) da suç kariyerlerinin kökenlerinin büyük ölçüde çocukluk ve ergenlerin toplumsal tepkilerinde aranması gerektiğine, suçluların yoğunlaşmasının büyük ölçüde çetelerin olduğu karakteristik bölgelerde gerçekleştiğine değinir.

Marjinalleşmeye dair kronolojik sıralamada yaşanabilir hinterlandın yok oluşunu toplumsal parçalanma, simgesel yarılma ya da güvencesizlerin tamamlanmamış doğumu izler (Wacquant, 2015: 271). Wacquant, simgelerin ne olduğunu ve simgelerin önemine dair söyleyeceklerini ifade ederken Bourdieu'nün "sembolik iktidar" kavramından yararlanmıştır. Wacquant'a (2019b: 137-140) göre Bourdieu'nün sembolik yapılar için ortaya koyduğu bu kavram, sembolik yapıların belirli kavramların inşa edilmesi sırasında, bu kavramların algı ve zihin dünyamıza nasıl sirayet ettiklerini ortaya koymaya yöneliktir. Bu etki uzun vadede sürdürüldüğünde, bir güce dönüşmektedir. Kolektif temsiller ve göstergeler, bir topluluk için hareket ederken görüş alanı oluşturmada, rota belirlemede işe yarar. Wacquant, temsiller ve göstergelerin bu işlevini sosyal pusula olarak ifade etmiştir. Wacquant'a göre temsiller, yoksunluk bölgelerinde yaşayanları kendi sözlerini söyleme becerisinden ve ortak dille birlikte sosyal pusuladan mahrum bırakır. Simgesel yapıları yalnızca nesneleri ve durumları ifade etme ihtiyacından doğan, nesneleri ve durumları temsil etme gücüne sahip yapılar olarak değerlendirmemek gerekir. Simgesel yapılar, etkisi ve gücü yalnızca şimdiki zamanla sınırlı olmayacak kadar büyük ve kuvvetli yapılardır. Wacquant belirli kentsel mekânların ve bu kentsel mekânda yaşayanların marjinalleştirilme sürecinde söylemlerin ve bu söylemlere ifadelerinde yer verenlerin önemi üzerinde fazlaca durmuştur. Bu durum Wacquant'ın kent marjinalleşmesini anlatırken Bourdieu'nün ilkelerine başvurmasını oldukça işlevsel kılmaktadır. Söylemlerin ifade etme işlevine ve temsil etme kabiliyetine sahip olması, söylemleri sembolik yapıların kapsama alanına dahil etmektedir. Wacquant'a göre sembolik yapılar teşkil edici güce sahiptir; kendi kendini temsili üzerinde kontrolü olmayan yoksun ve aşağılanmış nüfusun siyasetçiler, gazeteciler ve sosyal bilimciler gibi profesyonellerin otorite söylemleriyle biçimlendirilmesini mümkün kılar. Bu süreçleri deneyimleyen kesimler büyük ölçüde ortak bir dile, kolektif olarak

kaderlerini belirleyecek ortak temsil ve göstergelere sahip değildir (Wacquant, 1996: 128). Simgelerin dağılma veya parçalanma durumunun marjinalleştirilenlerin geleceğini etkilemesi muhtemeldir. Ücretli emek sınıfının, kolektif kurtuluşlarını sağlayacak ortak dilinin, imgelerinin ve göstergelerinin yok olmasıyla birlikte ortak koşul ve ortak amaç duygusu da yıkılma ve yok olma sürecine girer (Wacquant, 2015: 272).

Mekânsal farklılaşma ve mekânsal ayrışmanın derinleşmesi, kökleşmesi sonrası kentin bazı alt birimlerinin belirli olumsuz özellikler ile ön plana çıkmasının kent mekânında yaşayan insanın hayatını pek çok yönden etkilediği görülmektedir. Damgalanmış kent mekânındaki kent marjinallerinin hikâyeleri incelendiğinde, karşımıza uygun ve formel iş sahalarına erişiminin kısıtlanması dolayısıyla suç davranışı ile karşı karşıya kalan bir kent insanı çıkmaktadır. Bir tabiat gerçeği olan farklılıkların bir toplum için problemli ve istenmeyen suç davranışına dönüşmesini önlemek için suç davranışını, gerçekleştiği toplumun dinamikleri ile açıklayan yaklaşımları inceleme gerekliliği doğmaktadır. Kentsel marjinallik perspektifinden suç davranışına bakıldığında ise toplumsal dinamikler ile suç davranışını inceleyen sosyolojik suç yaklaşımlarında üst başlık olarak mekân ve sonrasında kentin nasıl ele alındığı sorusu akıllara gelmektedir. İkinci bölümde, bu soruyu cevaplamak üzere suç davranışını açıklamaya yönelik sosyolojik yaklaşımların suç davranışına bakış açıları ve temel önermeleri verildikten sonra mekânın ve kentin teorilerde nasıl ele alındığı anlatılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

SUÇA SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLARDA MEKAN VE KENT

Bir olgu gerçekleştiği toplumda pek çok değişikliğe sebep olmakta, bu değişiklikler hem gerçekleştiği an itibariyle hem de zaman içerisinde o toplumda çeşitli etkiler doğurabilmektedir. Olgunun sebep olduğu değişikliklerin toplumdaki etkisinin niteliği, olgunun gerçekleşmesinin arzulanmasını veya bu olgudan kaçınılmasını belirler. Olgunun gerek kaçınılan gerek arzu edilen neticeler doğurması, insanları olgunun sürecine dair yapılan çalışmaların yanında, olgunun kaynağını anlamaya yöneltmiştir. Nedenleri anlama çabasıolguyu daha iyi kavramamızı ve olgunun gelişim sürecini yönlendirme, tekrarlanma veya önlenme imkânlarını sağlayabilmektedir (Topçuoğlu, 2014: 246-247). Mekânsal bir olgu olarak farklılaşma ve ayrışmanın kökleşmesi ile kentsel marjinallik, derinleştiği bölgede pek çok sorun meydana getirmekte, bölgede istenmeyen, kaçınılması gereken farklı olguların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Suç, bu olgulardan bir tanesidir.

Hukuk alanında normatif uygunluk taşımayan hukuka aykırı davranışın ceza hukukuna yansıyan kısmına suç adı verilir (Işıқтаç, 2016: 60). Suç olgusunun toplum için maliyeti çok fazladır (Demirbaş, 2019: 57). Suçun meydana gelmesini önlemek amacıyla sebeplerini bulmaya yönelik çabalar uzun yıllar boyunca sosyal bilimlerin konusu ve sosyal bilimcilerin uğraş alanı olmuştur. Her dönemde o dönemin şartları ve bağlamsal özellikleri, sosyal bilimcilerin bu olguya olan yaklaşımını değiştirmiş; farklı eğilimlerle sosyal bilimciler suçu açıklamaya ve suçun nedenlerini izah etmeye çalışmışlardır. Bir kent mekânında farklılaşma ve ayrışma sonrasında Wacquant'ın ileri marjinallik olarak isimlendirdiği durumla birlikte suç olgusunun artması, hatta enformel işlerin ve suç olgusunun bir sektör hâline gelerek gelişmesi sosyolojide mekânsal perspektifte bir suç incelemesi yapılmasının bu bölgeleri ve bölgelerdeki suç olgusunu anlamaya yönelik işlevselliğini akıllara getirmektedir. Suça sosyolojik yaklaşımlar, ileri marjinallik ile ortaya çıkan suçluluğu anlamaya yönelik süreci aydınlatmakta ve daha da açıklığa kavuşturmaktadır.

Bir bireyin hayata gözünü açtığı, sonrasında hayatını devam ettirdiği, alacağı eğitim ve yapacağı iş, sahip olacağı sosyal çevre gibi pek çok yaşamsal faaliyetini etkileyebilecek faktörlerden bir tanesi, geniş anlamda yaşadığı mekân, coğrafyadır.

Sosyal olaylar coğrafyadan bağımsız değildir (Dönmezer, 1999: 60). Bu biraz daha daraltıldığında bireyin yaşadığı ülkeye, kente, hatta mahalleye indirgenebilir. Bireyin yaşadığı mahalle, bireyi öncelikle etrafındaki insanlara, sonrasında kente; bireyin yaşadığı kent ise bireyi hayata bağlar (Alver, 2018: para. 4). Mahalle, kent, ülke her biri farklı boyutta bireyin hayatını etkilemekte, birey hayata katılırken bireye bir bağlam oluşturmaktadır. Ayrıca birey hayatını her zaman dünyaya gözünü açtığı yerde sürdürmemekte, çeşitli sebeplerle farklı yerlerde hayatını devam ettirmek zorunda kalabilmektedir. Yani yaşanan yerin hem başlangıç hem de süreç itibarıyla birey üzerinde etkileri mevcuttur. Bireyin hayatı ile bu kadar iç içe geçmiş olan kent ve mahallenin toplumda gerçekleşen olgular ile de oldukça derin bir ilişkisi bulunmaktadır. Suç olgusu, bahsedilen toplumsal olgulardan biri olarak kişinin yaşadığı kentten, mahalleden bağımsız düşünülemez. Sokullu-Akıncı (2016: 209), suçluluğu tek bir evrensel faktöre dayandırmanın hatalı bir yaklaşım olduğunu, ancak suç davranışının genel bir nedenini bulmak gerekirse bunun içinde yaşadığımız çevre olabileceğini söylemiştir. Suç olgusu ile kent arasındaki ilişkiyi anlamak için modern kent ve kentleşme süreçleri bilinmeli, kent ve kentleşme pek çok parametreyi içinde barındırdığı için de tekil öncüllerden yola çıkılarak bu ilişki incelenmelidir (Özet, t.y.). Kentsel marjinalite perspektifinde ortaya çıkan ve artan suç olgusu, mekânsal farklılaşma ve ayrışmanın bu öncüllerden olduğunu gösterir.

Mekân ve kent kavramları ile suç olgusu bir araya getirildiğinde suça yönelik yaklaşımlardan hangisinin tercih edilmesinin uygun olacağına yine mekân ve kente dair tarihsel yaklaşımların hatırlanmasıyla karar verilebilir. Tercih edilecek mekân ve kent tanımı bu yaklaşımların hangisine yakın durulduğunu gösterecek, bu tanım suç olgusu ile hangi kuramlar arasında ilişki kurmanın mümkün olacağını söyleyecektir. Gerek 1960 öncesi mekâna kendine özgü bir özerklik atfedip toplumsal ilişkileri mekânsal organizasyonun bir türevi olarak gören mekânsal determinizm; gerek mekânsal formların kendi başına bir varlığı olmadığını, özellikle kapitalist üretim tarzında verili toplumsal ilişkiler sonucunda üretilen bir nesne, insan toplumlarının kurmuş oldukları yapıların ve ilişkilerin belirleyeni değil bir ürünü olduğunu söyleyen pozitivist devrim eleştirileri; gerek bu iki yaklaşımın arasında bir orta yol bulma, denge tutturma çabası olarak yorumlanan yapısalcı metot bizi farklı kuramlara götürecektir (Işık, 1994: 16-20). Aynı şekilde kentsel yaşam biçiminin açıklanmasında kentleri

kendi yaşam anlayışıyla tamamen ayrı bir bütün içinde gören veya kentleri basit anlamda toplumun genelinden bir yansıma olarak ele alan kentsel değişme kuramlarının geleneksel anlamda iki farklı yaklaşımı da, mekânsal bir yönü olan suç çalışmasında hangi yönetime yakın durmanın makul olacağına dair ipuçları vermektedir (Tatlıdil, 1992: 26). Mesela mekânı ve kenti bir özne, bir kaynak unsur, bir etken öge olarak tercih etmek, kriminoloji teorilerinde suçun gerçekleşmesi için gereken bileşenleri motive olmuş suçlu, uygun hedef ve koruyucu eksikliği olarak sıralamış *rutin aktiviteler teorisine* veya insanların suç mağduru olmasını, sahip oldukları yaşam tarzlarına bağlayan *hayat tarzı yaklaşımına* (lifestyle approach) götürebilecekken; mekânı zemin olduğu toplum veya bu toplumsal ilişkiler üzerinden tanımlamak, kriminolojide suç tartışmalarında süregelen yaklaşımlardan toplum ve toplumsal ilişkiler ile suçu izah etmeye yönelik yaklaşımlardan *sosyolojik suç teorilerine* bizi götürür. Bu farklı yönelimler, yapılacak bir mekân ve suç çalışmasında kriminolojik yaklaşımlardan hangisine yakın durulması gerektiği, hangi açıklamanın kapsamının daha geniş olacağı sorusunu akıllara getirebilmektedir. Burada gerek yapı teorilerinin önermelerinin gerekse sosyal süreç teorilerinin önermelerinin kapsamı değerlendirildiğinde, mekân ve kent ekseninde suçun söz konusu olduğu bir çalışmada sosyolojik yaklaşımların neden biyolojik ve psikolojik yaklaşımların önüne geçeceği sorusunun cevabı verilebilir.

Şekil 3: Kriminolojide Sosyolojik Suç Teorileri (Vito ve Maash, 2017: 117-168'den uyarlanılarak yazar tarafından yapılmıştır.)

Suçta sosyolojik açıklamalarla yaklaşan sosyal yapı ve sosyal süreç teorileri de kendi içlerinde sundukları önermelerle suç ile mekân ve kent ilişkisinde bir çeşitlilik sağlamaktadır. Bunlardan bazılarının önermeleri kente ve kentsel mekânlara doğrudan değinmekte, bazılarının ise kent ve kentsel mekânla ilişkisi ortaya konulan önermelerle dolaylı olarak sağlanmaktadır. Mesela sosyal yapı teorileri içerisinde yer alan sosyal ekoloji ve sosyal düzensizlik teorileri mekâna ve kente doğrudan değinerek ve mekân ve kenti önermelerinin merkezine yerleştirerek suç olgusuna bir izah getirirken, bunun

dışında kalan sosyolojik suç teorilerinin kentsel mekânlar ile ilişkisinin kurulması genellikle çekirdek kavramlarla kurulan ilişki sayesinde mümkün olmaktadır. Bu bölümde kriminolojide suçu sosyolojik olarak açıklamaya yönelmiş suç teorileri *sosyal yapı teorileri* ve *sosyal süreç teorileri* başlıkları altında incelenmekte, teorilerde mekâna ve kente yer verilip verilmediği ele alınmaktadır.

2.1. Sosyal Yapı Teorileri

Sosyal yapı teorileri, suça toplumsal bir olgu olarak yaklaşmış, suçun nedenlerini toplumsal faktörlere bağlamış ve toplumsal zemine oturtmuş suç teorileridir. Sosyal yapı teorilerini isimlendiren ve kriminolojideki diğer suç teorilerinden ayıran ise teoriler içerisinde toplumun ele alınış biçimidir. Bu teorilerde toplum insanların bir araya geldiği, incelikler ve detaylar barındıran bir oluşumdan ziyade bir işleyiş ve yürütme içeren bütüncül mekanizma olarak değerlendirilmiştir. Sosyal yapı teorilerine göre suçluluk toplumun kendi yapısından kaynaklanmakta ve bu yapı tarafından yönlendirilmektedir (Vito ve Maash, 2017: 118). Bu bölümde *sosyal yapı teorileri*, *anomi ve gerilim teorileri*, *sosyal düzensizlik ve sosyal ekoloji teorileri* ve *alt kültür teorileri* şeklinde üç başlık altında incelenmekte; bu teorilerde suç çalışmaları açısından önemli isimler, ortaya koydukları önermeler ve yaptıkları çalışmalar açıklanmaktadır.

2.1.1. Anomi ve Gerilim Teorileri

Anomi ve gerilim kavramları, kriminoloji biliminde pek çok kuramcının suç olgusunu açıklarken kullandığı bir kavramdır. Durkheim (2005) ile kriminoloji biliminde yer alan anomie kavramı, devamında Merton, Agnew, Messner ve Rosenfeld gibi teorisyenlerin de üzerinde durması ile toplumu daha çok sosyal bir mekanizma olarak değerlendiren sosyal yapı teorilerinde bir geleneğe de ismini vermiştir. Anomie ve gerilim teorileri başlığı altında sırasıyla bu isimler ile mekân ve suç olgusuna yaklaşımlarına yer verilmektedir. Anomie ve gerilim teorilerinde ele alınmakta olan ilk isim Durkheim'dır.

Emile Durkheim (1858-1917), anomie ve gerilim teorilerinin ilk önermelerini ortaya atan, bu teorilerin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde oldukça önemli yere sahip bir sosyologdur. Öyle ki, sosyoloji disiplininde üzerinde durduğu kavramlar yalnızca

sosyal yapı, anomi ve gerilim teorilerini şekillendirmekle kalmamış, sosyal süreç teorilerinin de ortaya çıkmasında ve gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır (Vito ve Maash, 2017: 119). Suçu neden sosyallele ele almalıyız sorusunun cevabı, Durkheim’ın sosyal olay nedir sorusuna verdiği cevap ile açığa kavuşmaktadır. Durkheim (2016: 31), sosyal olayı genellikle bir toplumda olup biten ve belli bir umumiyetle toplumsal bir meseleyi yansıtan bütün olaylar olarak tanımlamıştır.

Durkheim (2006: 99-100), suçu çiğnenmemesi gereken hukuk olarak tanımlamış; suç işleyene karşı ceza denilen özel tepkiye yol açtığı için cezaya yol açan nedenin ne olduğunu araştırmanın suça yol açan nedenin ne olduğunu, suçun özünün ne olduğunu araştırmak anlamına geldiğini söylemiştir. Durkheim, bu noktada suça dair evrensel olanın ne olduğunu bulma gerekliliğinden bahsetmiş ve suçun özünün ne olduğunu öğrenmek istediğimizde, farklı toplum türlerinde görülen bütün değişik suçlarda aynı olan ortak özellikleri ortaya koymamız gerektiğine değinmiştir. Durkheim’a (2006: 103, 107) göre suç, belirli bir toplum türünde sağlıklı bilinç sahibi bütün bireylerin duygularını incitmektedir; ancak toplumsal duyguları incittiği hâlde suç sayılmayan davranışlar da vardır.

Durkheim, iki tip suçludan bahsetmiştir. Bunlardan ilki kurallara tepkili ve onları değiştirmek arzusunda olan “özgecil suçlu”, ikincisi ise bütün hukuku ve disiplini bilinçsiz bir şekilde reddeden “yaygın suçlu”dur (Vito ve Maahs, 2017: 119). Durkheim (2005: 206-219), insan doğasının bencil ve açgözlü olduğunu söyler, sosyal entegrasyona ve sosyal bağlara vurgu yapar, sosyal normları ve değerleri zayıflayan ve davranışları kontrol etme kabiliyetini sürdüremeyen toplumlarda anomi durumunun görüleceğini söyler. Durkheim’a göre bireyin kendisini tatmin etmesi azalıp açgözlülük arttığında sosyal entegrasyon azalır ve normlar insan davranışını yönlendiremez, hızlı toplumsal dönüşüm dönemlerinde bu sebeple intiharlar artmıştır. Ekonomik yıkım durumlarında veya güç ve servette beklenmedik bir artış olduğunda gereksinimleri düzenleyen ölçü aynı kalmaz, düzenlemeden yoksun kalınır, kuralsızlık durumu ortaya çıkar ve toplumların intihar oranları değişir (Durkheim, 1986: 235-237).

Durkheim (2006: 109), bunların yanı sıra bir “ortak bilinç” tanımı yapar. Ortak bilinç, bir toplumu oluşturan üyelerin ortalamasında yaşayan inanç ve duyguların tümünün kendine özgü yaşama sahip oluşun dizgedir. Durkheim (2006: 141), bilinç

durumunun bir toplumun bütün üyelerinde ortaklaşa bulunmasından dolayı ortaya çıkan durumu ise toplumsal dayanışma olarak açıklar. Durkheim’a (2006: 163) göre iki pozitif dayanışma biçimi vardır. Bu dayanışma biçimlerinden ilkinde bireylerin birbirine benzemesi gerekirken ikinci tür dayanışma biçiminde bireylerin birbirinden farklı olması gerekir. Durkheim’a (2006: 189-190) göre ortak bilincin güçlü ve belirgin olduğu durumlar, günümüzde eskiye göre çok daha az olmakla birlikte, ortak bilinç durumlarının sayısı çoğaldıkça suç türlerinin sayısının artması da zorunludur. Homojenliğin hüküm sürdüğü, iş bölümü veya yeteneklerin çeşitliliğinin az olduğu toplumların sahip oldukları “mekanik dayanışma”, toplumlar karmaşık hâle geldikçe, iş bölümü yapıldıkça ve sosyal bütünleşme azaldıkça “organik dayanışma” hâlini alır; anomi durumu ortaya çıkar ve bu geçişte grup normları zayıflar (Vito ve Maash, 2017: 119; Durkheim, 1994: 304).

Sosyal bilimcilerin suçun nedenlerini anlamaya yönelik çabalarının suçun istenmeyen ve kaçınılan bir olgu olarak değerlendirilmesi konusunda Durkheim’ın suça yaklaşımının farklı bir yerde durduğunu söylemek mümkündür. Durkheim (2016: 94-96), bu konuda suçu istenmeyen olgu olarak gören yaklaşımlara eleştirel denebilecek bir bakış açısı ortaya koymuştur. Durkheim’a göre suç, yalnızca belirli nitelikteki toplumlarda değil bütün türlerdeki toplumlarda görülür; suçun olmadığı bir toplum yoktur ancak suç olarak tanımlanan eylemler toplumlar arasında farklılık göstermektedir. Durkheim suçun normallliğini varsaymak bir kontrolsüzlük ve sınırsızlık anlamı taşımamalıdır der, ona göre normal olan suçun varlığıdır. Suçun normal bir olgu olması suçlu bireyin biyolojik ve psikolojik açıdan normal olduğu anlamına gelmez. Suç üzüntü verici ve kaçınılmaz da olsa toplumsal sağlığa aittir, toplumun tamamlayıcısıdır.

Durkheim’a (2016: 96-101) göre suçtan bağışık olan bir toplumun var olması tamamen imkânsız olduğundan, suç kendine özgü bir canlılık ve berraklıkla donatılmış bazı kolektif duyguları tehdit eden eylemlere dayanan normal bir olgudur. Durkheim, bir toplumda suçun ortadan kalkması için suçun zarar verdiği duyguların istisnasız bütün bireylerce hissedilmesi ve bu hislerin karşıt duyguları engelleyecek derecede güçlü olması gerektiğini, ancak bu gerçekleşse dahi suçun tamamen ortadan kalkmayacağını, suçun yalnızca biçim değiştireceğini söyler. Durkheim’a göre suç kavramı zorunludur, her türlü toplumsal yaşamın temel koşullarına bağlıdır ve yararlı

bir şeydir, bağlı olduğu koşullar ahlâkın ve hukukun evrimi için kaçınılmazdır. Ayrıca suç yalnızca gerekli değişimlere giden yolun açık kalmasına yardımcı olmakla kalmaz, bazı durumlarda bu değişimleri bizzat hazırlar. Durkheim, suçun var olduğu yerde bir yandan kolektif duyguların yeni biçimler almak için gerekli esnekliği kazandığını, diğer yandan suçun kendisinin duyguların alacağı yeni biçimlerin belirlenmesine katkıda bulunduğunu, gelecekteki ahlâk oluşumunu hızlandırdığını söyler. Netice olarak Durkheim'a göre suç eğer bir hastalık değilse cezanın amacı suçu iyileştirmek olamaz, onun işlevi başka yerde aranmalıdır. Durkheim'ın suçun normallğine yönelik yaklaşımı bütüncül bir şekilde değerlendirildiğinde, suçun normallği önermesinin, bir toplumda suç oranlarının yok olmasının imkânsız nitelikte olmasından kaynaklandığı gibi mekanik bir izahtan ötede olduğu görülmektedir. Durkheim, bu imkânsızlığın ötesinde suç olgusunun bir toplum için pragmatik yönüne dikkat çekerek suçtan kaçınma konusunda farklı bir yerde durmuştur.

Durkheim'ın çalışmalarında çeşitli şekillerde mekân ve kent unsurlarına rastlanır. Durkheim (2005: 70-72), intihar oranları ile ilgili önermelerini ortaya koyarken kırsal ve kentsel farklılıklara değinmiştir. Durkheim'a göre kırsal kesim için kış ayları dinlenme zamanıdır ve bu aylarda intihar oranları azalmaktadır. Ancak kent hayatında havaların güzel olduğu sezonda hareketlilik artmakta ise de kent insanının hayatında önemli değişimler olmamakta, buna bağlı olarak intihar oranlarında da aşırı dalgalanmalar meydana gelmemektedir. Ayrıca Durkheim (2005: 89), intiharda taklit etkisini değerlendirmek üzere harita üzerinden çeşitli kentsel mekânlara intihar oranlarını yerleştirmiş, elde ettiği bulgular merkezden ilerleyen bir yayılmanın olmadığını göstermiştir. Bunların yanı sıra, toplumsal entegrasyona dair kırsal ve kentsel farklılıkları da Durkheim'ın çalışmalarında bulmak mümkündür. Durkheim'a (2005: 166) göre büyük toplumsal kargaşaların ve büyük halk savaşlarının uyandırdığı kolektif duygular, yurtseverlik, siyasi ve ulusal inanç faaliyetleri gibi toplumun daha güçlü bütünleşmesine neden olan olaylar kentsel nüfus üzerinde güncel olaylara erişim daha kolay olduğu için daha çok hissedilir. Ayrıca Durkheim (2005: 103-104, 256), kırsal alan insanını ve kent insanını intihara iten güçlerin farklı olduğunu, intihar biçimlerinin de ölüm türüne atfedilen göreceli saygınlıktan dolayı büyükşehirlerde ve küçük kentlerde farklılık gösterebileceğini söyler.

Durkheim'in toplumsal iş birliğine dair ortaya koyduğu önermelerde de kent kavramına değindiğini söylemek mümkündür. Durkheim'a (1994: 239-240) göre bireyler arasındaki ilişkilerin daha sürekli ve sık olduğu durumlarda kolektif merak daha güçlüdür, büyük nüfus merkezlerinde bireylerin dikkati çok farklı yönlere dağılmış olduğu için kolektif merak da daha az hissedilir, büyükşehirlerde komşular ve aynı ailenin üyeleri bile daha az sıklıkta ve daha az iletişim hâlinde dirler. Bunun sonucu olan karşılıklı kayıtsızlık, kolektif ruhun denetimini gevşettiğinden, bireysel eylem özgürlüğü genişler. Özgürlüğün ve sosyal kontrolün azalmasının bir sonucu olarak her gün ortak bilince zarar veren eylemler gerçekleşir. Ayrıca Durkheim (1994: 306), sanayileşme ile büyük kent mekânlarında meydana gelen değişimden de bahseder. İnsanların büyük kentsel alanlarda daha fazla yorgunluk hissetmesi ile çalışanların ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olarak makineye başvurulmuş, işçiler bir sisteme sokulmuş, işveren ile temas azaltılmıştır. Sanayileşme ile gerçekleşen bu dönüşüm yeni bir örgütlenme gerektirmektedir ancak dönüşüm çok hızlı bir şekilde geliştiğinden bu gereklilik yerine getirilememiştir. Gerek sosyal yapı gerek sosyal süreç teorilerine yön veren Durkheim'ın bu izahlarına bakıldığında, kent olgusuna dair oldukça önemli açıklamalarda bulunduğu görülür.

Anomi ve gerilim teorisyenlerinden bir diğer isim Robert King Merton (1910-2003)'dur. Merton (1938), anomiy kavramını "Sosyal Yapı ve Anomi" makalesinde açıklamıştır. Merton (1938: 672-673), temel amacının bazı sosyal yapıların itaatkâr insanlar yerine itaatkâr olmayan insanlarda nasıl gerilim oluşturduğunu keşfetmek olduğunu söylemiştir. Ona göre sosyal ve kültürel yapı elementlerinin iki tanesi önemlidir. Bunlardan birincisi kültürel olarak tanımlanmış "amaçlar, hedefler ve ilgiler"dir. Sosyal yapının ikinci elementi ise bu hedeflere ulaşmanın kabul edilebilir biçimlerini tanımlayan, düzenleyen ve kontrol eden "kurumsal normlar"dır.

Merton, bu elementler arası ilişkiyi tanımlarken ekonomi örneğini vermiştir. Merton'a (1938: 674-678) göre ekonomik başarıya önem veren toplumların kurumsal normları zayıflayabilir. Paraya değer vermek kültürel normların zayıflamasına sebep olur ve finansal başarıyı sağlamak için insanlar kuralları ihlal edebilir. İnsanlar servetin elde edilip edilmediğine, nasıl elde edildiğinden daha çok dikkat ederler; bu da bir topluluk için anomiy durumunun ortaya çıkmasına sebep olacak durumların başını çeker.

Merton'un suç davranışının meydana gelmesinde sebep olarak üzerinde durduğu faktör yalnızca bir servet elde etme sevdasından ibaret değildir. Merton'a (1938: 674-679) göre yoğun başarı arzusu, geleneksel yöntem eksikliği ile birleşir ve bireylerin üzerinde gerilim oluşturur. Merton, kültürel şekillenme sırasında bireylerde görülmesi muhtemel olan beş alternatif durumdan bahseder. Kültürel hedefin arttığı ve kurumsal anlamda bir karşılık bulduğu durumda "uyma" davranışı, kültürel hedefin arttığı ancak kurumsal anlamında azalmanın olduğu durumda "yenilik", kültürel hedeflerin azaldığı ancak kurumsal anlamda artışın olduğu durumda "ritüelizm", hem kültürel hedeflerde hem de kurumsal anlamda azalmanın olduğu durumda "geri çekilme", hem kültürel hedeflere hem de anlamlara karşı çıkmamanın olduğu durumda ise "isyan" görülür.

Merton (1968: 190-201), çağdaş Amerikan kültürünün kurumsal araçlara eşdeğer bir vurgu yapmadan, belirli başarı hedeflerine büyük ölçüde vurgu yaptığını söyler. Üstelik herkesi maddi ve finansal zenginlik peşinde koşturan Amerikan rüyasında nihai bir durma noktası yoktur. Ancak paranın bu kadar prestij sahibi olmak için sembolleştirildiği bir toplumda, bireyler üzerlerinde yoğun gerilim hissederler ve paraya sahip olmak için her yol uygun görülür. Merton'a göre bireylerin üstlerinde hissettikleri gerilimin iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi, parasal başarı elde etmenin kültürel değerlerle teşvik edilmesidir. İkincisi ise hedefe doğru ilerlenen yolda sınıf yapısından kaynaklanan her erkeğe eşit olmayan fırsatların sağlanmasıdır.

Merton'un çalışmalarında mekâna ve kentsel unsurlara rastlamak mümkündür. Merton (1968: 487), Amerika'da yoğun bir kentleşmenin gerçekleştiğini, her nüfus sayımında kentte ve banliyölerde bir nüfus artışının görüldüğünü söyler. Merton (1968: 127-128), sosyal yapıda farklı alt gruplar için siyasi güçten bahsederken, gücün kaynağının yerel topluluklar ve mahalle olduğundan, siyasilerin seçmenleri kişiselleştirirken mahalleyi bir araç olarak kullandıklarından bahseder. Bunların yanı sıra Merton (1968: 201), yoksulluk ve suç ilişkisinin de mekânsal olarak değişebileceğini, maddi başarı ölçekli toplumların olduğu mekânlarda yoksulluğun suç doğurabileceğini, bu ilişkinin Güneydoğu Avrupa'da Amerika'ya kıyasla daha zayıf olduğunu söyler. Merton, bir toplumda bireyler üzerinde gerilime sebep olabilecek değerleri örneklendirirken mekânsal öğeleri kullanmıştır.

Anomi ve gerilim teorileri kapsamında ele alınan üçüncü isim olan Robert Agnew (1953-), Merton'un teorisinde bireylerin gerilim hissetmesine sebep olabilecek durumların çerçevesini genişletmiştir. Agnew (1992: 48-49), genel gerilim teorisinin, sosyal öğrenme ve sosyal kontrol teorisinden suçluluğa yol açan sosyal ilişki türü ve suçluluk motivasyonunu ele alış biçimindeki farklılıkları ile ayrıldığını söyler. Agnew'e göre öncelikle genel gerilim teorisi bireyin olumlu hedeflere ulaşmasının önünde engel oluşturan negatif ilişkilere odaklanır. İkinci olarak genel gerilim teorisi ergenlerin öfke ve bağlantılı duygu durumları gibi olumsuz durumlar tarafından baskılanarak suçlu davranışa yönelme eğiliminde olduğunu söyler. Bu teoride, bireysel faktörler de önermelere dahil edilmiştir. Olgular her ne kadar toplumsal kaynaklı gözükse de süreç içerisinde bireyler üzerinde etkiler doğurmaktadır. Agnew, bu negatif etkilerin ergenler üzerinde doğrulayıcı hareket baskısı oluşturduğunu ve ergenlerin hedefe ulaşmak için gayri meşru kanalları kullanma, saldırı veya sıkıntıların kaynağından kaçma, yasadışı uyuşturucu kullanımı yolu ile negatif etkileri yönetmesine sebep olduğunu söyler.

Agnew (1992: 50) bu teoride anomiye sebep olan üç genel durum tasvir etmiştir. Bunlar “pozitif değer biçilmiş hedefleri başarmanın engellenmesi”, “kişinin sahip olduğu değerli uyaranların yok olması veya yok edilmesi ile tehdit edilmesi”, “olumsuz değer biçilmiş bir uyaranın var olması veya var olması tehdidi” olarak sıralanmıştır. Agnew'e (1992: 59-60) göre, toplumsal olmayan bazı bireysel faktörler de suç üzerinde doğrudan kaynak unsur teşkil edebilir; anomiye sebep olabilen her bir etken bireyin olumsuz duygu yaşama olasılığını artırır; bu olumsuz duygular üzüntü, depresyon ve korkuyu kapsar. Agnew, öfkenin genel gerilim teorisi için en kritik duygu olduğunu düşünmektedir. Ayrıca Agnew'e göre her bir gerilim, suçluluk için bir yatkınlık meydana getirebilir. Agnew, genel gerilim teorisinin, gerilim teorisini bireylerin arasındaki olumsuz ilişkinin tüm türlerini dahil ederek genişlettiğini; gerilimin belirli bir seviyeye ulaştıktan sonra suçluluk üzerinde kümülatif bir etkiye sahip olduğunu ortaya atarak suçluluk ve gerilim arasındaki ilişkiyi belirginleştirdiğini; gerilime yönelik bilişsel, davranışsal ve duygusal uyarlamaların kapsamlı açıklamasını sunduğunu söyler.

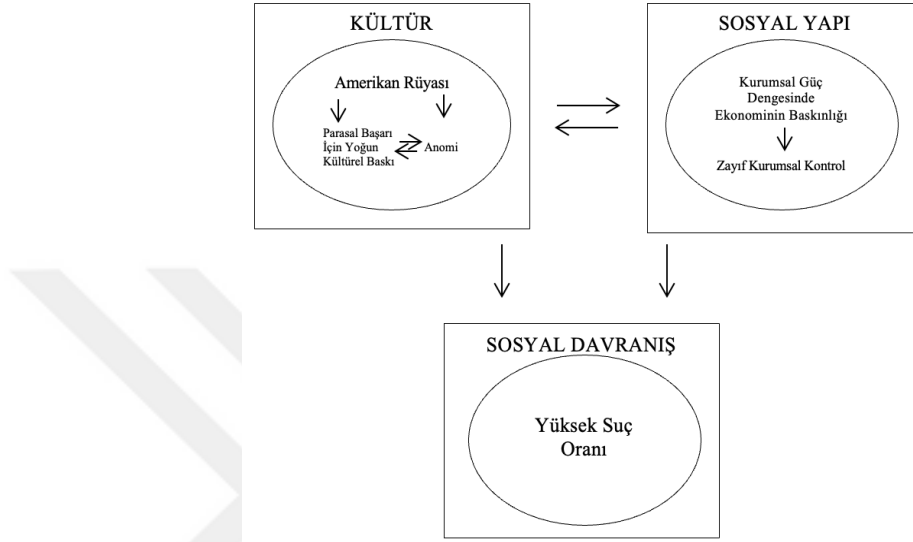
Genel gerilim teorisinde toplumsal olaylardan ziyade bireysel ilişkilere ve bireysel faktörlere vurgu yapılması, kentsel mekânın bu teorinin önermeleriyle

ilişkilendirilmesinin diğer sosyolojik yaklaşımlara göre zayıf kalabileceğini akıllara getirir. Ancak Agnew, mekâna ve kente sosyal çevre kavramı üzerinden değinmiştir. Agnew'e (1992: 72-73) göre sosyal çevre seçilen hedeflere, değerlere, kimliklere verilen önemi; bireyin neyin olumsuz olup olmadığına ilişkin inançlarını; bireyin gerilimin şiddetini bilişsel olarak en aza indirme yeteneğini etkileyerek suçlu olan veya suçlu olmayan kimsenin gerilimle başa çıkma olasılığını etkilemektedir. Bununla birlikte belirli sosyal çevreler, davranışsal başa çıkmada suç içermeyen tavır sergilemeyi zorlaştırabilmektedir. Agnew, bunu kentsel alt sınıflar üzerinden örneklendirir. Kentsel alt sınıflar, çoğu zaman diğer birçok kişiyle başarılı bir şekilde pazarlık yapacak kaynaklardan yoksundurlar; bununla birlikte kentsel alt sınıflar için işlerini bırakmak, başka bir mahalleye taşınmak, olumsuz ortamlardan kaçmak genellikle zordur.

Anomi ve gerilim teorileri başlığı altında ele alınan son isimler Steven Fredrick Messner (1951-) ve Richard Rosenfeld (1948-)'dir. Messner ve Rosenfeld (1997: 1394-1397), kurumsal anomi teorisinin suçu kültürel ve yapısal dinamiklere bağlayan klasik anomi teorisini temel aldığını, siyasi koruma piyasa yoksulluğundan ne kadar yüksek olursa ulusal cinayet oranlarının o kadar düşük olacağını, kurumsal anomi teorisinin yapısal dinamiklere ve büyük sosyal kurumlar arasındaki dengeye kritik önem atfettiğini, bu denge bozulduğunda problemli durumların ortaya çıkacağını söyler. Messner ve Rosenfeld'e göre tüm toplumlarda sosyal kurumların rolleri çelişkili ve rekabetçi olduğu için bu kurumların entegrasyonu problemlidir. Bu teoride de Merton'un yaptığı gibi ekonomi kurumsal bir örnek olarak gösterilmiştir. Kurumsal anomi teorisine göre yüksek suçluluk seviyesinin olduğu toplumlarda kurumsal güç dengesinde ekonomik kurumlar baskındır. Ekonomik kurumların baskınlığı ise ekonomik hedeflere ekonomik olmayan hedeflere göre öncelik verme, bir çatışma meydana geldiğinde ekonomik rollerin ödüllendirilmesi, sosyal statülerin ekonomik rollere diğerlerine oranla daha fazla bağımlı olması, hesaplama ve faydacı mantığın diğer kuramlara nüfus etmesi durumlarında gerçekleşir. Messner ve Rosenfeld'e göre ekonomik olmayan kurumların sosyalleşme işlevlerini yerine getirmede arka planda kalması ile kurumsal dengesizlik anomiye bağlı kültürel gerilimleri büyütür, kurumsal bağlılıkla ilgili dış sosyal kontroller zayıflar ve ülkede yüksek suç oranları görülmeye

başlar. Messner ve Rosenfeld (2002: 105), Amerikan rüyasının temel değerlerini “başarı”, “bireyselcilik”, “evrenselcilik”, “para fetişizmi” olarak sıralar.

Şekil 4: Makrososyal Organizasyon ve Suç İlişkisi (Messner ve Rosenfeld, 2002: 111)

Messner ve Rosenfeld’in (1997: 1407-1408) araştırma bulguları, kişisel refah için pazara olan bağımlılığın azaltılarak emeğin devreden çıkarıldığı toplumlarda suçluluğun az olacağı hipotezini desteklemiştir. Ancak Messner ve Rosenfeld’e göre kurumsal anomi teorisi, pazar toplumlarının ekonomik örgütlenmesinde ekonomi ve diğer sosyal kurumların üstünde durarak ve kültürel yönelimlere önem vererek geleneksel ekonomik perspektiflerden ayrılır.

Messner ve Rosenfeld’in (2001), kent merkezindeki genç erkekler arasında suça karışma oranının yüksek olmasında ırksal eşitsizliğin, ailenin ve Amerikan rüyasının özümsemesinin etkisini araştırdıkları bir çalışmaları mevcuttur (akt. Messner ve Rosenfeld, 2017: 139). Bu çalışmaya göre kronik işsizlik, yoğun yoksulluk ve sürekli ırk ayrımı aile yapısının bozulmasını etkiler, Amerikan rüyası suça karışmada etkilidir ve tüketim kültürüne daha çok maruz kalan iyi sosyalleşmiş kent merkezindeki gençler ve çocuklar giyim, mücevher, elektronik cihaz ve benzeri istekleriyle kendilerinin arzularını tatmin etme gücüne parasal olarak sahip olmayan ebeveynleri üzerinde gerilim oluştururlar. Messner ve Rosenfeld (2017: 140), ırksal olarak ayrılmış kent içi topluluklarda yoğunlaşan dezavantajın kurumsal ayrımcılığın trajik bir tezahürü olduğunu söyler.

2.1.2. Sosyal Düzensizlik ve Sosyal Ekoloji Teorileri

Kriminolojide toplumu daha mekanik bir düzen olarak ele alan sosyal yapı teorilerinde yer alan bir diğer gelenek sosyal düzensizlik ve sosyal ekoloji teorileridir. Sosyal düzensizlik ve sosyal ekoloji teorileri, suç nedenlerini çevrenin sosyal ve fiziksel yapısında arar. Sosyal düzensizlik ve sosyal ekoloji teorilerinin önde gelen isimleri olan Robert Ezra Park, Ernest W. Burgess, Clifford R. Shaw ve Henry D. McKay suç, kent ve mekân ilişkisini sosyal entegrasyon ile incelemiş, mekân ve suç araştırmalarına yön verecek oldukça önemli önermeler, araştırmalar ortaya koymuşlardır. Chicago kenti, ekolojik suç çalışmalarının merkezi hâline gelmiş, ülkenin ilk sosyoloji programının açıldığı, Wacquant'ın ünlü sosyolog Wilson ile çalışma imkânı bulduğu Chicago Üniversitesi, Chicago Okulu geleneğine ismini vermiştir (Vito ve Maahs, 2017: 120; Slater, 2019: 22). Bu bölümde bu isimler ile suç ve mekân olgusuna yaklaşımları anlatılmaktadır. Sosyal düzensizlik ve sosyal ekoloji teorilerinde ele alınan ilk isimler Park ve Burgess'tir.

Robert Ezra Park (1864-1944) ve Ernest W. Burgess (1886-1966), suça sosyolojik yaklaşımlar içerisinde toplumsal faktörleri kent ve mekân boyutu ile inceleyen isimlerdendir. Park ve Burgess, mekânı ve kenti çalışmalarının merkezine oturtmuşlardır. Park ve Burgess'in suça dair yaklaşımı incelenmeden önce, kent tanımlarına bakmak gerekir. Park'a (2015a: 37) göre kent sadece fiziki bir mekanizma ya da sonradan üretilmiş bir yapı değildir, onu oluşturan insanların içinden geçtikleri hayati süreci kapsar, doğanın ve insan doğasının ürünüdür. Kent uygar insanın doğal yaşam alanı, felsefe ve bilimi geliştirdiği yerdir ve yaşadığı dünyayı yeniden oluşturmaya yönelik bir girişimdir; bu bağlamda kent, bir sosyal laboratuvar olarak düşünülebilir (Park, 1952: 73).

Park (2015a: 42-85), kent hayatının araştırılması için bir bakış açısı ve program ortaya koyarken kenti “şehir planı ve yerel örgütlenme”, “endüstriyel örgütlenme ve ahlâki düzen”, “ikincil ilişkiler ve toplumsal kontrol”, “mizaç ve kent ortamı” başlıkları altında incelemiştir. Park, kenti ve barındırdığı insan nüfusunu karşılıklı alışverişe açık iki ayrı varlık olarak değerlendirmiştir. Yani Park'a göre kent sadece bir nesne değildir, etkileşime açık bir öznedir. Park, kentin her bölgesinin ve mahallesinin içinde yaşayanların karakterinden ve özelliklerinden bir şeyler aldığını,

içerdiği nüfusa özgü hassasiyetlerle bezendiğini ve sonunda coğrafi sınırlardan ibaret olan muhitin kendine ait hassasiyetleri, gelenekleri ve tarihi olan bir yere dönüştüğünü söyler. Park'a göre kent hayatında yakınlık ve komşuluk ilişkisi, örgütlenmemiz için temeldir. Ancak, iletişim ve ulaşımın kolaylaşmış araçları ile mahallenin tutarlı ve samimi yapısı yıkılma eğilimi göstermekle birlikte, farklı ırklara mensup insan ve göçmen kolonileri, yaşadıkları bölgeler itibariyle yerel mahalle grupları içinde bu samimiyet ve dayanışmayı korumaya ve ırkçı önyargılar çıktığında ise pekiştirmeye meyleder. Park, Antik kentin savaş zamanı sığınılacak bir yer, bir kale olduğunu modern kentin ise ticarete uygun koşullar barındıran ve varlığını çevresinde konuşlandığı pazar yerine borçlu bir yer olduğunu söyler. Ona göre kentte birey kendi mesleğini seçip kendine has yeteneklerini geliştirme imkânı bulabilir. Ayrıca kent sadece ulaşım değil iletişime de bağlı olan bir hareketlilik unsuru içerir.

Park (2015a: 61-79), iletişimin hızlı bir biçimde değişmesinin, kent nüfusunun alışkanlıklarını, duygularını ve karakterini de değiştirdiğini, kentlerin büyümesi ile bireylerin içinde bulundukları toplumla aralarında kurdukları doğrudan ilişkilerin yerini dolaylı ilişkilere bıraktığını söyler. İlişkilerin değişmesi toplumsal birtakım olguların da değişmesi sonucunu doğurmuştur. Değişim ve dönüşüm hızının daha yüksek olduğu bazı kentlerde sonuçlar da daha gözle görülür şekilde ortaya çıkmaktadır. Park'a göre bu etkiler altında yerel bağlılıklar ve birincil grupların çöküşünden dolayı kısıtlama ve yasaklama gücünün zayıflaması, büyük kentlerde artan ahlâksızlık ve suçun en büyük sorumlularındandır. Park, büyük kentlerin her daim ırkların ve kültürlerin kaynaştığı yerler olduğunu, bu canlı ve karmaşık etkileşimlerden yeni soyların ve toplumsal biçimlerin türemesini sağladığını söyler. Park ulaşımın sadece hareketliliği arttırmasından bahsetmemiş, ulaşım araçlarının gelişmesinin bazı negatif sonuçlarının olabileceğini de söylemiştir. Ulaştırma ve iletişim, bireyin hareketliliğini kolaylaştırır da kenti, birbirine değen fakat iç içe geçmeyen küçük dünyalardan oluşmuş bir mozaik hâline getiren ahlâki mesafeler kurar. Böylece kent yüzeysel ve maceracı bir karaktere bürünür, toplumsal ilişkiler karmaşık hâle gelir ve yeni birbiriyle uyumsuz insan tipleri ortaya çıkar.

Park (2015a: 82-85), kent içerisindeki bölünmelerden bahsederken mekânsal farklılaşma, ayrışma ve marjinalleşmenin ortaya çıkmasının nedensel açıdan izahını sağlayacak açıklamalar da yapar. Park'a göre kentte nüfus kendini çıkarlar üzerinden

değil, zevk ve mizaç üzerinden böler ve her mahalle bir ahlâki bölge niteliği kazanır; kent hayatı fakir, habis, suçlu gibi istisnai nitelikteki kişileri tecrit ederek sosyal bulaşmayla farklı kişileri birbirine benzer mizaçlarından ötürü kışkırtarak onların normal kişilerle birleştirecek özelliklerini bastırır. Sonuç olarak kent küçük topluluklarda bastırılmış olan insan karakteri ve niteliklerini gözler önüne serer, insan doğasındaki iyiyi ve kötüyü aşırılıklarıyla gösterir. Park'ın kent tanımlarında hem kenti oluşturan fiziksel unsurların hem de kentin barındırdığı toplumsallığın, ilişkilerin ve bunların ürettiği mekanizmaların yer aldığını görürüz. Ayrıca Park bu tanımları yaparken kentin değişimine ve dönüşümüne de sıklıkla değinmiş, kenti durağan bir öge olarak ele almamıştır.

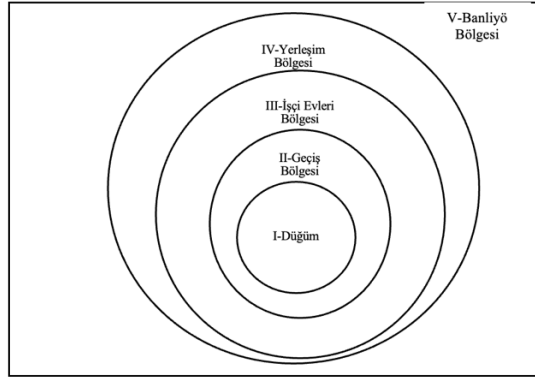
Park (2015b: 150-157), topluluğun örgütlenmesi ve çocuk suçluluğunu incelediği bir çalışmada cemiyetten bahsederek cemiyeti, ailemizin ve yakın muhitimizin dışında daha geniş ve kapsayıcı toplumsal muhite verdiğimiz isim olarak tanımlar. Park'a göre cemiyet, her zaman aile veya yakın bir gruptan uzakta ve bize yabancı durumda bir pozisyonudadır; ancak ahlâki kodlarımızın açık ve düzgün bir tanım bulduğu ve iç hukukun zorlayıcı ve harici sayıldığı yer aileden çok cemiyettir. Bu sebeple çocuk suçluluğunun şekillendiği, örgütlerin gelenekselden ziyade rasyonel kalıplara sahip olduğu yer cemiyettir. Park'a göre eğer cemiyet örgütlerinin işlevlerindeki başarısızlığı ölçmek istiyorsak suçluluk ölçütünü kullanabiliriz. Park, bu bağlamda çocuk suçluluğu için oyun parklarının önemine dikkat çeker. Oyun parkı, bir çocuk için enerjisini atacağı ve yaramazlık yapmayacakları yerden daha fazlasıdır; çocuğun karakterini tanımlayan ve oluşturan yerdir. Çocuklar parklarda kalıcı ilişkiler kurabilmeli, oyun gruplarının önemi fark edilmelidir.

Sosyal ekoloji ve sosyal düzensizlik teorilerinde ele alınan bir diğer isim olan Burgess'in kent çalışmalarında ise kentin büyümesi ve yayılma önemli bir yerde durmaktadır. Burgess (2008: 71-76) kenti izah etmeye çalışırken kurduğu yapıyı kentin büyümesi üzerine inşa etmektedir. Burgess'e göre, büyük kentler gelişmektedir ve sanayinin toplumsal hayatımıza getirdiği değişiklik kentte oldukça belirgin şekilde görülmektedir. Kent nüfusunun artan yoğunluğu ile kent nüfusu taşma, daha geniş alanlara yayılma eğilimi göstermektedir. Burgess, bu yayılma sürecini tasvir ederken iç içe geçmiş bir dizi eş çember görselini kullanır. Bir merkezi nokta veya kentin kendisi “düğüm” (loop) (*I*), merkezi ve düğümü kuşatan ve kendisi ticaretçe küçük

imalathanelerden oluşan “geçiş bölgesi” (zone in transition) (II), bozulan alanlardan endüstri alanlarına kaçmış işçilerin yaşadığı ve işlerine kolayca erişmeyi amaçladığı “işçi evleri bölgesi” (zone of workingmen’s homes) (III), üst sınıfın yaşadığı binaları ve tek bir ailenin yaşadığı özel arazileri içeren “yerleşim alanı” (residential zone) (IV), kentin sınırlarının dışında banliyöde yaşayan ve kentteki işine gidenlerden oluşan merkezi ticaret bölgesine otuz-kırk dakikalık mesafede bulunan “uydu kentler” (commuters zone) (V) kentin bölünmesini anlatırken kullanılabilecek eş çemberlerdir.

Burgess (2008: 71-76), yayılma süreçleri ile sadece fiziksel büyümenin ve ticari gelişmenin değil, aynı zamanda toplumsal örgütlenmenin ve kişilik tiplerinde değişimin de gündeme geldiğini söyler. Ona göre kentin yayılmasında bir dağılım süreci meydana gelir ve bu süreç bireyleri, grupları ikamet yeri ve mesleğe göre yeniden sıralar, konumlandırır. Burgess, iş yerlerinin olduğu daireyi sarmalayan bozulmanın olduğu kuşakta gizli kalmış fakirlik, yozlaşma ve hastalık içeren mntıkaların olduğunu ve zeminin altında suç ve kötülük saklayan çöküntü alanları bulundurduğunu söyler. Bozulmanın olduğu bu alanlar ona göre aslında düşüşün ve azalan nüfusun yeri olmakla birlikte yeniden yapılanmanın yeridir. Burgess, tecrit edilmiş gruba ve grubu oluşturan bireylere kent hayatının örgütlenmesinde bir yer ve rol verdiği için bu farklılaşmanın kente biçimini ve kişiliğini kazandırdığını söyler. Eğer yayılma olgusu, düzensizlik seviyesinin toplumsal örgütlenmeyi etkilediğini gösteriyorsa hızlı kentsel yayılmaya toplumsal düzensizliğin emareleri olan suç, kargaşa, kötülük ve intihar artışlarının da eşlik ettiğini gösterir. Burgess, büyüme ve yayılmada doğal nüfus artışı dışındaki durumlara da değinir. Kentin göç almasıyla binlerce kişi bir sonraki kent kuşağına taşar, son kent kuşağına kadar bu taşma gerçekleşir. Bu taşma ilk etapta genel olarak fark edilmez ve kademeli bir içe dalma olarak başlar, toplum sakinlerinin hafif bir direnişi ile devam eder, sonrasında yeni gelenler bölgeye akın eder ve eski sakinler bölgeyi terk eder, son olarak toplumsal istikrarın yeni bir dengesinin sağlanması ile nihayete ulaşır (Burgess, 1928: 112). Burgess’in (1928: 106) oluşturduğu eş çemberlerden geçiş bölgesi, ırksal ve göçmen gruplar için giriş niteliğinde, Küçük İtalya, getto ve Kara Kuşak gibi alanların olduğu, profesyonel suçluların yer aldığı alandır.

Şekil 5: Kentin Büyümesinde Kent Bölgeleri (Burgess, 1928: 107)

Burgess'e (2008: 76) göre hareketlilik bir değişim, bir deneyim ve uyarılma içerir. Bu bağlamda kent hayatındaki hareketlilik kişiyi akıl karışıklığına ve ahlâksızlığa iter, küçük sosyal grupların kendi içindeki denetimini kırar, ahlâksızlık ve kötülüğün kolayca yayıldığı alanları ortaya çıkar. Burgess, hareketliliği bir toplum için kaçınılmaz bir durum olarak tasvir etmiştir. Burgess'a göre hareketlilik bir topluluğun nabız atışı olarak düşünülebilir. Ancak insanın bir yöreden diğerine hareketi veya bir keşfin yol açtığı âni değişim kültürel çöküş ihtimalini de ortaya çıkarır, toplumsal işleyiş üzerindeki kültürel kontrol çözülürse dürtüler rastgele hareket etmeye başlar, sonucunda ahlâksızlık ve suç ile birlikte kişisel ve toplumsal düzensizlik ortaya çıkar (Burgess, 2015: 201).

Burgess'ın kente yaklaşımında kenti bir bütün olarak değil, farklı boyutları olan ve farklı unsurlar barındıran bir kavram olarak görmek mümkündür. Burgess, kenti suçluluk ile incelerken alt bölgelere ayırmış, bu bölgeleri de kendi içinde özellikleri ile değerlendirmiştir. Burgess, kent içerisinde yer alan bölgeleri de kentin kendisini tanımlarken yaptığı gibi içerisinde barındırdığı nüfustan bağımsız düşünmemiştir. Burgess'ın bu tanımlama biçimi, karakterize olmuş nüfusun yaşadığı bölgelerin de karakterize olmuş bir şekilde sunulmasını sağlamıştır.

Sosyal düzensizlik teorisinin diğer isimlerinden Clifford Shaw (1895-1957) ve Henry Donald McKay (1899-1980), kent ve kentsel bölgelere suç açısından önermelerinde doğrudan yer veren teorisyenlerdendir. Çalışmalarının merkezine Amerika'nın bir kenti olan Chicago'yu yerleştirmişlerdir. Chicago'nun büyümesini anlattıkları ve 1900 ile 1930 yılları arasında genç suçlu erkekleri Chicago haritasına yerleştirdikleri bir çalışma ortaya koymuşlardır. Shaw ve McKay (1969: 315-317), yaptıkları çalışmanın sonuçlarının, suçluluk oranlarının toplulukların sosyal ve

ekonomik koşullarına göre farklılık gösterdiğini söylemiştir. Shaw ve McKay (1969: 317-318), hem düşük hem yüksek sosyal ve ekonomik koşullara sahip topluluklarda sistemde baskın olan değerlerin geleneksel olduğunu ancak topluluklarda bu baskın sistem değerlerini arttıran şeylerin ne olduğunu bulmanın gerektiğini söyler ve bu gereklilik üzerinden suçu açıklar. Shaw ve McKay'a göre sistemde baskın olan değerleri arttıran bir unsurun ekonomik statü olduğunu söylemek mümkündür ve yüksek suçluluğun görüldüğü toplumlar ekonomik, sosyal ve kültürel değerler açısından dezavantaja sahip nüfuslar tarafından işgal edilmiştir. Ayrıca kültürün bazı lüks değerlerine ve başarı şekillerine ulaşmadaki eşitsizlik kentsel hayatta suçluluğu açıklarken oldukça önemlidir.

Shaw ve McKay'a (1969: 319-320) göre göçmenlerin fazla yaşadığı, farklı kültürlerin bir arada bulunduğu düşük gelirli alanlarda arzu edilen değerleri geleneksel yollarla elde edemeyenler için suç bir alternatiftir; düşük gelirli bölgelerde suç değerlerinin varlığı kümülatiftir ve bu durum hem kent yaşamının genel karakteriyle hem de burada yaşayan dezavantajlı topluluklarla ilgilidir. Shaw ve McKay da Burgess gibi kentin belirli nüfusunun yoğunlaştığı bölgelerine dikkat çekmiş, bu bölgelerin üzerinde durmuştur. Ancak Shaw ve McKay her ne kadar bu bölgelere dikkat çekse de buralara virüs yayan, hastalıklı ve patolojik bölgeler olarak değil, virüsün yayılmasının daha kolay olduğu, hastalık belirtilerinin daha çok görüldüğü bölgeler olarak bakmıştır. Sonuç olarak Shaw ve McKay'a (1969: 383-386) göre;

- (1) Chicago'da suçluluk oranları Chicago toplumuyla ve Chicago'nun kenar mahalleleriyle alakalıdır.
- (2) Coğrafi alanların suçluluk ürettiği varsayılmaz; bunun yerine suçluluk oranları, sosyalleşmenin gerçekleştiği ve sorunların karşılaşıldığı sürecin işleyişini yansıtır.
- (3) Suç davranışının sıklığı, geleneksel kurumlarda bir bozulmanın olduğunu gösterir. Bu bozulma genelde hızlı nüfus değişiminden kaynaklanır.
- (4) Düşük veya yüksek suçluluk oranı herhangi bir etnik veya ırksal grubun kalıcı karakteri değildir.
- (5) Suçluluk oranları Chicago topluluklarının ekonomik ve sosyal karakterleri ile yakından ilgilidir.

- (6) Suçluluk oranlarının yüksek olduğu alanlar nüfus değişiminin yüksek olduğu alanlardır.
- (7) Değişimle ve yüksek suçlulukla karşı karşıya olan bölgelerin bir süre sonra yeni kurumsal formlar oluşturdıkları veya eskisini güncelledikleri görülür.
- (8) Kurumsal roller, suç için fırsat teorileri ile tutarsız değildir. Anlamli rollere katılma ile fırsat oluşturulur ve bu fırsatlar, göçmen nüfus için mümkün değildir.

Sampson ve Groves (1989: 776-799), Shaw ve Mckay'ın teorisi toplumlar arası farklılıklar ile ilgili olduğundan ve resmî suç oranlarına fazlaca bağlı olduğundan teoriyi doğrudan test eden kimsenin çıkmadığını söylemiş, İngiltere'de resmî suç istatistiklerine ek olarak fail ve mağdur anketlerini de kullanarak teoriyi biraz daha genişletmiş, önermelerini ortaya koymuş ve temel hipotezlerini test etmiştir. Sampson ve Groves'a göre toplumsal örgütlenme ve sosyal düzensizlik, sosyal kontrolün sistematik ağları açısından aynı sürekliliğin farklı uçları olarak görülür. Sampson ve Groves, sosyal düzensizlik teorisinin önermelerinde yer alan faktörleri ikiye ayırarak incelemiştir. "Aracı değişkenler" olarak ifade edilmiş birinci grupta genç akran gruplarını denetleme ve kontrol etme, yerel dostluk ağları, resmî ve gönüllü kuruluşlara yerel katılım oranı; "dışsal kaynaklar" olarak ifade edilmiş ikinci grupta ise sosyo-ekonomik statü, konut hareketliliği, etnik heterojenlik ve bunlara ilave olarak aile dağılması ve kentleşme ele alınmaktadır. Aracı değişkenler daha çok kişiler arası iletişim, etkileşim ve bütünleşme gibi sosyal düzensizliğin sürece yayılmış boyutunu ifade ederken; dışsal kaynaklar yapısal boyutu ifade eder. Dışsal kaynaklar sosyal düzensizliğin aracı değişkenleri ile ilişkilidir ve hem dışsal kaynaklar hem aracı değişkenler suç ve suçluluk üzerinde etkilidir. Çalışma sonuçları sıkı olmayan dostluk ağlarının, denetimsiz genç akran gruplarının ve düşük örgütsel katılımın yüksek suç ve suçluluk oranını öngördüğünü ve bu değişkenlerin düşük sosyo-ekonomik statü, konut hareketliliği, etnik heterojenlik ve aile dağılması değişkenlerine aracılık ettiğini göstermiştir. Sampson ve Grooves'ın bu çalışması, sosyal düzensizlik teorisinde ele alınacak kavram skalasını genişletmiş, teorinin daha geniş ölçeklerde çalışılmaya müsait olduğunu göstermiştir.

2.1.3. Alt Kùltür Teorileri

Alt kùltür teorileri, sosyal düzensizlik ve sosyal ekoloji teorilerinin bir kent içerisinde belirli bölgelerinin üzerinde durmasına benzer şekilde, bir nüfus içerisinde var olan belirli kùltür gruplarına vurgu yapmıştır. Bu teoriler 1950'ler ve 1960'ların başları arasında geliştirilmiş, teorisyenler suçlu alt kùltürlere odaklanmış, suçlu alt kùltürlerin oluşumunu ve suç aktivitesini açıklamaya çalışmış, teoride alt kùltür ana akım toplumdan farklı normlar ve değerler barındıran sokak çetesi gibi gruplar olarak tanımlanmıştır (Vito ve Maahs, 2017: 131). Teorinin önermelerinde vurgu yapılan alt kùltür gruplarının kent içerisinde konumlandıkları bölgeler, alt kùltür teorilerinin önermelerinin kentsel mekânla ilişkisini ortaya koymaktadır. Alt kùltür gruplarının çeşitli elverişsizlikler sebebiyle kent mekânında belirli bölgelerde bir araya gelmesiyle farklılaşma ve ayrışmalar derinleşebilmekte, bu grupların marjinal gruplar olarak görünürlük kazanmasına sebep olabilmektedir. Alt kùltür ve marjinallik, birbiriyle ilişki içerisinde. Marjinallik, alt kùltürü içine alan, ancak farklı oluşumlar da içeren daha geniş bir kavramdır. Marjinal alanlarda ikamet eden ve marjinal olarak tanınan pek çok insan topluluğunun Cohen, Cloward, Ohlin ve Miller'in teorilerinde bahsettikleri alt kùltür gruplarından gelmeleri, özellikle marjinalleşmenin köklerini anlamada teorisyenlerin bu gruplara dair söylediklerinin kentsel mekân ve suçluluk ağıısından önemini ortaya koymaktadır. Alt kùltür teorileri başlığı altında bu isimler ile mekân ve suç ilişkisine yaklaşımları incelenmektedir.

Alt kùltür teorilerinde ilk olarak Albert K. Cohen (1918-2014) ele alınmaktadır. Cohen (1995), "Delinquent Boys: The Culture of the Gang" kitabını yazmış; birçok genç çete suçluluğunun faydasız, kötü ve zararlı olduğunu söylemiş; suçluluk motivasyonuna dair sorgulamaya gitmiştir (akt. Vito ve Maahs, 2017: 132). Cohen ve Short'a (1958: 20) göre suçlu alt kùltür, sosyal yapıdaki konumları nedeniyle benzer durumdaki çocuklar arasındaki etkileşim sürecinde üretilen ve yerleşik kùltürün tatmin edici çözümler sunmadığı uyum sorunlarına bir çözüm oluşturan bir inanç ve değerler sistemi olarak tanımlanmış; suçluluğun büyük bölümü suçlu bir alt kùltüre katılım dolayısıyla gerçekleşmiştir. Cohen ve Short (1958: 21), teorinin temel önermelerinden birinde, suçlu çocuğın saygın değerler sistemini içselleştirdiğini, bu nedenle kendi suç davranışı konusunda derinden kararsız olduğunu ve saygın değer

sisteminin iddialarıyla sürekli olarak mücadele etmesi gerektiğini söylemiştir. Cohen ve Short'a (1958: 24-28) göre alt kültür gruplarını beşe ayırarak incelemek mümkündür. Bu alt kültürler “temel eril alt kültür”, “çatışma odaklı alt kültür”, “uyuşturucu bağımlısı alt kültür”, “yarı profesyonel hırsızlık alt kültürü” ve “orta sınıf suçlu alt kültürü”dür. Bunlardan esas ve muhtemelen yaygın olanı temel eril alt kültür grubu olarak ele alınmış ve bu grubun faydasız, kötü niyetli, olumsuz, çok yönlü ve kısa vadeli hedonizm ve grup özerkliği ile karakterize edilmiş bir işçi sınıfı alt kültürü olduğu söylenmiştir.

Cohen ve Short (1958: 25), çatışma odaklı alt kültürden bahsederken kent mekânına değinmiş; çatışma odaklı alt kültür gruplarının kentin son derece hareketli, işçi sınıfı, yoksul ve çok çeşitli düzensizlik göstergeleri ile karakterize edilen bölümlerinde yoğunlaştığını ileri sürmüştür. Ayrıca Cohen ve Short'a göre birçok kentte büyük çatışma odaklı alt kültür grupları yer almakta ve farklı yerlerde bulunan bu grupların örgütlenme biçimi de kendi aralarında farklılık göstermektedir. Bununla birlikte Cohen ve Short (1958: 27), uyuşturucu bağımlısı alt kültür gruplarından bahsederken inceledikleri çalışmalarda bağımlı alt kültür gruplarının kentin en yoksun, en düşük sosyo-ekonomik statüden, etkin yetişkin kontrollerinden en çok yoksun olan ve geniş aile dağınıklığı, yüksek hareketlilik ve yeni gelen nüfus ile karakterize edilen bölgelerinde konumlandığına rastladıklarını söylemiştir.

Cohen'den sonra anomi ve gerilim teorilerinde ele alınan isimler Richard Cloward (1926-2001) ve Lloyd Edgar Ohlin (1918-2008)'dir. Cloward ve Ohlin, Merton'un izini takip etmiş, birçok suçun aslında tüketim amaçlı olduğunu söylemiştir; ancak Cloward ve Ohlin'in Merton'dan ayrıldıkları nokta başarı için uygun kabul edilmeyen yolların herkese otomatik olarak tanınmadığını söylemiş olmalarıdır (Vito ve Maahs, 2017: 132). Cloward ve Ohlin, Cohen'e benzer şekilde ögelere erişme fırsatına dikkat çekmiş, bunu ögelerin bizzat kendisine de vurgu yaparak gerçekleştirmiş, fırsatlara erişimi de yalnızca meşru kaynaklara erişim olarak sınırlandırmamıştır. Meşru fırsatlara erişim imkânlarının topluma eşit dağılmaması gibi gayri meşru fırsatlara erişim de topluma eşitsiz dağılır, bu fırsatlara erişimin varlığı veya yokluğu suçlu alt kültür tarafından algılanan formu belirler (Vito ve Maahs, 2017: 132).

Cloward ve Ohlin (1998: ix), teorilerini iki temel soru etrafında şekillendirirler. Bu sorulardan birincisi “suçlu normların veya davranış kurallarının neden geliştiği”dir. İkinci soru ise “şiddet, hırsızlık veya uyuşturucu kullanımının teşvikini içeren suç sistemleri gibi çeşitli suç sistemlerinin belirgin içeriğini hangi koşulların açıkladığı”dır. Cloward ve Ohlin (1998: x), aktörlerin içinde buldukları ortamın, sapmaya yönelik baskılara yanıt olarak gelişen uyum davranışı üzerinde çok önemli bir etkisi olduğunu öne sürer. Cloward ve Ohlin (1998: 1), büyükşehir merkezlerinin alt sınıf bölgelerinde ergen erkekler arasında alt kültürleri üçe ayırarak inceler. Bunlardan birincisi hırsızlık, haraç ve diğer yasadışı gelir elde etme yollarına adanmış bir çete türü olan “suçlu alt kültürü”dür. İkincisi statü kazanmanın bir yolu olarak şiddet ve manipülasyonun baskın olduğu “çatışma alt kültürü”dür. Üçüncüsü ise uyuşturucu tüketiminin vurgulandığı bir çete türü olan “geri çekilme alt kültürü”dür.

Cloward ve Ohlin (1998: 29-30), küçük kasabalarda ve kırsal alanlarda bulunabilecek suçlu alt kültürü türü hakkında yeterli açıklamalarının olmadığını söyler. Ancak iyi gelişmiş toplu suçluluk örüntüleri, büyükşehir merkezlerindeki ve özellikle geleneksel olarak birçok başka sorun sergileyen kent içi alanlardaki yaşam koşullarının bir ürünü gibi görünmektedir. Suçlu alt kültürlerinin büyükşehir merkezlerinden küçük kentlere doğru kayışı hafif şekilde gerçekleşmektedir. Cloward ve Ohlin, kenar mahalle temizleme projeleri nedeniyle dış bölgelere taşınan eski çete üyelerinin, çatışma alt kültürlerini yanlarında taşıdıklarını ve eski itibarlarını yeni alanlarda kurmaya çalıştıklarını söyler. Ayrıca alt sınıf kentsel alanlarında suçlu alt kültürleri, ergen erkekler arasında en açık biçimde gözlemlenebilir. Cloward ve Ohlin’in teorilerinde suçlu alt kültürlerini açıklarken kent ve kent mekânlarına doğrudan değindikleri görülebilmektedir.

Alt kültür teorisyenlerinde incelenen bir diğer isim olan Jody Miller ise alt sınıfları benzersiz bir alt kültür olarak görür (Vito ve Maahs, 2017: 133). Miller’in (2004: 15) temel önermesi, düşük sınıf çete grupları tarafından işlenen suçların temel motivasyonunun bir statüye ulaşmak, belirli şartları sağlamak için gerçekleştirilen pozitif çabalar olduğudur. Miller (2004: 17-23), alt kültür suçlularının altı odak kaygısı olduğunu belirtmiştir. Bunlar;

- (1) “Sorun” (trouble): polisle karşı karşıya kalınan şiddet durumları veya etkileşimler,

(2) “Dayanıklılık” (toughness): kişinin olumsuz durumda sonucu ne olursa olsun dik kalabilmesi,

(3) “Akıllılık” (smartness): kişinin sokakta kendini nasıl idare edeceğini bilmesi,

(4) “Heyecan” (exciment): hayatı çatışmaya girme heyecanı olarak gören bir bakış,

(5) “Kader” (fate): neler olacağının birinin kontrolünde olduğuna inancı,

(6) “Özerklik” (autonomy): kişinin kendi alanına müdahale eden şeylere dayanamamasıdır.

Miller (2004: 25), altı odak kaygısına ilave olarak ergen bireyler için kaygıların yetişkinlerden farklılık göstereceğini söyleyerek iki kavramı daha açıklar. Bu kavramlardan bir grubun üyesi olup olmamaya karşılık gelen “aidiyet” (belonging), çete grupları temel fonksiyonlarını bireylere yönelik gerçekleştirdiğinden bireyler için oldukça önemlidir. Bu kavramlardan diğeri de “statü”dür (status) ve bir çete grubunu diğerinden farklı kılan belirli özellikler kümesi anlamına gelmektedir.

Miller (2004: 23-24), aile içerisinde babanın rolüne özel olarak dikkat çeker. Miller’a göre alt kültürlerde erkekler çocuk yetiştirmeye katılmaz, erkek çocukları uygun erkek davranışını öğrenmek için genel olarak sokağa çıkar ve çeteler bunun neticesinde kültürün odak kaygılarını gösterdikleri bir yere dönüşür. Öyle ki, alt kültürlerin hayatını sürdürürken sahip oldukları davranış, pratik ve değer özelliklerinin farklı olduğu alanlarda orta sınıf değerleriyle olan farklılıklar bir çatışma gibi algılanabilir. Nitel veriler teoride bahsedilen odak kaygıların çeteler için oldukça önemli olduğunu söyler; ancak Miller’ın teorisi, bu odak kaygıları içerikten yoksun bir şekilde söylediği gerekçesiyle eleştirilmiştir (Vito ve Maahs, 2017: 134).

Miller “The Growth of Youth Problems” çalışmasında (2001), çete sorununu kent ve kasaba ölçekli incelemiştir. Miller’a (2001: 19, 23) göre, 20. yüzyılın büyük bir bölümünde gençlik çeteleri kentsel bir fenomendir; çetelerin büyükşehirlerde yayılımı oldukça fazladır ancak çeteler son yıllarda küçük mahallelere yayılarak kasaba, köy ve kırsal alan için de sorun teşkil etmektedir. Miller (2001: 44), çetelere kent perspektifinde tarihsel açıdan da değinmiştir. Miller’a göre 1960’ların sivil haklar hareketine ve kentsel isyanlara eşlik eden olaylar, hükümet ve Amerika Birleşik Devletleri’nin kenar mahalle ve getto sakinleri üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Bu dönemde birçok yetkili, düşük gelirli nüfusların yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik daha hoşgörülü bir duruş benimsemiş ve gençlerin sokak çeteleri kurma ve

çeşitli çete faaliyetlerine katılması gibi uygulamaları desteklemiş; kent içinde gençlik çeteleri, bazı politikacılar tarafından getto sakinlerinin yaşamını iyileştirmek için önemli bir araç olarak görülmüştür.

Ayrıca Miller (2001: 45-46), medyanın çete alt kültürü problemlerinin büyümesine herhangi bir etkisinin olup olmadığını sormuş, çetelerin yaşam tarzının ve alt kültürünün medyaya oldukça canlı ve renkli görüntüler sunmaya müsait olduğunu söylemiştir. Çete yaşamına dair bir medya malzemesi örneği olarak gangsta rap müzik türü 1990'larda çete yaşamının özünü izleyicilere iletme üzere medya aracılığıyla sunulmuş, ancak bu müzik türüyle çete yaşamı ilk kez dışarıdan değil, içeriden kimseler tarafından resmedilmiştir. Bu müzik türünde kaba bir dil kullanılmış; kadınlar dövülecek ve atılacak nesneler olarak sunulmuş; şiddet, zulüm ve çete yaşam tarzı yüceltilmiştir. Rapçilerin nefret ve şiddet söylemlerinde hedef kitleleri polis, farklı etnik gruplar, toplumun bütünü ve rakip çete üyeleridir. Miller, bu müzik türünün hedef kitlesinin orta sınıf banliyö gençleri olduğunu ve bu müzik türünün getto topluluklarındaki çocuklar ve gençler için, aşına oldukları yaşam koşulları hakkında bir dizi değer, duygu ve tutum içerdiğini söylemiştir. Ayrıca bu müzik türü ile yüceltilen değerler ve göz alıcı olarak tasvir edilen yaşam tarzı gençlerin çete alt kültürünün bir parçası olma isteğini güçlendirmiştir.

2.2. Sosyal Süreç Teorileri

Sosyal süreç teorileri, suça sosyolojik bir olgu olarak yaklaşan, suç olgusunun nedenlerini toplumsal faktörlerle açıklayan sosyolojik suç teorilerinin bir diğeridir. Kriminolojide sosyal süreç teorilerinin ortak noktası, toplumu ele alış biçimidir. Bu teorilerde toplum içerisinde barındırdığı bireylerle var olan bir oluşumdur. Bireyler, içerisinde bulunduğu toplumu mekanik bir organizma olmaktan çıkarır ve daha detaylı bir varoluş hâline getirir. Sosyal süreç teorilerine göre bireyler arasındaki etkileşim toplum hayatını şekillendirir, şekillenme bir süreç içerisinde gerçekleşir ve bu sürecin suç olgusu açısından incelenmesi oldukça önemlidir (Vito ve Maahs, 2017: 144). Bu bölümde *sosyal süreç teorileri*, *sosyal öğrenme ve ayırıcı birliktelikler teorisi*, *kontrol teorileri* ve *damgalama teorisi* başlıkları altında anlatılmakta, bu teorilere önemli

katkılarda bulunmuş teorisyenler ortaya koydukları önermelerle birlikte incelenmektedir.

2.2.1. Sosyal Öğrenme ve Ayırıcı Birliktelikler Teorisi

Sosyal öğrenme teorisi, toplumsal olgu olarak suç, bireyin çevresindekilerle olan ilişkisinde öğrenme fiili etrafında süreç içerisinde gerçekleşen bir sonuç olarak ele alınmış bir teoridir. Sosyal öğrenme ve ayırıcı birliktelikler teorisi açısından önemli bir kavram olan taklidin incelemesini Gabriel Tarde (1843-1904) kapsamlı bir şekilde gerçekleştirmiştir. Tarde (1890a) tekrar suç işlemenin biyolojik terimlerle yeterince açıklanamayacağına inanmış, doğuştan suçluluk fikrine eleştirel yaklaşmıştır (akt. Beirne, 1987: 795). Tarde'a (1890a) göre suç diğer davranışlar gibi sosyal bir fenomendir ve “taklit” süreci bu davranışın işlenmesinde rol oynar (akt. Beirne, 1987: 799).

Tarde (1890a), taklidin işlenmesinde mekâna ve kentlere değinmiş; taklidin kaynağının metropolde, soylularda ve zenginlerde olduğunu, taklidin dışa ve aşağıya, kırsal alanlara, kölelere ve yoksullara doğru gerçekleştiğini söylemiş; modern kenti suçun taklitçi yayılımının en büyük kaynağı olarak görmüştür (akt. Beirne, 1987: 799, 802). Tarde'a (1903: 70) göre, kent yaşamının yoğunlaşmasından dolayı bir zihinde iyi bir fikir ortaya çıktığında o fikrin kentteki tüm zihinlere anında iletilmesi muhtemeldir.

Sosyal etkileşim süreci içerisinde suç anlamaya çalışan suç teorilerinden bir diğeri Edwin Sutherland'ın (1883-1950) “ayırıcı birliktelikler” (differential association) adını verdiği teoridir. Sutherland'ın 1949 yılında öne sürdüğü suç davranışının gerçekleşmesi için zorunlu olan şeyin, öğrenilen yetenek ve sapma davranışı gerçekleştirme isteği bileşenlerinin bir araya gelmesi olduğunu söyleyen ayırıcı birliktelikler teorisinin, literatürdeki sapma davranışının en sistematik ve resmî açıklaması olduğu düşünülmektedir (Orcutt, 1987: 342). Sutherland'ın ayırıcı birliktelikler teorisi, grupların suç davranışı farklılıklarını açıklamak yerine, bireylerin suç davranışındaki farklılıklarını açıklamaktadır (Akers, 1996: 232).

Sutherland, Cressey ve Luckenbill'e (1992: 88) göre bir fenomenin bilimsel olarak açıklaması, o fenomenin meydana geldiği sırada yapıyorsa mekanik, o fenomenin meydana gelmesinden önceki süreçteki faktörlere dayanılarak yapıyorsa

tarihsel veya genetik; ancak mekanik açıklamalar insani ve sosyal patolojilerden izole olma çabasında olduğu için önemli ölçüde başarısızdır. Oysa insanlar ve durumlar, birbirlerinden bağımsız tutulamazlar. Sutherland, teorisinde suçtan farklı davranışlara da değinmiş, suçtan farklı davranışların özelliklerinden bahsederek suç davranışına bir açıklama getirmiştir. Bu bağlamda suç davranışı bir fenomen olarak insan davranışdır ve suç içermeyen davranışla bir çok ortak özelliğe sahiptir, ancak şartlar ve sürecin suç davranışında ve suç içermeyen davranışta kendine özgü olduğu söylenmelidir (Sutherland, Cressey ve Luckenbill, 1995: 64-65).

Sutherland ve diğerleri (1992: 88-90), ayırıcı birliktelikler teorisinin dokuz temel kuralı olduğunu söyler:

- (1) Suç davranışı öğrenilir.
- (2) Suç davranışı başka insanlarla etkileşime geçilerek öğrenilir.
- (3) Suç davranışının öğrenilmesinin temel kısmı, yakın grup içerisinde gerçekleşir.
- (4) Suç davranışını öğrenme bazen çok basit, bazen çok karmaşık, bazen belirli bir itici güç, rasyonelleştirme ve tavır içerir.
- (5) Motive edici gücün yönü, yasaların uygun olan veya olmayan tanımlarına göre öğrenilir.
- (6) Bir kişi yasanın ihlalini uygun bulan tanımlamalara uygun olmayan tanımlara oranla daha fazla maruz kalırsa sapma davranışı gerçekleşir.
- (7) Ayırıcı birliktelikler, frekans, süre, öncelik ve yoğunluğa göre değişebilir.
- (8) Suç davranışını öğrenme süreci, suç ve suç içermeyen davranış kalıplarındaki öğrenme sürecinde yer alan tüm mekanizmaları içerir.
- (9) Her ne kadar suç davranışı ihtiyaç ve değerlerin ifade edilmesi olsa da bu genel ihtiyaç ve değerlerle açıklanamamıştır, çünkü suç içermeyen davranış da aynı ihtiyaç ve değerlerin ifadesidir.

Matsueda (1982: 489)'ya göre, sanayileşmiş toplumlarda kanun ihlaline uygun yasaların yanında uygun olmayan yasalar da yer almaktadır. Bu uygun davranış hakkında çatışan tanımları insanın deneyimleme süreci, Sutherland'ın teorisinin ismini ayırıcı birliktelikler olarak koymasına sebep olmuştur.

Sutherland (1924: 96), suç oranlarının kentsel ve kırsal dağılımını incelerken kentsel birtakım durumlara değinmiş, genel olarak suçun nüfus yoğunluğu ile artış gösterdiğini söylemiştir. Ayrıca Sutherland'e göre, nüfus yoğunluğuyla artan daha çok

küçük suçlar olmakla birlikte, küçük kasabaların açık kırsal alanlardan veya büyükşehirlerden daha yüksek bir suçluluk oranına sahip olması da mümkündür. Sutherland, kentlerde daha fazla tutuklama veya mahkûmiyet olduğu kabul edilirse bunun nedeninin kentin suç işlemeye yatkın ülkelerden göç alması veya kentlerde suçluların yakalanma olasılığının daha yüksek olması olabileceğini; eğer küçük kasabalarda daha yüksek suçluluk görülmekte ise bunun sebebinin suç davranışının bulaşıcı olması ve tüm nüfusu etkilemeye yatkın olması olabileceğini söylemiştir.

Sutherland (1924: 148-157), mekânsal bir kavram olarak mahalle ölçeğinde de suçluluğa dair açıklamalarda bulunmuştur. Sutherland, mahalleyi yan yana yaşayan bir grup insanın yer aldığı, içinde yaşayan insanların birbiriyle yakınlığı yer olarak tanımlamıştır. Sutherland'e göre belirli mahalle türlerinin suçluluk üretmesi mümkündür. Bu mahalleler belirgin bir suç ve ahlâksızlık geleneğinin olduğu, büyük hareketliliğe sahip, az ya da çok izole olmuş kötü arkadaş grupları ve çeteler içeren, ahlâksız davranışlara teşvik eden bireyler ve kurumların yer aldığı mahallelerdir. Sutherland'in bu değerlendirmeleri göz önünde bulundurulduğunda mekânsal unsurları göz ardı etmemiş teorisyenlerden olduğu görülmektedir.

Robert Burgess (1947-2022) ve Ronald Akers (1939-), Sutherland'in ayırıcı birliktelikler teorisini sosyal öğrenme teorisi başlığı altında geliştirmişlerdir. Burgess ve Akers (1966: 132-145), Sutherland'in ayırıcı birliktelikler teorisini kişinin suç davranışına maruz kaldığı uygun ve uygun olmayan davranış tanımı merkezinde tekrardan formüle etmiş, "ayırıcı pekiştirme" kavramını ortaya atmışlardır. Sonrasında Akers teoriye "taklit" kavramını eklemiş ve teorinin başlığını "sosyal öğrenme" yapmıştır (Vito ve Maahs, 2017: 147). Sosyal öğrenme teorisi hem suç davranışını motive ve kontrol eden hem de uyum davranışını teşvik eden ve durduran sebepleri anlatan; suç ve sapma davranışında kazanım, sürdürme ve değişimi açıklayan; sosyal, sosyal olmayan ve kültürel faktörleri de kapsayan genel bir teoridir (Akers ve Jensen, 2017: 38). Suç ve sapma davranışında sosyal öğrenme, bireylerin mevcut durumda bu duruma cevap kalıplarını ve bu eylemlerin başlatılması, sürdürülmesi ve durdurulmasında şimdi ve gelecekte yapılan eylemlerin beklenen sonuçlarını öğrendiği, ödül ve cezalara cevaplarını içeren davranışsal bir yaklaşımdır (Akers, 1990: 666). Akers ve Jensen (2017: 38-40), sosyal öğrenme teorisinin 4 ana kavramını şu şekilde tanımlar:

- (1) “Ayrıcı birliktelikler”: Doğrudan olmayan birlikteliklerin yanı sıra bir insanın o davranışı destekleyici belirli tavır, norm ve değerlerle yüzleştiği doğrudan birlikteliklere işaret eder. Bir kimsenin ayrıcı birliktelikte olduğu ortamlar öğrenme faaliyetinin gerçekleştiği aile ve öncelikli arkadaş grubu gibi ana ve orta dereceli bağlamlardır. Bunlara birincil grup; kilise fertleri, komşular, okul öğretmeni gibi rollere ikincil grup adı verilir (Akers ve Sellers, 2009: 90).
- (2) “Tanım”: İnsanların önemli gruplarla etkileşimde olarak davranışı iyi veya kötü olarak değerlendiren, doğrudan pekiştirilebilen ve sonraki davranış için uyaran olan sözel ve bilişsel davranış tanımlamalarına maruz kalması durumudur.
- (3) “Ayrıcı pekiştirme” (differential reinforcement): Sapkın davranışın ya da suç davranışının kazanılıp kazanılmamasının, geçmişte veya şimdiki ödüllere veya cezalara bağlı olarak belirlenmesine karşılık gelir.
- (4) “Taklit”: Benzer davranışların başkaları tarafından doğrudan veya dolaylı olarak gözlemlenmesinden sonra davranışta bulunmayı ifade eder.

Akers ayrıcı birliktelikler ve tanımın köklerini Sutherland’ın ayrıcı birliktelikler teorisinden, ayrıcı pekiştirme ve taklitin köklerini psikolojiden almıştır (Vito ve Maahs, 2017: 147). Ayrıca bu sosyal öğrenme süreci geri dönüşü olan, karşılıklı kompleks bir süreçtir (Akers ve Sellers, 2009: 93).

Akers ve Jensen (2017: 41), suçluluk ve mekân ilişkisi perspektifinde mahalle kavramına, uygun veya sapkın davranışın pekiştirilmesinde rolü olan kimseleri açıklarken değinmiştir. Mahalle, kişinin sapkın davranışlara ve eğilimlere sahip olmasında sapkın davranışları veya eğilimleri cazip hâle getiren birlikteliklerin çoğunu şekillendirmektedir. Aker ve Jensen’a göre mahalle ilişkileri, kişinin sapkın davranışa katılmasında doğrudan etkili olmayabilir. Ancak ilişki büyüdükçe kişi sapkın davranışın pekiştirici ve cezalandırıcı sonuçları ile karşılaşılacak, bu deneyim de kişinin yeni davranışlarını etkileyecektir.

2.2.2. Kontrol Teorileri

Kontrol teorileri, suç olgusunu toplum ve toplumdaki bireyler arasındaki ilişkiler bağlamında açıklamaya çalışan teorilerden bir diğeridir. Sosyal kontrol teorisyenleri insanın istek ve arzularını gerçekleştirmesinin kolay bir yolu olduğu

gerekçesi ile suçun cazip bir davranış olduğunu varsayarak “Neden hepimiz suçlu değiliz?” sorusunu sorarlar ve bazılarımızın sosyalleşmesinin bir kontrol oluşturarak suça karşı bir önleyici mekanizma olduğunu söylerler (Vito ve Maahs, 2017: 151).

Nye (1958), her bir kontrol teorisinin üç kontrol tipine odaklandığını söyler: (akt. Vito ve Maahs, 2017: 151)

- (1) “Dolaylı kontrol”: Bireyleri topluma bağlayan ilişki, meslek gibi değerli şeylerdir.
- (2) “Doğrudan kontrol”: Birey üzerinde doğrudan otoriteye sahip olan ebeveyn, öğretmen gibi insanlardır.
- (3) “İç kontrol”: Bireyin suç davranışını kontrol edebilmesini sağlayan dürtüleridir.

Bu bölümde kontrol teorisyenlerinden Reckless, Hirschi, Gottfredson, Sampson, Laub ve Cullen’in bu kontrol tiplerinden hangisini teorilerinin merkezine oturttukları ve bu kontrol tipini nasıl ele aldıkları, teorilerinde mekân ve kentsel unsurlara değinip değinmedikleri incelenmektedir.

Kontrol teorileri içerisinde ilk ele alınan teorisyenler Walter Reckless (1899-1988) ve Simon Dinitz (1926-2007)’dir. Reckless ve Dinitz (1967: 522), mevcut geleneksel yönelimleri eleştirmiş, kriminologlar için suç davranışını açıklamaya yönelik düzensizliğin ve dezavantajın olduğu mahallelere, aile eğilimlerine ve yetersizliklere, çetelere, gayri meşru araçlara erişime yönelmenin artık yeterli olmadığını söylemiştir. Reckless, Dinitz ve Murray (1956: 744-746), suç davranışı göstermeyen ve göstermesi beklenmeyen çocukları bu davranıştan izole eden faktörün ne olduğunu sormuş, bu izolasyonun değerlerin içselleştirildiği ve başkalarının beklentilerine uygunluğun yansıtıldığı ve sosyal olarak kabul edilebilir bir benlik kavramının varlığına işaret ettiğini söylemişlerdir. Benlik izolasyon için tek başına kurucu unsur değildir. İzolasyonda ayrıca başkalarının tanımlarının ve tepkilerinin de etkisi vardır; benlik ve öteki kavramı, deneyimi içselleştirdiği için yaşamın kişi üzerindeki etkisini içerir (Reckless ve diğerleri, 1957: 566-570). Dinitz ve diğerleri, (1962: 517), benliğin işlevini kenar mahallelerde yaşayan erkekler üzerinden örneklendirerek anlatır. Dinitz ve diğerlerine göre “iyi benlik” kavramı, olumlu bir sosyalleşmenin ürünüdür ve kenar mahalle erkeklerini suçluluktan uzaklaştırabilirken; “zayıf benlik” kavramı olumsuz bir sosyalleşmenin ürünüdür ve kenar mahalle

erkeklerini suç ve sapkınlık davranışından alıkoyan bir direnç sağlamaz. Ayrıca uygun bir benlik kavramı kişide sapma, dikkat dağılması, sapmanın cazibesi ve gerilim gibi durumlarda iç muhafaza sağlar.

Reckless ve Dinitz (1967: 515), suç davranışına meyletmede benlik kavramının rolüne değinmeden önce mahalleden bahsetmiş, hangi bileşenlerin mahalleden kaynaklı olumsuzluklara rağmen suç davranışına meyletmede koruyucu rol üstlendiği sorusunu sormuştur ve iyi benliğin kenar mahalle erkeklerini suçluluktan uzaklaştırdığını söylemiştir. Reckless ve diğerlerine (1957: 566) göre iyi geliştirilmiş benlik kötü mahalle, kötü ev hayatı ve kötü arkadaşlara rağmen suç davranışına meyletmede yalıtıcı etkiye sahip olabilecekken, olumsuz gelişmiş bir benlik suçluluğa doğru eğilimi teşvik edebilir. Reckless ve Dinitz, iyi bir benlik kavramının önemini dezavantajlı mahalleler ve kenar mahalleler üzerinden anlatmış, teorisinde mekânsal unsurlara yer vermiştir.

Kontrol teorisinin önemli isimlerinden bir diğeri Travis Hirschi (1935-2017)'dir. Hirschi (1972), "Causes of Delinquency" kitabında önermelerini ortaya koymuştur. Hirschi'ye (1972: 10) göre bu teoride, "Bir insan neden kural ihlali gerçekleştirir?" yerine "Bir insan neden kural ihlali gerçekleştirmez?" sorusu sorulmaktadır, yani ona göre "uyum" açıklanması gereken bir kavramdır. Hirschi (1972: 16), kontrol teorilerinin suç davranışının bir kimsenin toplumla olan bağları zayıfladığında veya kırıldığında gerçekleştiğini varsaydığını söyler.

Hirschi (1972: 18-27), "sosyal bağlar"ı anlatırken dört tane unsur saymıştır. Bunlardan birincisi "bağlılık"tır (attachment). Hirschi'ye göre bir psikopat ahlâki sınırlamalardan ve toplumun diğer üyelerine olan bağlılıktan yoksundur, görünürde bir bilince veya süper egoya sahip değildir ve kural ihlali gerçekleştirebilir. Ayrıca normları içselleştirme, bilinç, süper ego bireylerin toplumun diğer fertlerine bağlanması ile ilişkilidir. İkinci unsur olan "adanmışlık" (commitment), topluma yapılan yatırımları kapsar ve birey bir suç işlerse bu yatırımları kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalır. Hirschi, toplumun diğer üyelerine bağlanma bilinç ve süper egonun sosyolojik karşılığı ise, bağlılığın da egonun ve sağduyunun karşılığı olduğunu söyler. Üçüncü unsur olan "katılım" (involvement), bireyin enerjisinin ve zamanının sınırlı olmasından kaynaklı olarak geleneksel aktivitelere katılmasının suç faaliyeti gerçekleştirmesine engel oluşturacağı anlamına gelir. Son olarak "inanç" (belief)

unsuru ise toplumun gerçeklerine inanmanın ahlâki değerlere ve sosyal normlara uyma sonucunu doğuracağı anlamına gelir. Hirschi'ye göre bu unsurlar toplumsal açıdan birbiri ile iç içe geçmiş bir şekilde işlev görmektedir, bir birey bu unsurlardan herhangi biri ile topluma bağlandıkça diğer unsurlar da işlevselleşir.

Hirschi (1972: 47), suçun, gerçekleştiren kişinin toplumdaki bazı temsilciler tarafından cezalandırılacağı eylemler olduğunu söyler. Ayrıca cinsiyet, sosyal sınıf, mahalle, dağılmış aile, aile büyüklüğü gibi bazı faktörlere ampirik çalışmalarda değinilmiş olsa da bunların doğrudan sebep olarak değil müdahaleci değişkenin sebebi olarak düşünülmesi gerekir (Hirschi, 1972: 65). Vito ve Maahs (2017: 153), Hirschi'nin doğrudan kontrolü dolaylı kontrole göre daha az önemli bulduğunu ve iç kontrolü reddettiğini söylemiştir. Ayrıca Hirschi'nin kendi ampirik testleri genel olarak teorisini desteklemiş, kişinin karakteristik özelliklerinin sosyal bağlarını etkileyebileceğini göstermiştir.

Hirschi'nin teorisinde mekân doğrudan yer bulmamıştır. Toplumun daha çok bireye sağladığı ilişkiler ve bu ilişkilerin getirdiği yatırımlar üzerinde duran Hirschi (1972: 52, 65), sosyal sınıf ve mahalle faktörüne eleştirel olarak değinmiş, bu faktörlerin üzerine en çok ampirik çalışma yapılan ve suç teorileri inşa edilen faktörler olduğunu söylemiş, bu faktörlerin suçluluk ile ilişkisine karşı çıkmamıştır. Ancak Hirschi eğer bu faktörlere suç ile ilişkisi mevcutsa bu ilişkinin neden olduğunun bilinmediği gerekçesi ile eleştirel yaklaşmış, suçu kentsel altsınıflarla açıklamayı mantıklı bulmamıştır.

Kontrol teorilerinde incelenmekte olan bir diğer isim Michael Ryan Gottfredson (1951-), Hirschi ile yeni bir teori geliştirmiştir. Gottfredson ve Hirschi (1990), "A General Theory of Crime" kitabında kontrol teorilerinde geliştirdikleri genel suç teorisini anlatır. Suçun bir sebebi olarak "öz kontrol"e önem verir, insanların öz kontrolü olmadan doğduğunu varsayar (Vito ve Maahs, 2017: 154).

Gottfredson ve Hirschi (1990: 88-91), kısıtlama eksikliğinin veya düşük öz kontrolün neredeyse her türlü sapkın davranışa, suçlu ve heyecan verici veya tehlikeli eylemi gerçekleştirmeye olanak sağladığını söyler ve düşük öz kontrolün unsurlarından bahseder. Teoride bu unsurlar düşük öz kontrole sahip kişilerin davranışsal olarak sergilemesi muhtemel hareketleri üzerinden anlatılmış, hem düşük öz kontrole sahip bireylerin sergilemesi muhtemel tavırlar hem de suç davranışının

nitelikleri belirtilmiştir. Gottfredson ve Hirschi'ye göre suç davranışı isteklere hızlı, kolay ve basit yollarla ulaşmayı sağlar; heyecan verici ve risklidir; uzun vadeli faydası azdır; düşük bir yetenek ve planlama gerektirir; mağdur için acı ve konforsuzluk doğurur. Benzer şekilde düşük öz kontrollü insanlar çevreye esnek cevaplar verme eğilimindedir; düşük çaba, ısrar ve azme sahiptir; maceracı ve aktiftir; uzun vadeli işlerle az ilgilenir; yetenek ve plan yapmaya ihtiyaçları yoktur; başkalarına karşı ben merkezcidir, kayıtsızdır ve hassas değildir. Gottfredson ve Hirschi özetle düşük öz kontrollü insanların suçun sorumluluğunu almak için makul gözükene ve bir ömür boyu kişinin taşıyacak olduğu duyarsız, dürtüsel, fiziksel olarak aktif olma; risk alabilme; kısa vadeli planlar yapma gibi karakteristik özelliklere sahip olduğunu söyler. Gottfredson ve Hirschi'nin teorisi düşük öz kontrol doğrudan suçu doğurmaktadır demez, düşük öz kontrolün suç davranışı olmayan benzer hareketler doğurabileceğini söyler.

Gottfredson ve Hirschi (1990: 255), öz kontrolün çocukluğun erken dönemlerinde kazanıldığını söyler. Gottfredson ve Hirschi (1990: 95-105), öz kontrolün kaynakları ve öz kontrolün seviyesini etkileyebilecek faktörlere de değinmiştir. Gottfredson ve Hirschi'ye göre düşük öz kontrol eğitim, vesayet veya sosyalleşme ile üretilmez; düşük öz kontrolle bağlantılı tüm özellikler manevi ilgi, disiplin ve eğitim yokluğunu göstermeye eğilimlidir. Ayrıca ebeveyn davranışı çocuğa doğruları ve başkalarının duygularını öğretme, bu doğruların ve duyguların çocuğu sınırlandırması konusunda doğrudan etkilidir. Bu sebeple düşük öz kontrolün ana sebebinin etkisiz ebeveynlik olduğu söylenebilir. Gottfredson ve Hirschi, ebeveynliğin de düşük öz kontrol üzerinde çocukla bağlılık, sapma davranışını tanımlama, sapma davranışını cezalandırma, ebeveyn suçluluğu, aile büyüklüğü, tek ebeveynle yetiştirme, dışarıda çalışan anne gibi bileşenleri olabileceğini söyler. Ayrıca Gottfredson ve Hirschi'ye göre aile ortamında sosyalleşemeyen çocukların okul kurumunda öz kontrolü öğrenmesi mümkündür.

Gottfredson ve Hirschi'nin teorisinde kontrol, bireyin sahip olduğu bir iç mekanizma olarak değerlendirilmiştir. Gottfredson ve Hirschi (1990: 273) teorilerinde suça dair klasik ve pozitivist gelenekleri sentezledikleri bir genel suç teorisi oluşturmaya çalıştıklarını söylemiştir. Her ne kadar öz kontrolü etkileyecek başka faktörler üzerinde durulsa da bu teori sosyolojik teoriler içerisinde bireyin çevresine,

ait olduğu topluma, teorisyenlerin amacı gereği daha az yer vermektedir. Suç teorilerinin mekânla ve kentle ilişkisinde ise bireyin çevresi ve yaşadığı toplum bir bağlantı rolü üstlendiği için öz kontrol teorisinin mekân ve kent ile ilişkisi, diğer sosyolojik suç teorilerine göre zayıf kalmaktadır.

Sosyal kontrol kavramını yaşam boyu perspektifinden inceleyen teorisyenlerden Robert J. Sampson (1956-) ve John Laub (1953-), suç olgusunu incelerken kontrol ve yaşamsal fırsatların ilişkili olabileceği fikrini ortaya atmışlardır. Sampson ve Laub (1995: 6), suça sosyolojik yaklaşımların, ergenlik yıllarına yönelerek çocukluk davranışının hayatın ilerleyen dönemlerine etkisini ihmal ettiğini düşünmüş, sosyolojik yaklaşımlarda kontrol teorilerini biraz daha ileriye taşımış, hayatın ilerleyen dönemlerinde bireylerin göz ardı edildiğini düşündükleri bazı pozisyonlar ve kazançlar üzerinden suç davranışından kaçınmayı izah etmiştir. Sampson ve Laub’a (1995: 8) göre yaşam sürecinin iki adet dinamiği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi iş hayatı, evlilik, ebeveynlik, benlik saygısı gibi ömürde gelişim çizgisi olan “yörünge”dir (trajectory). İkincisi ise yörünge içerisi yer alan ilk evlilik, ilk iş gibi “işaretlenmiş hayat etkinlikleri ve geçişler”dir (transitions). Sampson ve Laub, yaşam boyu analizlerinin bu hayat etkinliklerinin sosyal gelişim için ilerleyiş süreci, gerçekleşme zamanı, sırası ve sonuçları üzerinde durduğunu söyler.

Sampson ve Laub (1995: 18-19), hayat etkinliklerinin doğrudan kendisine değil, zaman içerisinde birey üzerinde nasıl etkiye sebep olabileceğine odaklanarak suçtan sakınma ile hayat etkinlikleri arasında bir ilişki kurmuş; iş, aile, okul gibi sosyal kurumların sağladığı kişilerarası ilişkilerin karşılıklılığı ve yapısından doğan sosyal kontrol üzerinde durmuş; sosyal kurumlar ve sosyal kurumların bağlarını incelemiş; informal sosyal kontrolle bağlantılı yörünge içerisindeki değişimlerin ne olduğunu tespit etmeye çalışmıştır. Sampson ve Laub’a göre sosyal bağlar, sosyal kontrolün anahtarıdır; özellikle değişim dönemlerinde, bütün yaşlardaki kişilerarası ilişkiler suç ve sosyal kontrol arasında bir aracı rol oynayabilir. Sampson ve Laub aynı zamanda bireylerin bu ilişkilere ve durumlara yaptıkları sosyal yatırımlardan bahsetmiştir. Bu sosyal yatırımlar çocukken aileye, ergenlikte okula, yetişkinlikte işe yapılır ve bu sosyal yatırımlar sosyal yapı ile bağlantılıdır. Geçiş etkinliklerinin suç davranışı ile sosyal kontrol üzerinden ilişkisinin de çeşitli nedenleri vardır. Mesela evlilik sosyal destek ve sosyal hizmetler sağlaması, çiftler için rutin aktiviteler oluşturmaması,

davranışların karşılıklı olarak denetimini sağlaması ve insanlar için yeni bir kimlik ve benlik oluşumuna fırsat vermesi dolayısıyla geçmiş ve bugün arasında bir dönüşüm fonksiyonuna sahip olabilir (Sampson, Laub ve Wimer, 2006: 498).

Laub ve diğerleri (2018: 305), değişim dönemlerini yapısal dönüm noktası olarak da adlandırmış ve bu dönüm noktalarını örneklendirirken fiziksel olarak yer değiştirmeden de bahsetmiştir. Laub ve diğerlerine göre konut değişimlerinin insanın yaşam seyrinde dönüm noktası olması mümkündür. Bununla ilişkili olarak da bireyleri suçlu yaşam tarzından, ortaklıklardan ve yapılardan uzaklaştıran bir mekân değişiminin, suç davranışından vazgeçmeyi teşvik etmesi mümkündür. Sampson ve Laub, yaşam boyu suç perspektifinden kontrol ve suç ilişkisini incelerken mekânsal öğelere değinmiş teorisyenlerdendir.

Kontrol teorilerinde ele alınan son isim Francis Thomas Cullen (1951-), kontrol teorilerine yönelik bazı eleştirilerde bulunmuş ve teorinin öz kavramının dışına çıkmadan farklı bir perspektif geliştirmiştir. Cullen (1994), teorisinin merkezine “sosyal destek” kavramını oturtmuş, sosyal destek kavramının bir toplumda suç işleme ve suç mağduriyeti oranlarını etkileyeceğini söylemiştir. Cullen, Wright ve Champlin’e (1999: 189) göre kontrol teorileri, bir suç sebebi olarak bertaraf edilmemelidir ancak insan ilişkilerinin pozitif yönünü görmezden geldikleri için eksik kalmış ve ilerleyici bir suç önleme programı önermemiştir. Cullen ve diğerlerine (1999: 193-196) göre sosyal destek, çocukların şekillenmeye müsait ve ailelerine bağımlı oldukları yaşlarda sadece suç davranışı üzerinde değil, genel olarak güçlü bir etkiye sahiptir; insanın gelişim sağlığını artırır; gençliği ve aileleri risklerden korur; toplulukları suçtan sakındırır ve güvenli kılar. Dolayısıyla suçun neden meydana geldiğini ve hangi suç önleme politikalarının yürütülmesi gerektiğini belirlerken sosyal destek, üzerinde durulması gereken bir kavramdır. Cullen ve diğerleri (1999: 196-197), bunu söylerken sosyal desteğin iki işlevine dikkat çekmiştir. Bunlardan birincisi sosyal desteğin, insanlara kendilerine yardım edileceği konusunda sağduyu hissi oluşturmaları, ikincisi ise toplum yapısı fikrinin nasıl oluşturulacağı konusunda rehberlik sağlamasıdır. Cullen ve diğerlerine (1999: 204) göre veriler sosyal desteğin suça karşı koruyucu bir rol üstlendiği ve iyi bir toplum olma konusunda görüş sağladığı hipotezleri ile tutarlıdır. Sonuç olarak çocuklar sevgi ve manevi ilgiden, toplumlar da destekleyici ilişkiden yoksun olduklarında suçluluk görülür. Ayrıca sosyal destek ve

kontrol, kavramsal olarak birbirinden farklı olsa da birbiri ile iç içe geçmiştir ve etkili ebeveynliğin ayrılmaz bir parçasıdır.(Wright ve Cullen, 2001: 695).

Bu teoride Colvin ve diğerleri (2002: 24), sosyal desteğin toplumun çeşitli seviyelerinde anlık etkileşimlerde yer aldığını ve geniş mahallelerin sosyal ağları içerisinde bulunduğunu; sosyal desteğin sağlanma derecesinin aile, mahalle, topluluk ve milletler arasında farklılık gösterdiğini söyler. Sosyal desteğin iki formu olan “araçsal” (instrumental) ve “dışavurumsal” (expressive) desteğin, gayri resmî ilişkilerde, okullarda, işyerlerinde ve çeşitli devlet kurumlarındaki resmî ilişkilerde sağlanması mümkündür. Bu bağlamda sosyal destek mekânla mahalle ve sağladığı etkileşimler üzerinden ilişkilendirilmiştir. İlişkilere zemin hazırlayan okul, işyeri gibi küçük ölçekli mekânlar ve mahalle, sosyal desteğin sağlanabileceği zemin olarak örneklendirilmiştir.

2.2.3. Damgalama Teorisi

Damgalama teorisi, 1930 ve 1950 yılları arasında çalışılmış olmasına rağmen 1960'lara kadar fazla ilgi görmemiştir (Vito ve Maahs, 2017: 158). Bu teoride suç ve sapkınlık ile ilişkili öznelere üzerinden bazı kavramlar ortaya atılmış ve bunların tanımlaması yapılmıştır. Damgalama teorisi, suç davranışının meydana gelişine dair önemli önermeler ortaya koyan teorilerdendir. Damgalama teorisi suçu ve sapkınlığı akraba görür, gücün ve çatışmanın toplumu nasıl şekillendirdiğine ve benlik kavramının önemine odaklanır (Vito ve Maahs, 2017: 158).

Damgalama teorisi, sadece suç ve sapkınlığa yönelik değil, kelimelerin gücüne vurgu yapan daha kapsamlı bir sosyolojik yaklaşım ile anılmaktadır. Bu yaklaşım, “sembolik etkileşimcilik”tir. Sembolik etkileşimcilik yaklaşımının önemli isimlerinden Mead (1972), kurama ilişkin önermelerini ortaya koyarken sosyal psikoloji biliminden yararlanır. Mead'e (1972: 78-79) göre, dilin yalnızca bir nesneyi simgeleştirme işlevi yoktur, dil aynı zamanda o nesnenin varlığını ve görünümünü mümkün kılar. Ayrıca dil aracılığıyla nesnelere verdiğimiz anlam öyle büyük öneme sahiptir ki, nesnelerin yapısını ve davranışını etkiler (Mead, 1972: 117). Mead (1972: 335), benliğin de bu etkilenmeden payını aldığını, toplumdaki insanların kendisine olan tutumundan etkilendiğini ve buna göre şekillendiğini söyler. Bir başka sembolik etkileşimcilik kuramcısı Blumer (1969: 3-5) sembolik etkileşimciliği anlamlar

üzerinden anlatır. Blumer anlamların, anlam öznesiyle etkileşime giren insanların tanımlaması aracılığıyla forma dönüştüğü bir sosyal üretim sonucu ortaya çıktığını ve insanların ürettikleri bu anlamlar üzerine öznelere yöneldiğini söyler. Özetle, sembolik etkileşimcilik, bireylerin sosyal gruplar tarafından damgalanmasının veya değerlendirilmesinin, bireylerin kimliklerini veya sosyal benliklerini etkilediğini; bu kimliklerin sırayla diğerinin rolünü üstlenerek sonraki davranışı şekillendirdiğini; bunun da kapsamlı bir sosyal bilişsel süreç anlamına geldiğini söyler (Matsueda, 2014: 16). Bu bölümde, damgalama teorisi geleneğinde suça dair önermeler koymuş isimlerden Tannenbaum, Lemert, Howard Becker ve Jonn Braitwaite anlatılmakta, onların suça yaklaşımı incelenmekte, teorilerinde mekâna yer verip vermedikleri değerlendirilmektedir.

Damgalama teorisinde ilk incelenmekte olan isim Frank Tannenbaum (1893-1969)'dur. Tannenbaum (1938: 16-21), “kötülüğün dramatize edilmesi” kavramı ile damgalama teorisine katkıda bulunmuştur. Tannenbaum, çocukların oyun sırasında aslında suç olarak tanımlanamayacak davranışlarının etrafta rahatsız olanlar tarafından önlenmek istenmesi yüzünden, çocukların mahkemeye temas ettiğini ve kötülük tanımının yapıldığını söyler. Çocuk için suç kariyeri böylece başlamıştır, çocuk artık damgalama ile farklı bir dünyada yaşar. Çocuk, damgalandığı tanımlar üzerinden davranışlarını sergilemeye başlar.

Tannenbaum (1938: 14-16), bir suçluluk kaynağı olarak çevreye ve mahalleye değinir. Tannenbaum'a göre ailenin yaşadığı mahalle, çocukların suç davranışına karışmasına olanak sağlayan nitelikte olabileceği gibi çocukları yaşadığı ailenin alışkanlıklarıyla, öğretileriyle ve ahlâkıyla çeliştiği bilincine de ulaştırabilir. Kalabalık, oyun alanı olmayan evlerde çocuklar dışarıda oyun oynamaya zorlanır. Kalabalık yerlerde, genç suçlu çetelerin çoğunun ortaya çıktığı mahallelerde, yaşlılar ve gençler arasındaki çatışma unsurları doğaldır. Ayrıca çocuğun olağan davranışlarının tanımlanması konusunda çıkan çatışma ve uzlaşmama durumundan kurtulmak için alternatif yol çocuklara farklı oyun alanları bulmakken mahallenin bu olanaklara sahip olmaması da kötülüğün tanımlanmasına giden yolu açmaktadır.

Damgalama teorisinde ikinci olarak ele alınan isim Edwin McCarthy Lemert (1912-1996)'tir. Lemert (2002: 8-9), damgalama teorisinde kişinin gerçekleştirdiği belirli sapma davranışlarını, davranışın niteliğine göre ayırmış ve adlandırmıştır.

Lemert, sapma davranışını öznel bir şekilde organize edilene ve aktif bir role dönüşene kadar önemsiz olarak görür. Bu sürece kadar gerçekleştirilen davranışlar “birincil sapma davranışı” olarak ifade edilir. Ancak, bir kimse kendisine karşı ortaya çıkan toplumsal tepkinin yarattığı açık ve gizli sorunlara karşı bir savunma, saldırı veya uyum aracı olarak sapkın davranış sergilediğinde veya buna dayalı bir rol oynamaya başladığında, “ikincil sapma davranışı” ortaya çıkar. Lemert’e (2002: 10) göre ikincil sapmayı meydana getiren kronolojik süreç şu şekildedir: (1) “birincil sapma”, (2) “sosyal cezalar”, (3) “daha ileri boyutta birincil sapma”, (4) “daha güçlü cezalar ve tepkiler”, (5) “düşmanlık ve kızgınlık içermesi mümkün olan daha ileri boyutta sapma”, (6) “tolerans eşiğine ulaşan krizler ve toplumun resmî eylemlerle bunu ifade etmesi”, (7) “etiketlere ve cezalara bir tepki olarak sapmanın boyutunun genişlemesi”, (8) “sapkın sosyal statünün nihai kabulü ve ilgili role dayalı olarak uyum sağlama çabaları”.

Lemert’e göre bir sapma davranışına verilecek en önemli tepki, devlet tarafından uygun görülen ceza adalet sistemi ve ruh sağlığı gibi toplumsal denetim kurumlarının tepkisidir ve bu kurumlar, işleyişlerinin her aşamasında kişinin damgalanmasına sebep olur (akt. Matsueda: 2014: 20). Lemert (1981: 297-298), sapkınliğin meydana gelmesindeki etkisi açısından sosyal yapılara değinir. Lemert’e göre sosyal yapılar grupların ve bireylerin etkileşim noktasındaki konumudur. Sosyal yapılar sapkınliğin ortaya çıktığı eylem modelini tahmin etmeye yönelik bir önem taşır ancak organize edilmezse ve toplumsal tepkiyi etkileyebilecekleri durumlarda harekete geçirilmezse bu önem oldukça azalır. Lemert’in damgalama teorisine katkıları, damgalamaya ilişkin belirli davranış tiplerini belirginleştirmesi ve damgalamanın bu davranışlardaki rolünü ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Lemert’e (2002: 10-11) göre en önemli kişilik değişiklikleri, toplumsal tanımlar ve bunların öznel karşılıkları genelleştiğinde kendini gösterir. Lemert, bu durumu örneklendirirken şartlı tahliye ile serbest bırakılan bir hükümlünün kızını örnek vermiş, bu kızın benlik algısının pekişmesinin en çok babası ile yaşadığı kenar mahallede görüldüğünde olduğunu söylemiştir. Bu örnek ile Lemert’in yaşanan mekânı öznel karşılıkların genelleşmesinde bir unsur olarak gördüğünü söylemek mümkündür.

Bir diğ er isim olan Howard Saul Becker (1928-) ise damgalama teorisinin temel  onermelerinin ortaya konmasına ve bu  onermelerin gelişmesine  onemli katkılarda bulunmuş bir teorisyendir. Becker (2017: 21-35), teorisini anlattığı çalışmasına ismini veren kavram olan “hariciler”i (outsiders), damgalamaya maruz kalmış kimseler olarak anlatır. Becker, bütün toplumsal grupların kurallar koyduğunu, bu kurallarla durumları ve durumlara uygun davranışları tanımladığını, bazı davranışları doğru kabul ederek bazı davranışları yanlış kabul ettiğini ve böylece ihlal edilmesi sapkınlık olarak görülen kuralları koyarak sapkınlığı oluşturduğunu söyler. Becker’a göre bu kurallar bazı kişilere uygulanır, kurala uymayanlar da harici olarak damgalanır. Becker, teorisinin sapkınlığın kişisel ve toplumsal niteliklerinden çok onların harici olarak algılanmasına sebep olan süreçle ve harici olarak algılanmaya verdiğı tepkiyle ilgilendiğini; sapkınlığın davranışın içinde olmadığını, davranışta bulunan kişiler ile o davranışa tepki gösterenler arasındaki ilişkide bulunduğunu söyler.

Becker (2017: 42), algı ve davranış biçimleri üzerinden “mesnetsiz suçlanan” (falsely accused), “p  r sapkın” (pure deviant), “itaatkâr” (conforming) ve “gizli sapkın” (secret deviant) kavramlarının tanımlarını yapmıştır. Bu tanımlara göre kişi eğer itaatkâr davranış sergiliyor ve sapkın olarak algılanıyorsa mesnetsiz suçlanan, itaatkâr davranış sergiliyor ve sapkın olarak algılanmıyorsa itaatkâr, kural ihlal eden davranış sergiliyor ve sapkın olarak algılanıyorsa p  r sapkın, kural ihlal eden davranış sergiliyor ve sapkın olarak algılanmıyorsa gizli sapkındır. Becker (2017: 47-62), bir de sapkın davranışın süregelen macerasını incelediğı sapkınlık kariyeri tanımlaması yapar. Ona göre sapkınlık kariyeri belli bir kurallar grubunu ihlal eden norm dışı davranışta bulunma hamlesi ile başlar; sapkın isteklerin ve ilgilerin gelişmesiyle, arada bir yapılan sapkınlık eyleminden daha düzenli bir sapkın eylem örüntüsüne geçiş sağlanır; kendisine yalnızca belli bir durumda sapkınınmış gibi davranılması yerine genel olarak sapkınınmış gibi davranılması, dışlanma ile devam eder ve organize bir sapkın grubuna dahil olma ile son seviyeye ulaşır. Becker, bir sapkın grubuna dahil olan kişinin kendi fiillerini rasyonelleştirmeye ve sapkın davranış formlarını öğrenmeye daha müsait olduğunu söyler.

Becker, kuralların ne zaman, nasıl oluşturulduğı ve nasıl dayatıldığı sorusunu da cevaplar. Becker’a (2017: 154) göre kuralın uygulanması bir girişimcilik eylemidir,

kuralın kamusal olarak uygulanmasını isteyenler gerçekleşen ihlali başkalarının dikkatine sunduklarında dayatma olur ve ihlal bir kez kamusal hâle geldiğinde göz ardı edilemez, insanlar tellallık yapmaya başlar ve kuralın dayatılmasını zorunlu hâle getirir.

Becker (2017: 181), kuralların birilerinin girişiminin ürünü olduğunu ve bu girişimi gösteren insanların ahlâk girişimcisi olduğunu söyler. Becker’a göre, ahlâk savaşı kuralların içeriği ile ilgilendir, ahlâk savaşısını rahatsız eden bazı kötülükler vardır ve bu kötülüklerle baş etmek için her yol mubahtır. Becker (2017: 189-197), bir de “kural uygulayıcılar”dan bahseder. Ona göre yeni bir kural inşasıyla birlikte yeni uygulama birimleri ve görevliler vücuda gelir, bu kurumların inşasıyla birlikte ahlâki mücadele kurumsallaşmış olur, bir kuralın uygulanmasına adanmış bir kurum ortaya çıkar. Becker, kural uygulayıcıların kuralın içeriğinden ziyade kuralın varlığının kendisine bir iş, bir meslek, bir var oluş nedeni sağladığı gerçeği ile ilgilendiğini, kural uygulayıcının kuralları seçici bir şekilde uygulayıp birtakım hariciler oluşturabileceğini anlatır. Kural uygulayıcıların görevini yerine getirmesi her zaman etik bir bilinç hâli ile gerçekleşmemektedir. Becker bir kural uygulayıcının konumunu meşrulaştırmak için işini yaptığını gösteren bir şov içerisinde olup olmamasının, yanlış davranışı gösteren kişinin kural uygulayıcıya saygı gösterip göstermemesinin, bir iş bitirme ayağı çekilip çekilmemesinin, yapılan davranışın kural uygulayıcının öncelikler listesinde nerede durduğunun sapkın davranışı gerçekleştiren kişinin kural uygulayıcı tarafından sapkın olarak damgalanıp damgalanmamasını etkileyebileceğinden bahseder. Becker’a göre, sapkın davranışla ilgili bütüncül bir anlayışa sahip olmak isteniyorsa kuralı yapan ve uygulayanlarla kuralı ihlal edenler dengeye oturtularak araştırılmalı; sapkınlık ve hariciler, kişiler arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak görülmelidir.

Becker (2017: 33), bir davranışın sapkın olarak belirlenip belirlenmemesinde o davranışı gerçekleştiren kişinin kim olduğunun etkili olduğundan bahsederken mahallenin rolüne değinir. Becker, orta sınıf mahallelerinde yaşayan erkek çocuklarının yakalandıklarında yoksul mahalleden gelene göre daha esnek bir yasal yargılama sürecine tâbi olduğunu söyler. Ayrıca Becker (2017: 155-156), bir kuralın uygulanmasında kişisel girişimlerin rolünü anlatırken de kent insanından bahseder. Becker’a göre anonim kent hayatında az örgütlenmiş ortamlarda insanlar yasaların en

feci ihlal edildiği durumlarda dahi müdahale etmez, kent insanı kendi işine bakar ve kendi işine müdahale olmadığı sürece kural ihlali konusunda harekete geçmez. Ancak Becker, kent kayıtsızlığı durumunun istisnalarından da bahseder. Ona göre küçük bir kasabaya benzeyen bazı çöküntü alanlarında ve etnik olarak homojen bazı kent bölgelerinde yaşayanlar, mahallelerinde olup biten her şeye oldukça duyarlıdır. Becker da suç olgusunu açıklarken mekânsal ve kentsel faktörleri göz ardı etmemiş, önermelerini ortaya koyarken mekânsal ve kentsel unsurlardan yararlanmış teorisyenlerdendir.

Teoride ele alınan son isim John Braithwaite (1951-) ise birleştirici utandırma teorisi (reintegrative shaming theory) ile damgalama kavramını farklı bir boyuta taşımıştır. Braithwaite (1989: 98-103), damgalama teorisine “utanç” ve “entegrasyon” kavramlarını dahil ederek suçu anlamaya yönelik farklı bir izah getirmiş; “dayanışma”, “komüniteryenizm”, “utanma”, “birleştirici utandırma”, “damgalama” ve “suçlu alt kültür” kavramlarının tanımlarını yapmıştır. Braithwaite, dayanışmayı bireylerin değerlerini başarmak için birbirine bağlı olduğu bir ağ içerisinde yer alması; komüniteryenizmi, bir toplumda bireylerin yardımlaşma ve güvene sahip yoğun bir bağımlılığa sahip olması; utandırmayı, onaylanmama ifadesinin bir sosyal süreci olarak tanımlamıştır. Ona göre dayanışmanın içinde yer alan insan utandırmaya daha elverişli bir pozisyonudadır ve utandırma, dayanışma ve komüniteryenizm tarafından üretilir.

Braithwaite (1989: 55), utanmaya yönelik kültürel bağların suç için anahtar kavram olduğunu ve utanmanın bir damgalanma söz konusu olduğu zaman mümkün olduğunu söyler. Ancak burada birleştirici utandırma ve dışlayıcı utandırma ayrımı yapılır. Braithwaite’a göre birleştirici utandırmada topluluğun davranışı onaylamamasını ve hafif azarlamasını kural dışı davranan kişinin topluma yeniden dahil edilmesi izlerken, dışlayıcı utandırmada utandırılan kimse toplumdan dışlanır ve toplum bölünür. Ayrıca dışlayıcı utandırma, suçlu için suçun nasıl işlendiği bilgisinin, suç için sosyal desteğin, suçun rasyonelleştirilmesinin, suçlu rol modellerin yer aldığı bir mekanizma olan suçlu alt kültürlerin daha cazip hâle gelmesine sebep olur (Braithwaite, 1989: 102-103).

Braithwaite (1989: 56-57), aile hayatının bize utandırma ve cezalandırmayı saygı bağlarını sürdürerek öğrettiğini söyler ve aile ile ilgili iki hipotez öne sürer.

Bunlardan ilki ailenin karakteri dolayısıyla sosyal kontrolün en etkili aracı olduğu, ikincisi ise ceza sürecinde dışlayıcı utandırmanın olduğu ailelerin sosyalleşmenin başarılı olmadığı aileler olduğudur. Braithwaite'a göre suç işlemek ve utanç, aynı sosyal sürecin parçalarıdır; suçlu perspektifinden suç ve utanma ayırt edilebilir, ancak suç ve utanmanın her ikisi de başkaları tarafından eleştirilmedir. Braithwaite, öngördüğü netice üzerinden bu iki utandırma çeşidi için suç olgusu açısından bir tercihe gitmiştir. Birleştirici utandırma, damgalamaya karşı suçlu insanları suçlu alt kültüre itme risklerini azalttığı için dışlayıcı utandırmaya göre daha üstün bir pozisyonadadır (Braithwaite, 1989: 68).

Braithwaite, teorisinde mekânsal ve kentsel unsurlara yer vermiş, öncelikle diğer teorilerde kentin nasıl ele alındığını değerlendirmiştir. Braithwaite'a (1989:1) göre diğer suç teorileri, çevre ve suç perspektifinde küçük kasabalardan ziyade büyükşehir suçlarını merkeze almıştır. Braithwaite (1989: 47-52), suçun büyükşehirlerde yaşayan insanlar tarafından orantısız şekilde işlendiğini söyler. Braithwaite'a göre yüksek konut hareketliliğinin yaşandığı ve yüksek konut hareketliliği ile karakterize edilen bölgelerde suç orantısız şekilde işlenmektedir. Şehir ve suç ilişkisi, büyük şehirlerde suç fırsatlarının daha yoğun olmasıyla açıklanmaktadır. Ayrıca konut hareketliliği, komşulara bağlanmayı ve sosyal kınanmayı azaltmaktadır.

Braithwaite (1989: 101-102), utandırmanın birbirine bağımlı kişiler arasında daha yaygın olduğunu, bireylerin karşılıklı olarak birbirine bağımlı olduğu durumlarda utandırmanın daha fazla olacağını ve kentleşme ve konut hareketliliğinin bağımlılığı azalttığı için utandırmayı da azaltacağını söyler. Ayrıca Braithwaite (1989: 103), suçlu alt kültür oluşumunu teşvik eden önemli bir toplumsal değişken olarak nüfusun kritik kesimleri için meşru fırsatların sistematik olarak engellenmesinden ve siyah kenar mahalle sakinlerinin, ırklarının ve mahallelerinin damgalanması nedeniyle sistematik olarak ekonomik fırsatlardan mahrum bırakıldığında, bu dışlanmış mahallelerde suçlu alt kültürler oluşacağından bahseder. Bunların dışında Braithwaite (1989: 87), utandıran bir özne olarak komşuya değinir. Ona göre, komşuluk gibi temas sıklığının çok olduğu ilişkiler, utandırmada çok daha önemli bir role sahiptir. Bu durum, özellikle bireyci toplumlara göre ilişkilerin yoğun olduğu toplumlarda daha belirgindir. Dayatmanın düzenliliği, bireyler üzerinde bazı durumlarda dayatmayı

sağlayan otoritenin büyüklüğünden daha büyük etkiye sahip olabilir. Braithwaite, bu durumu çoğumuzun üzerinde, her gün görmekte olduğu komşusunun sert bakışlarına maruz kalmanın, bir kere göreceği yargıcın tek seferlik sert bakışından çok daha tesirli olacağını söyleyerek örneklendirmiştir.

Suçta sosyolojik yaklaşımlarda mekân ve kent kavramlarının nasıl ele alındığı incelendiğinde gerek sosyal yapı gerek sosyal süreç teorilerinde suç olgusu açısından oldukça önemli önermelerin yer aldığı görülür. Özellikle kent bağlamında ortaya çıkan marjinallik ve kentsel marjinallik ile ortaya çıkan suç davranışı açısından da sosyolojik suç teorilerinin ortaya koydukları önermeler yadsınamaz. Mekân ve kent kavramlarının teoride kapladığı yer değişkenlik göstermekle birlikte, bu kavramların sosyal düzensizlik ve sosyal ekoloji teorilerinde merkezi bir yere oturtulması, suç ile mekân ve kent kavramları bir araya geldiğinde ok işaretlerini öncelikle sosyal düzensizlik ve sosyal ekoloji teorilerine çevirmektedir. Ancak kentsel marjinallik, belirli mekânların ve kent bölgelerinin farklılık ve ayrışma sonrası damgalanmış bölgelere dönüşmesi ve sonrasında geçirdiği serüvendir. Bu noktada kentsel marjinallik ile ortaya çıkan veya artan suç olgusunu kriminolojide nasıl bir yerde konumlandıracağımız sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda damgalama teorisinin önermelerini daha detaylı incelemek, teorinin önermelerinin ampirik geçerliliğini tartışmak ve teorinin aldığı eleştirileri incelemek yol gösterici olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUÇ VE MEKAN PERSPEKTİFİNDE WACQUANT VE DAMGALAMA TEORİSİ

Kriminoloji, suç ve sapma davranışını, ortaya çıkışı, ilerleyişi, nedenleri, sonrasında bu davranışlara karşı oluşan toplumsal veya cezai yaptırımlar gibi alt başlıklarla oldukça kapsamlı bir şekilde açıklamaya çalışan bilim dalıdır. Kriminolojinin suç davranışını açıklamaya yönelik farklı yaklaşımları ve yönelimleri içinde barındırması, suç olgusu dışında başka kavramların da bu disiplinin şemsiyesi altına girmesini sağlamaktadır. Örneğin suçun kültürel olarak tanımlanmış amaçlar, hedefler ve ilgilere kabul edilebilir biçimlerle ulaşamama sonucunda gerçekleştiğini ortaya atan gerilim teorisinde her ne kadar dikkat çekilen mesele meşru yöntemler olsa da bu meşru yöntemleri elde edememede rolü bulunan her faktörün suç olgusunun ortaya çıkmasında da rolü bulunmaktadır (Merton, 1938).

Kriminolojide bir teori her ne kadar kavramsal olarak esasında belirli başlı kavramları öne çıkarıyor gibi gözükse de bu kavramların başka kavramlarla ilişkisinin bulunması, gerek teorik gerekse saha çalışmalarında başka pek çok kavramın da teori ile ilgili yapılacak çalışmalara dahil edilmesini mümkün kılmaktadır. Örneğin kent ve mekân kavramları, kriminolojide suç teorilerinde temel olarak sosyal düzensizlik ve sosyal ekoloji teorilerinde değinilen kavramlardır. Sosyal düzensizlik ve sosyal ekoloji teorileri çalışmalarının merkezine temelde kent kavramını oturtmuş; kentin büyümesi, kent hareketliliği ve kentin belirli yapısal özellikleri üzerinden kent ve suç olgusunu incelemiştir (Park, 2015a; Burgess, 1928; Burgess, 2008; Shaw ve McKay, 1969; Sampson ve Groves, 1989). Ancak kenti merkeze alan bir teori olarak sosyal düzensizlik teorisini, ele aldığı kavramların kapsamı açısından eleştiren yaklaşımlar da mevcuttur. Kubrin ve Weitzer'e (2017: 287-288) göre teorinin incelediği sosyal bağ kavramı daha detaylı, daha genel boyutta incelenmelidir; şehirlerde artan sanayileşme, sınıf hareketliliği, ayrışma ve izolasyon gibi durumlar sosyal düzensizlik teorisinin ampirik çalışmalarına kültür, resmî sosyal kontrol, kentsel ekonomik ve politik güçlerin rolünün dahil edilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bunların yanı sıra

sosyal sermaye, ortak yarar ve sosyal ağlar sosyal düzensizlik teorisini daha ileri seviyelere taşıyacak çalışmalara dahil edilmesi gereken kavramlardır (Kubrin ve Wo, 2015: 133). Kent ve suçluluk denilince her ne kadar akıllara öncelikle sosyal düzensizlik ve sosyal ekoloji teorileri gelse de bunun dışında kent ve kentsel mekânların yer aldığı başka kriminoloji teorileri de mevcuttur. Örneğin alt kültür teorileri, temelde kenti ve mekânı merkeze alan bir teori olmasa dahi, alt kültür gruplarının kent içerisinde ikamet ettiği alanlar üzerinden mekân ve kent kavramlarına değinmektedir (Cohen ve Short, 1958; Cloward ve Ohlin, 1998; Miller, 2001; Miller, 2004). Benzer şekilde Sutherland'ın (1924) ayırıcı birliktelikler teorisi temelde kente ve mekâna önermelerinde doğrudan değinen bir teori değildir. Ancak ayırıcı birlikteliklerin temel prensipleri arasında olan suç davranışının öğrenilmesinin temel kısmının yakın grup içerisinde gerçekleşmesi prensibi ile, teori içerisinde yakın ilişkilerin yer aldığı mekânların suçluluk üretmesinin mümkün olduğu önermesi yer almaktadır.

Suç olgusunu ve ortaya çıkış nedenlerini sosyolojik yaklaşımlarla açıklayan kriminoloji teorilerinin neredeyse hemen her birinde temel izahlarda olmasa dahi mekân ve kent kavramlarına yer verilmiştir. Mekân ve kent kimi sosyolojik suç teorilerinde suç olgusunu doğrudan etkileyebilecek bir faktör olarak görülmüş, kimi sosyolojik suç teorilerinde ise teorinin öz kavramını etkileyebilecek bir ara faktör olarak yer almıştır. Sosyal yapı teorilerinde mekân ve kent ile suçluluk ilişkisi kurulurken toplum bütüncül bir şekilde ele alınmış, sosyal süreç teorilerinde ise mekân ve kentin suçluluk ile ilişkisi toplumun ve bireylerin hayatlarının ve gelişimlerinin daha çok süreç olarak incelenmesi ile kurulmuştur. Bununla birlikte gerek sosyal yapı gerek sosyal süreç teorileri ilk dönemlerde mekân ve kent incelemelerinde daha çok kırsal ve kentsel farklılıklara değinmekte iken, sonraki dönem sosyologları daha çok kentsel mekân içerisindeki değişmelerden ve bu değişmelerin suç olgusu üzerindeki nedenlerinden bahsetmiştir. Dolayısıyla ilk dönem kriminolojide sosyolojik suç teorilerinde ele alınan mekânsal birimler de daha büyük ölçekli olmuş, sonraki dönemlerde ele alınan mekânsal birimler kenar mahalle gibi daha küçük birimlere dönüşmüştür.

Sosyal süreç teorileri içerisinde toplumun ve bireylerin hayatları, gelişimleri, ilişkilerinin ele alınış biçimi de farklılık göstermiş; kimi teorilerde toplumsal ilişkiler

suç davranışına teşvik eden, suç davranışını motive eden faktör olarak görülmüştür (Sutherland, 1924; Akers ve Jensen, 2017). Kimi teorilerde ise toplumsal ilişkilerin suç davranışından sakındıran ve kaçındıran yönü üzerinde durulmuştur (Hirschi, 1972; Becker, 2017). Dolayısıyla bu ilişkilere zemin hazırlayan mekân da hem suç davranışına zemin hazırlayan hem suç davranışından kaçındıran bir faktör olarak ele alınmıştır. Sosyal süreç teorileri içerisindeki damgalama teorisinde ise sosyal ilişkiler sapkınlık davranışının suç davranışına dönüşmesinde kişinin kendi benliğini etkileyebilecek bir unsur olarak görülmüştür. Toplumsal ilişkiler, bireyleri ve davranışlarını çeşitli sebeplerle etkileyebilmektedir. Damgalama teorisi kişileri ve kişilerin davranışlarını belirgin ve görünür kılan damgalama kavramının üzerinde durmakta, toplumsal ilişkilerin damgalanma yoluyla bir toplumda suç olgusunu meydana getirdiğini ileri sürmektedir (Tannenbaum, 1938; Lemert, 2002; Becker, 2017; Braithwaite, 1989). Damgalama, mekânsal farklılaşmanın ve mekânsal ayrışmanın kökleşmesi ile kentsel marjinalliğe dönüşmesinde ve bir bölgede suç olgusunun artmasında önemli role sahip bir kavramdır. Mekân, kent ve suçluluğa dair yapılacak bir çalışmada da damgalama teorisinin ve önermelerinin derinlemesine incelenmesi, mekânsal ve kentsel unsurların suç olgusunun sebeplerini anlamada nerede durduğunu cevaplarken yol gösterecektir.

Kentsel marjinallik gerek toplumsal entegrasyonu engelleyerek bir grubun dışlanmasına yol açması, gerek dışlanan grup için suç davranışını hayata tutunmaya bir alternatif seçenek olarak sağlaması bakımından bir toplum için kaçınılması gereken olgulardan biridir. Suç olgusunun yaygınlaşmasının ve artmasının kentsel marjinallik ile değerlendirilip önlenmesinin sağlanması, bir toplum için bütünleşmeye ve bir devlet için suç ve doğurduğu sonuçların maliyetinin azalmasına önemli ölçüde katkı sağlayacaktır. Kent marjinalliğine dair ortaya koyduğu kavramsal yaklaşımın yanı sıra ampirik çalışmalarıyla da marjinalleşmeye dair derinlemesine katkı sağlayan isim Loic Wacquant'dır. 19. ve 20. yüzyılda kent araştırmalarında görülmekte olan modern kentin yeni sanayi toplumu tanımıyla özdeş olması sorunu, sosyolojide mekân çalışmalarında bir tikanıklık ortaya çıkarmış; kent çalışmalarında kapitalizm, devlet, kültür, gibi kavramların sınırlı bir şekilde analizlere dahil edilmesi bütünsel kent teorisi inşa edilmesini imkânsız kılmış; ancak Wacquant sosyolojisi bu konularda kent çalışmalarını açan imkânlar sunmuştur (Arlı ve Göker, 2014: 122-123, 126).

Wacquant, kentsel marjinalliği iki farklı örnek üzerinden karşılaştırmalı bir değerlendirme yaparak izah etmiş, kentsel marjinalliğin ilerlemesi ve derinleşmesi ile ortaya çıkabilecek sonuçları ve alternatif çözüm önerilerini sunmuştur. Bu iki farklı marjinalliğin, marjinalliğin derinleşmesi ile muhtemel sonuçların ve alternatif çözüm önerilerinin değerlendirilmesi, ileri marjinallik yoluyla artan suç olgusunun aydınlatılmasını sağlayacaktır. Bu bölümde, öncelikle damgalama teorisinin önermeleri güncel ampirik çalışmalarla birlikte değerlendirilmekte, sonrasında kent marjinalliğini iki ayrı örnek üzerinden çalışmış olan Wacquant ve çalıştığı iki ülkedeki marjinalliğin gelişimine dair söyledikleri ele alınmakta, en sonunda ise damgalama kavramının mekânsal ve kentsel düzlemde okunabilirliğine dair tartışmaya yer verilmektedir.

3.1. Damgalama Teorisi ve Alternatif Yaklaşımlar

Damgalama teorisi, kriminolojideki diğer suç teorileri gibi suçun nedenlerine dair birtakım önermeler ortaya koymuştur. Suçun nedenlerine yönelik tahminleri içeren önermelerin geçerliliği çeşitli ampirik çalışmalarla değerlendirilmiş; bu değerlendirmeler teorinin önerdiği suç önleme politikalarının uygulamada ne kadar başarılı olacağına dair yol göstermiştir. Geçerliliği ampirik çalışmalarla desteklenmiş bir suç teorisinin önerdiği suç önleme politikalarının başarılı olması muhtemelken, geçerliliği ampirik çalışmalarla zayıf bir şekilde desteklenmiş veya desteklenmemiş bir suç teorisinin önerdiği suç önleme politikaları da suç olgusunu azaltmakta veya önünü kesmekte daha az başarılı olacaktır. Bu bölümde öncelikle damgalama teorisinin önermeleri üzerine yapılmış ampirik çalışmalar ve bu ampirik çalışmalar sonucunda elde edilmiş bulgular açıklanmakta, arkasından damgalama teorisinin önermelerinin mekânsal ve kentsel bağlamda nasıl geliştirilebileceği incelenmektedir.

3.1.1. Damgalama Teorisinin Ampirik Çalışmalarla Değerlendirilmesi

Damgalama teorisi, üzerine uzun yıllardır ampirik çalışmaların yapıldığı bir teoridir. Bu teoriye dair önermelerin neler olduğunun yanı sıra teoriye yöneltelen

eleştirilerin ve önermelerin ne kadar destek aldığıının incelenmesi, teorinin ampirik çalışmalarla değerlendirilmesi suç çalışmaları açısından önemini ortaya koyacaktır. Bununla birlikte, damgalama teorisinin önermeleri kimi zaman yapılmış çalışmalarla ampirik destek alsa dahi teoriye yöneltilen eleştiriler eksik olmamıştır. Vito ve Maahs'a (2017: 161) göre bu eleştirileri üç başlık altında toplamak mümkündür. Bu başlıklardan birincisi damgalama teorisine göre birincil sapma davranışının göreceli, düzensiz ve önemsiz olarak nitelendirilmesi; ikincisi kişinin kendisinin eylemin doğasından daha çok resmî tepki aldığı fikri; üçüncüsü ise resmî yaptırımların gelecekteki davranışlar üzerindeki etkisi, yani sapmayı büyüteceği düşüncesidir.

Damgalama teorisinin birincil sapma davranışını oldukça önemsiz değerlendirmesi konusunda çocuk ve ergenlerin sergiledikleri sapkın davranışları inceleyen çalışmalara bakılmalıdır. Dikkat eksikliği, dürtüsellik ve hiperaktivite bozukluğu ile davranış problemleri olan erkek çocuklarının ilerleyen dönemdeki sapma davranışları üzerine yapılmış bir çalışma dikkat eksikliği, dürtüsellik ve hiperaktivite bozukluğu ve davranış problemleri her ne kadar birbirlerinden farklı arka plan faktörleri ile ilişkili olsalar da (suç işlemiş ebeveyn, düşük zeka seviyesi, geniş aile, zayıf gözetim ve yoksul ebeveyn), tüm ölçümlerin çocuğun 10 ve 16 yaş dönemindeki mahkûmiyeti ile ilişkili olduğunu, bu nedenle çocukluk döneminde işlenen herhangi bir suçun gelişigüzel sergilenmiş bir davranıştan ibaret olmadığını göstermiştir (Farrington, Loeber ve Kammen, 1990: 76).

Kişinin kendisinin eylemin doğasından daha çok tepki aldığı eleştirisine dair de ampirik çalışmalarla bir değerlendirme yapmak daha sağlıklı olacaktır. 1974'ten 1996'ya kadar ceza adaleti veya sosyoloji akademik dergilerinde yayınlanmış ırk ve cezalandırma çalışmalarını içeren bir meteanalizde kırk yedi çalışmaya dayalı 48.251 vaka üzerinden ırk, önceki sabıka kaydı ve suçun ciddiyetinin cezalandırmaya etkisi incelenmiş; ırk ve önceki sabıka kaydının cezalandırma üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, suçun ciddiyetinin cezanın uzunluğunun en önemli yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Pratt, 1998: 520). Bu bulgu ile eleştiriye haksız çıkaran sonuçlara ulaşmak da mümkündür. Başka bir derleme çalışmasında benzer durumda olan Afrikalı-Amerikalılara ceza adalet sisteminde beyazlardan daha sert davranılıp

davranılmadığı incelenmiş, çalışmanın sonuçları suçun ciddiyeti ve önceki suç geçmişi dikkate alındıktan sonra dahi Afrikalı-Amerikalıların beyazlardan daha sert cezalandırmaya tâbi tutulduğunu göstermiştir (Mitchell, 2005: 456). Şüpheli demografik özelliklerinin tutuklama üzerine etkisinin incelendiği bir başka derleme çalışmasında benzer şekilde siyahi bireylerin tutuklanma olasılığının 1,39 kat, erkeklerin tutuklanma olasılığının 1,49 kat ve Hispanik bireylerin 1,24 kat daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Lytle, 2014: 593). Başka bir derleme çalışmasında, savcıların kovuşturmaya yönelik verdikleri kararda ırk ve etnik kökenin etkisinin olup olmadığı 26 çalışma üzerinden incelenmiş; bir suçlunun ırkının ve etnik kökeninin, savcıların suçlamada bulunma veya tam bir kovuşturma yürütme kararında önemli bir rol oynadığı, azınlık suçlularının beyaz suçlulardan daha fazla suçlanma veya tamamen kovuşturulma ihtimaliyle karşı karşıya olduğu bulgusu elde edilmiştir (Wu, 2016: 450). Görüldüğü gibi her ne kadar suçun ciddiyetinin cezalandırma sürecindeki ağırlığına dair sonuç elde etmiş çalışmalara rastlanmış olsa da ırk ve cezalandırma çalışmalarının elde ettiği bulgular ırkın ve etnik kökenin ceza adalet sürecinde yadsınamaz bir karar faktörü olduğunu göstermektedir.

Damgalama teorisine yönelik resmî yaptırımların gelecekteki sapma davranışını büyüteceği önermesine dair üçüncü eleştiri ise ampirik çalışmalarda uzun yıllar boyunca araştırılmıştır (Farrington, 1977; Petrosino, Turpin-Petrosino ve Guckenburg, 2010; Barrick, 2014; Sherman, Smith, Schmidt ve Rogan, 1992; Nagin, Cullen ve Jonson, 2009; Bouchard ve Wong, 2017; Killias, Aebi ve Ribeaud, 2000; Jonson, 2010; Petrich, Pratt, Jonson, Cullen, 2020; Villettaz, Killias ve Zoder, 2006; Villettaz, Gillieron, Killias, 2015). Damgalama teorisi, ampirik çalışmalarla test edilirken farklı yol ve yöntemler kullanılmaya uygun bir teoridir. Öyle ki, bazı durumlarda ampirik çalışmaların teorik çerçevesinde damgalama teorisinin yanı sıra başka teoriler ele alınmış, ancak bulgular teori açısından önemini korumaya devam etmiştir (Nagin ve diğerleri, 2009; Villettaz ve diğerleri, 2006; Sherman ve diğerleri, 1992; Killias ve diğerleri, 2000; Villettaz ve diğerleri 2015; Jonson, 2010; Petrich ve diğerleri, 2020). Bu açıdan hapis cezalarının tekrar suç işleme üzerine etkisini değerlendirmiş ampirik çalışmalar hem oldukça köklü bir geçmişe sahip, hem de farklı teorileri çatısında toplamaya müsait bir konu olduğu için damgalama teorisi açısından

oldukça önemlidir. Hapis cezalarının yeniden suç işleme üzerine etkisini inceleyen çalışmalar çok sayıda olduğundan yapılmış sistematik derleme ve meteanaliz çalışmalarını incelemek bulguların toparlanması ve genel bir değerlendirme sunulması açısından bir kolaylık sağlamaktadır.

Ceza adaleti sistemi ile temas etme ve suçluluk ilişkisi üzerine yapılan ilk çalışmalardan birinde kamuya açık olarak damgalanan bireylerin ilerleyen dönemde sapkın davranışının artıp artmayacağı sorusu sorulmuş; gençlerin 14, 16 ve 18 yaşlarında kendi bildirdikleri suçlulukları boylamsal olarak incelenmiş; ceza mahkûmiyeti ile kamuya açık damgalamanın sapkın davranışı arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Farrington, 1977: 123). Çocuklar üzerinden resmî suçluluk ile yeniden suç işleme ilişkisi üzerine yapılmış bir derleme çalışmasında çocuk suçluluğunu sisteme işlemenin tekrar suç işleme davranışı üzerinde bir kontrol etkisinin olmadığı, hatta tekrar suçluluğu arttırdığı görülmüş; bu bulgu kişi başına düşen ortalama suç, suçların ortalama ciddiyeti, suç davranışına tekrar meyletme zamanı ve kişisel bildirim ölçümleri ile değerlendirildiğinde de aynı sonuca ulaşılmıştır (Petrosino ve diğerleri, 2010: 36). Bir başka derleme çalışması resmî yaptırım ve tekrar suç işleme ilişkisine dair yapılmış altmış altı çalışmayı gözden geçirmiş; inceleme sonucunda damgalama teorisinin resmî yaptırımın suçlu insan üzerinde caydırıcı etkisinin olacağı önermesini ortaya atan caydırıcılık teorisinden çoğu koşulda daha fazla ampirik destek aldığını, ayrıca damgalamaya maruz kalmanın etkilerinin de insandan insana ve suç tipine göre değişkenlik gösterebileceğini söylemiştir (Barrick, 2014: 110). Bir çalışmada bununla paralel şekilde yasal cezalandırılmanın bir suçlunun gayri resmî kontrol seviyesi ile nasıl etkileşimde olduğu incelenmiş; toplumsal uyumun tutuklama ve caydırıcılık ilişkisinde etkili olduğu, toplumsal uyum konusunda zayıf kişilerin tutuklanma ve tekrar suç işleme ilişkisi yüksekken, toplumsal uyumu yüksek evli ve çalışan kimselerin tutuklanmasının tekrar suç işleme üzerinde caydırıcı etkisinin bulunduğu gözlenmiştir (Sherman ve diğerleri, 1992: 686).

Ceza adalet sistemi ile temas etmenin tekrar suçluluğu arttıracaklarını veya bu etkinin göreceli olduğunu söyleyen çalışmaların yanı sıra, resmî yaptırımın gelecekteki sapma davranışını büyüteceğine yönelik eleştirilerin göz ardı edilmemesi gerektiğini hatırlatan çalışmalar da mevcuttur (Nagin ve diğerleri, 2009; Bouchard ve Wong, 2017). Cezaevine yerleştirilmenin gelecekte suça karışma veya yeniden suç

işleme üzerine etkisiyle ilgili yapılmış bir derleme çalışmasında, çalışmaların büyük çoğunluğunun cezaevi deneyiminin hem tekrar suç işlemeyi teşvik edeceğine, hem de tekrar suç işlemenin önünü keseceğine dair yeteri kadar bulgu olduğu ve her iki yaklaşımın da dikkate alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Nagin ve diğerleri, 2009: 178). Benzer şekilde başka bir derleme, çocuk suçluları resmî işlemlerden uzaklaştırmak için kullanılan alternatif mahkeme türü olan gençlik mahkemelerinin çocuk suçluların tekrar suç işlemesi üzerindeki etkisini, gençlik mahkemelerinde çocuk suçlu bir otorite figürü yerine yaşlılarından oluşan bir jüri tarafından yargılanmakta olduğundan suçlunun sapkın damga içselleştirmesinin daha az olası olduğunu söyleyerek, 14 çalışma üzerinden incelemiştir; ancak bulgular gençlik mahkemelerinin çocukların tekrar suç işlemesini azaltmada normal resmî süreçlerden veya diğer uygulamalardan daha başarılı veya daha başarısız olmadığını göstermiştir (Bouchard ve Wong, 2017: 1474-1484).

Ceza adalet sistemi ile temas etme ve ilerleyen dönemde sapma davranışı ilişkisi üzerine yapılmış bazı çalışmalarda hapis cezalarının mükerrer suç davranışına etkisi hapis cezası dışındaki yaptırımlarla kıyaslanmıştır. Bu çalışmalardan bir tanesinde 123 hükümlü üzerinden toplum hizmeti ve 14 güne kadar hapis cezasının yeniden suç işleme davranışı üzerine etkisi karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş; hapisane yerine toplum çalışmasına atananların polis kayıtlarına göre tekrar suçluluğunun daha fazla azaldığı, cezalara ve ceza adalet sistemine karşı daha az olumsuz tutum geliştirdiği, ancak mesleki istihdam ve özel hayat koşulları açısından daha olumlu gelişim göstermedikleri sonucuna ulaşılmıştır (Killias ve diğerleri, 2000: 51). Bir derleme çalışmasında hapis cezası yerine hapis dışı yaptırımların mükerrer suç işleme üzerine etkisinin ne olduğu sorulmuş; 57 çalışma üzerinden yapılan inceleme sonucunda hapis cezaları, sonrasında mükerrer suç işlemede bir artış ile ilişkilendirilirken, hapis dışı yaptırımların, mükerrer suç işlemede bir azalma ile ilişkilendirildiği görülmüştür (Jonson, 2010: 111). Hapis ve hapis dışı yaptırımların yeniden suç işleme üzerine etkilerini karşılaştıran en güncel meteanalizlerden bir tanesinde 116 çalışma değerlendirilmiş, hapis dışı bir alternatif cezanın aksine hapis cezasına çarptırılmanın yeniden suç işleme üzerinde zayıf ama istatistiksel olarak anlamlı bir kriminojenik etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Petrich ve diğerleri, 2020: 27). Bu bulguların yanı sıra, her iki yaptırım türünün devam eden

suçluluk davranışı üzerinde birbirinden önemli ölçüde farklılıklar sergilemediğini ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur. Hapis cezası ve hapis dışı yaptırımların mükerrer suç işleme üzerine etkisiyle ilgili yapılmış bir derlemede öncelikle incelenen çalışmalar sonucu hapis dışı yaptırımların yeniden suç işleme açısından hapis cezalarına kıyasla daha etkili olduğu bulgusuna ulaşılmış olsa da beş çalışma üzerinden yapılan bir meteanaliz sonrasında iki yöntem arasında anlamlı bir fark bulunmadığı gözlenmiştir (Villettaz ve diğerleri, 2006: 3). İlerleyen yıllarda bu derleme 100 yeni çalışma dahil edilerek güncellenmiş; benzer şekilde yarı deneysel çalışmaların çoğu hapis cezası sonrasında hapis dışı yaptırımlara göre daha yüksek yeniden suç işleme oranlarının takip ettiğini gösterirken, ampirik çalışmalarla hapis ve hapis dışı yaptırımların sonrasında herhangi bir fark olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır (Villettaz ve diğerleri, 2015: 58).

Ampirik çalışmaların elde ettiği bulgular sonucunda ceza adalet sistemi ile temas etmenin gelecekteki suç davranışı üzerine yadsınamayak bir etkisi olduğu görülse de bu etkinin bizzat damgalamaya maruz kalmaktan mı kaynaklandığı, yoksa çeşitli ara faktörlerin ceza adalet sistemi ile temas etme ve mükerrer suçluluk ilişkisine dahil mi olduğu sorusu, yalnızca hapsedilme ve mükerrer suçluluk, hapis cezası ve hapis dışı yaptırımların mükerrer suçluluğa etkisi konulu çalışmaların incelenmesiyle cevaplanamamaktadır. Damgalama teorisini herhangi bir yaptırıma tâbi olma sonrasında karşılaşılan iş, evlilik gibi çeşitli hayat fırsatları açısından inceleyen çeşitli çalışmalar da mevcuttur ve bu çalışmalar damgalanma fiilinin kendisinin bizzat doğrudan mükerrer suçluluğa sebep olup olmadığı konusunda yol göstermektedir. Bir çalışma, genç suçluluğunun yetişkinlikte eğitim ve istihdam sonuçları için bir etkisinin olup olmadığını ve eğer varsa bu etkinin nasıl olduğunu incelemiş; hem erkekler hem de kadınlar için tüm suçluluk biçimlerinin, temel arka plan ve eğitim değişkenleri kontrol edildiğinde dahi nihai eğitim kazanımı üzerinde sürekli olarak önemli ve olumsuz etkilere sahip olduğunu, istihdam açısından erkekler için suçluluğun işsizlik ve mesleki statü üzerinde bazı doğrudan etkilerinin olduğunu, kadınlar içinse suçluluğun eğitim üzerindeki etkisi aracılığıyla mesleki statü üzerinde dolaylı bir etkisinin olduğunu, ancak eğitimi kontrol eden doğrudan veya benzersiz bir etkisinin olmadığını ve kadın işsizliği üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını göstermiştir

(Tanner, Davies ve O'grady, 1999: 269). Başka bir çalışmada Bernburg ve Krohn (2003: 1301-1311), bir ergen popülasyonundan rastgele bir örneklem kullanarak hem polis müdahalesinin hem de çocuk adaleti müdahalesinin sonraki erken yetişkinlik suçları üzerindeki etkisini ve sonrasında ergenlik dönemindeki resmî müdahalenin genç yetişkin suçluluğu üzerindeki uzun vadeli etkisini incelemiş, eğitim başarısının ve işsizlik sürelerinin bu etkiye aracılık edip etmediğini test etmiştir. Bulgular, ergenlikte resmî müdahalenin yaşanmasının, sonraki dönemde okulda kalma lehine olasılıkları önemli ölçüde azaltması yoluyla yetişkin suçluluğunu arttırdığını; ayrıca polis müdahalesi ve çocuk adaleti müdahalesinin, yetişkinlikteki işsizlik dönemleri ile pozitif ve anlamlı bir şekilde ilişkilendirildiğini ve yetişkin suçluluğu üzerinde dolaylı etkisi olduğunu; resmî müdahaleninse yetişkin suçluluğunu doğrudan etkilediğini göstermiştir. Hapsedilmenin siyah ve beyaz iş arayanların istihdam edilmeleri üzerine etkisiyle ilgili yapılmış bir deneysel çalışmada ise bir sabıka kaydının işe alım kararı verirken işveren tarafından kullanılıp kullanılmadığı ve sabıka kaydının işe alımda etkisinin siyah ve beyazlar arasında fark gösterip göstermediği sorulmuş; iş başvurusundan sonra sabıka kaydı olmayan beyazların %34'ünün, sabıka kaydı olan beyazlarınsa sadece %17'sinin geri dönüş aldığı, ayrıca sabıka kaydının etkisinin de siyahlar için beyazlara göre daha belirgin şekilde görülmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Pager, 2003: 955-959). Bu bulgular, herhangi bir yaptırıma maruz kalma sonrasında karşılaşılabilecek çeşitli hayat fırsatlarının elde edilip edilmemesinin de damgalama teorisinin söylediği gibi sapkınlık kariyerinde ilerlemede önemli olabileceğini bizlere göstermektedir.

Son olarak, damgalamanın ortaya çıkış sürecine ve olası sebeplerine dair yapılan çalışmaların damgalama kavramına ve sürecine dair daha kapsamlı bir bakış açısı geliştirmemizde faydalı olacağını söylemek mümkündür. Chicago'nun yoksul mahallelerinde eğitim görmekte olan çocuklarla yapılmış görüşmeler sonucunda Hirschfield (2008: 584-594), gençlerin tutuklanmayı rutin bir olgu olarak gördükleri için hafife aldıklarını ve gençlerin tutuklama öncesinde dahi olumsuz imajlara sahip olduğunu; tutuklamanın bu çocuklar için büyük ölçüde sosyal reddetmeyi ortaya çıkarmadığını ve önemli ölçüde benlik algılarını etkilemediğini aktarmıştır. Hâlihazırda damgalanmış çocuklar için tutuklamanın görece etkisinin az olması,

tutuklama öncesi mevcut damgalamanın ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı, ne kadar önemli olduğu sorularını doğurmaktadır. Deakin, Fox ve Matos (2022: 661, 669) dört Avrupa ülkesindeki vaka çalışmalarından elde ettiği verilere göre damgalamaya dair unsurlara sosyal kimlik açısından kendini damgalanmış görmeyi, okuldan dışlanmış olmayı, sabıka kaydına sahip olmayı, bakımevinde veya dezavantajlı mahallede büyümeyi dahil etmiş, damgalamanın farklı ortamlarda üretilebildiğini ve gençlerin topluma üretici şekilde katılımını engellediğini ve fırsatları azalttığını söylemiştir. Van Riet (2021) ise Güney Afrika’da suç ve güvenlikle ilgili kötü üne sahip Potchefstroom kentinin damgalanmasının içeride yaşayanlar için pek çok olumsuz sonuçları olduğuna, damgalama yoluyla oluşan sınırların içeriyle dışarı arasındaki kökleri gizlediğine değinmiştir. Schingaro (2014: 720-723), yoksulluk ve suçla damgalanmış bir mahallede yaşama deneyimini bir otoetnografi çalışmasıyla anlatmış, kendisinin damgaları kabul etmeyerek içselleştirmemesinin, suç ve sapma kariyerine meyletmemesinin en önemli sebebinin sosyal ve iç kontroller olduğunu söylemiştir. Schingaro, ömrü boyunca damgalamalardan kurtulmak için gösterdiği çabalara rağmen benliğinde damgalanmanın derin yaralar ve izler bıraktığını anlatmıştır.

Tüm bu yapılan ampirik çalışmalar sonucu elde edilen bulgularda, damgalama teorisine yönelik eleştirileri destekleyen sonuçlara rastlanmış olsa da özellikle güncel derleme çalışmalarıyla bireylerin ceza adalet sistemine küçük veya orta yaşlarda maruz kalmasının ilerleyen dönemde sapkınlık kariyerini ilerletmesini mümkün kıldığı görülmüştür. Bu bulguların değerlendirilmesiyle hapis cezası gibi sert cezaların bireylerde caydırıcılık etkisinin yanı sıra mükerrer suç davranışına meyletmeye sebep olabileceği ve damgalama teorisinin önermelerinin suç önleme açısından yabana atılamaz olduğu sonucuna varmak mümkündür. Damgalama teorisi, her ne kadar teoriye ismini vermiş olan damgalama fiilini suç davranışını açıklamada asli bir kavram olarak görse de bu fiili değerlendirirken sapkınlık kariyerini daha çok bireysel olarak ele almış, çocukluk döneminde gerçekleşen basit sapma davranışlarının ve damgalama fiilinin gerçekleştirilmesi için ceza adalet sistemi ve diğer resmî kurumlar ile temas etmeyi ön plana çıkarmış, gayri resmî kurumların damgalamaya olan etkisini ikinci plana atmıştır (Vito ve Maash, 2017: 160-161; Akers ve Sellers, 2009: 154). Ayrıca damgalama, sapkınlık kariyerinin ilerlemesi açısından her zaman bireylerin

maruz kaldığı toplumsal bir durum değil, çeşitli grupların da haricen sınıflandırılmasını mümkün kılan bir süreçtir.

Bir toplum içerisinde herhangi bir kişinin ve grubun damgalanmaya maruz bırakılması ve sapkın davranış ile ilişkilendirilmesi yalnızca kişi veya gruplar çocuklukta önemsiz görülen sapkın davranış sergilediğinde gerçekleşmemektedir. Bireyler veya gruplar, çocukluk döneminde sergiledikleri bir sapkın davranış olsun olmasın içerisinde yer aldıkları sosyal çevre, yaşadıkları mahalle, kent bölgesi gibi etiketler üzerinden sapkın davranış sergilemesine ve resmî kurumlarla temas etmesine gerek olmaksızın değerlendirmelere maruz kalmaktadır. Dolayısıyla pek çok birey için damgalama süreci de resmî kurumlarla temas ile başlamamaktadır. Damgalamaya maruz kalan pek çok birey için bu durum, başlangıcı tayin olunabilecek zamanın ötesinde bir gerçekliktir. Damgalama teorisi üzerine yapılmış ampirik çalışmalar, damgalama teorisinin suç olgusunu anlama ve açıklamada önemli önermeler ortaya koyduğunu göstermiştir. Bununla birlikte damgalama teorisinde merkeze oturtulmuş damgalama kavramını farklı boyutlarla ele almak, damgalamaya sebep olacak unsur olarak resmî kurumlarla birlikte resmî olmayan kaynakları da teorinin merkezine almak ve damgalama sürecine daha geniş bir çerçeveden bakmak, damgalama perspektifinden suç olgusunu daha doğru bir şekilde anlama ve değerlendirme imkânı sunar.

3.1.2. Kültürel Kriminoloji

Marjinalliğin mekânda yerleşmesi ile ortaya çıkan kent marjinalliği bağlamında damgalama olgusu, kriminolojide süregelen damgalama ekseninde ilerleyen teorilerde sınırlı bir şekilde ele alınmıştır. Ancak daha güncel yaklaşımlarda, marjinalliğin kent düzleminde ilerleyişinin teorik olarak izahına yer verilmiştir. Kültürel kriminoloji, mekânsal perspektifte kent marjinalliğini izah etmeye yönelik kapsamlı açıklamalar sunan, kentsel marjinalliğin ortaya çıkışına, ilerleyişine ışık tutan teorik yaklaşımlardan bir tanesidir. Kültürel kriminoloji, kent marjinalliği açısından gerek damgalamaya maruz bırakılmanın kapsamının geniş bir şekilde ele

alınması, gerek damgalamaya sebep olan unsurları dar bir perspektiften incelememesi dolayısıyla önemli bir yaklaşımdır.

Kriminoloji ve kültürel araştırmaları bütünleştirmeye çalışan kültürel kriminoloji, “İngiliz/Birmingham Kültürel Çalışmalar Okulu”ndan ve 1970'lerin İngiliz “yeni kriminoloji”sinden ortaya çıkan bakış temelinde şekillenmiş, sosyolojik perspektiflere sıkı sıkıya bağlı bir teoridir (Ferrel, 1999: 396-397; Taylor, Walton ve Young, 1973). Kültürel kriminoloji, pozitivist yaklaşıma karşı çıkmıştır (Spencer, 2011: 207). Triplett ve Upton’a (2015: 284-286) göre kültürel kriminoloji damgalama teorisi ile bağlantısı bulunan; damgalama teorisi gibi sembolik bakış açısını temel alan; etkileşim ve anlamın inşasına dayanan; sosyal etkileşimlerin, yorumların ve yapıların bireyin kimliği üzerindeki etkilerini anlamaya çalışan bir yaklaşımdır. Kültürel kriminolojide suç, suçluluk ve kontrol kültürel girişimlerdir. Triplett ve Upton, bir kültür içerisinde yer alan bireylerin günlük deneyimlerinin damgalardan etkilendiğini söyler. Gelişen teknoloji ile bireylerin anlam dünyasını şekillendiren, kimliğin inşasını ve üretimini gerçekleştiren görüntülere erişim artmıştır. Triplett ve Upton’a göre kültürel kriminoloji bu görüntülerin gerçeklik ve kimliğin inşasını nasıl şekillendirdiğini incelemektedir. Kültürel kriminolojide bireyler kültürün hem ürünü hem üreticisidir. Ayrıca coğrafyanın, mekânın, yerin etkisini ve bunun kimlik oluşturma süreci ve sonraki kontrollerle ilişkisini göz önünde bulundurmak, kültürel kriminolojide bir gerekliliktir. Spencer (2011: 201-209) ise, kültürel kriminolojiyi güç ve suçlu kimlik kavramları ve epistemoloji ekseninde, damgalama teorisi ile inceleyerek ele alır. Spencer’e göre kültürel kriminolojide de damgalama teorisine benzer şekilde güç kavramı iktidara sahip olanların toplumsal yaşamı yönlendirme ve toplumsal yaşam unsurlarına anlam vermeye yarar. Bu bağlamda kültürel kriminolojide de güce sahip olan, sapkın kişiyi etiketleme sürecinde önemli rol oynar. Spencer’ göre suçlu kimlik ise kültürel kriminolojide tüketim kültürü, tarz ve alt kültür üyeliği gibi kavramlarla iç içe ve merkezi olarak ele alınır. Spencer, bir bilgi edinme yöntemi olarak kültürel kriminolojinin nicel araştırma metotlarını reddettiğini ve etnografik yöntemi esas aldığını söyler. Ayrıca Spencer’e göre kültürel kriminoloji, kullandığı yöntem, medyaya eleştirel yaklaşımı ve otorite yanlısı bir kriminolojiyi

reddetmesi dolayısıyla damgalama teorisinin uzantısı gibi dursa de kendi bütünlüğünü korumakta olan bir teoridir.

Mekânsal bir birim olarak kent, kültürel kriminolojinin kayıtsız kalmadığı bir kavramdır. Kültürel kriminoloji kenti hem kitle planlaması, nicel veriler ve demografik haritalar gibi kuşbakışı görülebilir unsurlarıyla, hem de kentin sokaklarında karşılaşılabilecek deneyimsel boyutuyla ele alır (Ferrell, Hayward, Morrison ve Presdee, 2004: 5). Öyle ki suçu haritalandırma hatasına, görsel iletişim açısından işe yarar olsa da suçun ardındaki sosyal ve kültürel motivasyonların anlaşılmasını engellediği için düşülmemelidir; kent yaşamı mekânsal ve çevresel sorunlarla toplumsal yapı sorunları birlikte ele alınarak incelenmelidir (Hayward, 2004: 164). Kent karşıtlıklarla dolu; birbirine yakın insanları, nüfusları, kültürleri ve deneyimleri barındıran; barındırdığı yoğun maddi kültürün de kendisine bir kültürel ağırlık, ayırt edici bir yoğunluk ve kimlik kazandırdığı mekândır (Ferrell, 2004: 167). Kentsel mekân adeta canlı bir şey; kültürel, politik ve mekânsal dinamiklerin çok katmanlı bir birleşimidir (Hayward, 2004: 159).

Kimliğin oluşmasında bir kültürel inşa barındıran marjinaler de kültürel kriminolojinin araştırma konuları arasında yer almaktadır. Kültürel kriminoloji, marjinalliği çağrıştıran kültürel yapıları araştırır, marjinalleştirilmiş alt kültürleri hedef alır, alt kültürlerin sembollerini ve alt kültürlerin suçlu olmasına aracılık edilen yapılar arasındaki bağlantıları ortaya çıkarır (Ferrell, 1999: 398, 406). Schofield (2004: 129-131), kültürel kriminolojinin yerleşik kriminoloji kaynaklarının ötesinde disiplinler ötesi bir yaklaşım kullandığını söyler ve kültürel kriminolojinin beş biçiminden bahseder. Bunlardan ilki olan “iletişimsel biçim”, medya teması üzerine inşa edilmiş; yayın, yazılı medya, kurgu, film, tiyatro, sanat, fotoğraf ve kamusal tartışma gibi iletişim faaliyetlerini kullanır. İkinci olarak “araştırmacı ve aydınlatıcı biçim” kültürel kriminolojinin eleştirel yönünü barındırır; güç, çatışma, itaatsizlik fikirlerinden yararlanarak suçlu ve sapkın davranışın inşa edildiği, toplumsal eşitsizliklere yol açan gücü ve bu güce direnişi ele alır. Üçüncü olarak “eylemsel biçim”, suçlu kimlikleri şekillendiren suç davranışının ve sapmaların nasıl gerçekleştirildiğini ve gösterildiğini analiz ederek stil ve simgeleme fikirlerine dayanır. “Temsili biçim”, söylem, anlatı ve

temsil stratejilerini içerir. Son olarak “epistemolojik biçim” ise kültürel kriminolojinin disiplinler arası doğasını vurgular ve etnografik ve biyografik hesapları, psikolojik ve felsefi çalışmaları, geleneksel kriminolojik hesapları ve tarihsel açıklamaları bir araya getirir. Suç ve suç kontrolü sembolik teşhir, kültürel yorumlama ve temsili müzakere sürecinden doğar; kitle iletişim araçları aracılığıyla bir anlam sarmalında, kültür şeridinde ve günlük yaşamda dolanır ve tüm bunlara marjinal simgeler adı verilir (Ferrell ve diğerleri, 2004: 4).

Kültürel kriminoloji teoristenlerinden Hayward (2004: 155-156), marjinalleşmenin kent mekânında ortaya çıkmasının altında yatan bir dinamik olarak mekân açısından sosyal dışlanmaya değinmiştir. Hayward’a göre kent mekânında dışlanan asi bölgeleri disiplin etmek için kent mekânlarına gözetleme kameraları, aydınlatma ve yüz tanıma sistemleri gibi sosyal kontrol yapılarını yerleştirmeyi içeren klasik modernist girişim ile bu alanları dışlamadan çıkaran, boş alanları kullanışlı, işlevsel şekilde dolduran yeni bir dinamik mevcuttur. Hayward, bu mekânların ve öznelerin dışlamaya değil, dahil olmaya ve şeffaflığa ihtiyaçlarının olduğunu söyler. Ferrell (2004: 177) de, kentin çöp yığınlarının kapitalizminin sınıf savaşında, ayrıcalıklıların maddi fazlalıklarının bir kısmını yoksulların yerinden edilmiş yaşamlarına aktarabilecekleri marjinal bir yer olarak varlığını sürdürür

3.2. Wacquant ve Kentsel Marjinalleşme Örnekleri

Wacquant (2015), “Kent Paryaları” isimli kitabında marjinalleşme olgusunu ve ileri marjinallik kavramını açıklarken iki farklı ülkede marjinalleşmenin ve ileri marjinalliğin seyrini incelemiş, marjinalliğin bu iki ülkede gelişim seyrindeki benzerlikleri ve farklılıkları ele almıştır. Wacquant’ın kitabı yazmasının bir sebebi Chicago’ya taşındığında siyah Amerikan gettosunu ilk elden deneyimleme imkânının verdiği kişisel şokken, bir diğeri Fransa’da ve Batı Avrupa’nın büyük bölümünde gettolaşmayla ilgili oluşan ahlâki paniktir (Wacquant, 2008: 113). Wacquant’a (2015: 11) göre Birleşik Devletler’de “getto”lar, Fransa’da “banliyö”ler, İtalya’da “dış mahalleler”, İsveç’te “sorunlu bölgeler”, Brezilya’da “teneke mahalleler”, Arjantin’de “sefalet mahalleleri” olarak bu bölgelerin her biri farklı adlarla adlandırılmış olsa da

hepsinin ortak özelliği yeni yüzyılın “kent paryaları” olarak adlandırılan marjinalleri barındırmasıdır. Her ne kadar bu ülkelere ve bu ülkelerin marjinallerini yoğun şekilde barındıran kentsel mekânlara değinmeden önce dünyanın pek çok farklı yerinde benzer kentsel mekânların var olduğu hatırlatması yapılsa da Wacquant’ın ampirik çalışmasında iki ülke olarak Amerika Birleşik Devletleri ile Fransa kıyaslamasının kullanılmasının sebebi, bu bölgelere dair son yıllarda yapılan yakınsılaştırmaya ve benzeştirmeye karşı gösterilen bir duyarlılıktır. Kırmızı (2019: 333), araştırma ilkelerini dikkate almadan birbirinin yerine kullanılan bu kavramların akademik oryantalizm veya akademik aykırılık ürettiğini söyler.

Wacquant, yaptığı derinlemesine açıklamalar ve incelemelerle bu benzeştirmelerin altında yatan haksız sebepleri tespit ederek bu duruma tepkisini ortaya koymakta, bu yakıştırmaların gereksizliğini göstererek karşı çıkmaktadır. Wacquant, kente siyaset ve ekonomiden bağımsız bakılamayacağı vurgusunu yaparak kent sosyolojisini ırk, toplumsallık gibi belirli seçimlere zorlayan dar çerçeveden çıkarmış; sahadan ve gündelik hayattan, kentin değişkenliği üzerinden yeni tartışmalar ve kavramların açılmasını sağlamıştır (Ergin, 2019: 75). Slater (2019: 23), Wacquant’ın yaklaşımını üç ana maddede toparlar:

- (1) Kentsel marjinalliğin biçimleri, dağıtımı ve yoğunluğunun belirlenmesinde devlet yapısı ve politikasının rolü üzerindeki ısrar
- (2) Toplumsal ilişkilere yalnızca ayna tutmakla kalmayan, inşalarına yardımcı olan -üretimi ve yayılımında temel merkezleri kentler olan- sembolik sistemlerin önemi
- (3) Çeşitli ölçeklerdeki sembolik, toplumsal ve fiziksel uzamın karşılıklı dönüşümünü ve haritalandırılmasını izleme ve mekânın toplumsal tahakkümdeki rolünü aydınlatma çabası.

Yöntem olarak, etnografik gözlem tercih edilmiş ve benzer konuda yapılacak çalışmalar için de ileri marjinalleşme sürecinde söylemlerin önemine çekilen dikkat ve bu söylemlere yönelik yıkıcı gücü ve kentin marjinal sakininin hayatını ve gerçekliğini anlamaya yönelik sağladığı işlev dolayısıyla yine etnografik gözlem tavsiye edilmiştir (Wacquant, 2015: 20). Bu bölümde, öncelikle Wacquant’ın

etnografik gözlemleri gerçekleştirdiği Amerika Birleşik Devletleri'nin gettolarını nasıl ele aldığına bakılmakta, sonrasında bu getto bölgelerini Fransa banliyöleri ile nasıl değerlendirdiği incelenmekte, en sonda ise Atlas Okyanusu'nun iki ayrı ucu üzerinden kent marjinalliğinin nasıl önlenebileceğine dair önerilerine yer verilmektedir.

3.2.1. Amerikan Gettoları

Wacquant'ın (2015) çalışmasını ileri marjinalliğin karşılaştırmalı sosyolojisi olarak ifade etmesi temelde seçtiği iki ülkeyi karşılaştırmayı önelediğini düşündürse de, öncelikle yapılan bir bölgede marjinal grupların ve bu grupların ikamet ettiği mekânların serüveninin boylamsal olarak değerlendirilmesidir. Kentin bu mekânları, içinde yaşayanlar için değişime ve dönüşüme aracı bir işlev sunmasının yanında kendileri de bizzat değişim ve dönüşüme uğramakta, mevcut hâli zamanla eskisinden farklı bir hâl almaktadır. Wacquant (2015: 12), esas ampirik amacının, Birleşik Devletler'de 1960'larda Chicago şehrini önemli ölçüde etkileyen ayaklanmalarla birlikte bu ayaklanmaların etkisinden kurtulmayı başaramayan Afrikalı-Amerikalı gettosunun geçirdiği kurumsal dönüşümü tanımlamak ve açıklamak olduğunu söyler. Gettoya yönelik analizlerde tarihsel incelemenin yanında, gettonun güncel hâline yönelik değerlendirmeler sunulmuş, gettoya dair şimdiye kadar yapılmış olan mevcut tanımlar ve yaklaşımlar eleştirilmiş, bu tanımların ve yaklaşımların eksik kalan yönlerine dikkat çekilmiştir. Wacquant, doktora eğitimini aldığı Chicago Üniversitesi'nde getto çalışmalarında gettoya sınırlı ve eksik bakış açısından ve Chicago Okulu'nun getto bölgesini örgütsüz olarak niteleyen yaklaşımından rahatsız olmuştur (Slater, 2019: 22; Mühürdaroğlu, 2019: 47). Wacquant ve Akçaoğlu'na (2019: 17) göre Chicago Okulu'nun kenti kendine has kapsama alanı ve nüfus yoğunluğu gibi özellikler barındıran mekân olarak ele alışı da Harvey ve Castells gibi neo-marksistlerin yönelimleri de kente sınırlı bir bakış açısı sunar. Amerikan kent sosyolojisi yazımında gettoya yönelik genel kabul gören Wilson (1987)'in ekonomik faktörleri öne çıkaran yaklaşımı ve Massey ve Denton'ın (1993) ırk ayrımına odaklanan yaklaşımı getto dönüşümünde devlet politikalarının rolünün üstünü örtmektedir (akt. Wacquant, 2015: 14). Bir diğer yaklaşımda ise Wirth (1968), gettoyu

doğal alanlar modeli içinde kavramış ve “örgütsüzlük” olarak tanımlamıştır (akt. Arlı ve Göker, 2014: 133-134).

Wacquant’a (2015: 60-63) göre getto, yalnızca belirli sosyo-ekonomik seviyeye sahip insanların bir araya gelerek oluşturdukları kümeden ibaret bir oluşumdan ötede, kurumsal, etno-ırksal kapatma ve denetim mekanizmalarının bir araya geldiği özgün bir yapıdır. Wacquant, gettonun özgün bir yapı olduğuna ve çok bileşenliliğine dair yapılan bu hatırlatmanın, gettonun yakın tarih öncesinden mevcut durumuna kadar geçen sürece yönelik daha önyargısız ve sistematik bir yaklaşımla inceleme yapılmasını gerekli kıldığını söyler. Bu önyargıların kırılmadığı, sistematik ve profesyonel yaklaşımın olmadığı durumda, getto dışında yer alan herkes için farklı tuzaklara yenik düşme tehlikesi ihtimal dahilindedir. Wacquant’a (2015: 64) göre gettoyu ve gettoda yaşayanları egzotikleştirmek, sıradan ve olağan olandan uzaklaştırmak, bu tuzaklardan bir tanesidir ve bu nedenle gerek akademik mitlere gerekse medya haberlerinde yer alan birtakım masallara kanmadan getto sakinlerinin esasında ayrı bir adlandırmayı gerektiren özel bir insan ırkı olmadığı unutulmamalıdır. Gettoda ikamet eden nüfusun marjinalleşme sürecinde dışarının iradi veya gayriiradi katkısının göz önünde bulundurulması, bu açıdan önyargıların kırılmasını sağlayacaktır. Wacquant’a göre gettonun dışarı kaynaklı olanaksızlıkları ve yetersizliklerine karşı getto insanında gelişen tepkiler, duygular ve yaşamı olağan şekilde devam ettirme güdüsü normalin dışında değerlendirilmemeli, bu durum ve şartlarla yüzleşen her insanda aynı tepkilerin, duyguların ve güdülerin oluşacağı ihtimali unutulmamalıdır. Getto ve yerleşik nüfusu, her ne kadar çeşitli sebeplerle toplumun ana akımından farklı şekilde gelişim göstermiş ve hayatlarını sürdürmekte olsalar da bu farklılığın algılanış biçimine dair dikkatli yaklaşmak gerekmektedir. Wacquant’ın (2015: 65) yaptığı bir diğer önemli uyarı ise getto insanının toplumun ana akımından kopuş ve farklı gelişimsel seyir göstermesinin bir örgütsüzleşememe durumu olarak algılanmaması gerektiğidir. Wacquant’a göre bunun aksine günümüz gettoları sosyal güvence eksikliğinin, ırk düşmanlığının ya da ırka karşı kayıtsızlığın ve siyasi iftiraların acımasız baskısına tepki olarak farklı biçimde teşkilatlanmış oluşumlardır. Kavramların operasyonel gücü algıları etkileyecek büyüklükte olsa da

Wacquant'ın dikkat çektiği bu hususlar, her türlü yanılmaya ve aldanmaya karşı etkili bir uyarı niteliğindedir.

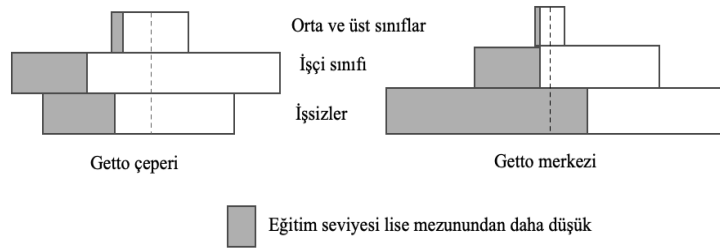
Wacquant (2015: 66-76), Birleşik Devletler'de ileri marjinalleşmeye yönelik incelemesini “komünal getto” ve “hipergetto” ayırımına oturtmaktadır. Kavramsal olarak bu ayırımın temelinde aynı iki mekânın farklı zamanlarda farklı esnekliğe ve geçirgenliğe sahip olması yatar. Wacquant'a göre komünal getto ayrı bir mekâna kapatılmış siyahların bir mekâna yığılması sonucu ortaya çıkmış kent mekânıdır. Komünal gettoda sınırlar dışarıya karşı daha az esnektir ve sınırların dışarıya karşı daha az esnek olmasının içeride de bir karşılığı vardır. Wacquant, dışarıyla bağların ve ilişkilerin düşük seviyede kalması neticesinde içeriyle bağların sağlamlaştığını; komünal gettoda yaşayan halkın iş birliğinin, örgütlenmesinin ve kolektif eylemlerinin arttığını söyler. Hipergetto ise bağların ve ilişkilerin komünal gettoya göre daha yüzeysel ve sınırlı kaldığı bir oluşumdur. Her ne kadar ileri marjinalleşmenin yoğunlaştığı kentler olması dolayısıyla hem komünal gettoda hem de hipergettoda bir sıkışmışlık olsa da her ikisinde görülen durumlar zaman içerisinde de birbirinden farklı seyretnmiştir. Komünal gettoda yaşayan insanlar arasında dayanışma, sıkı iş birliği olması ve hipergetto toplumunda azalan dayanışma ve iş birliği, her ikisi için farklı neticeler doğurmuştur. Wacquant'a göre hipergetto insanının otuz yıl öncesine göre ekonomik durumunda, yaşam standartlarında ciddi oranda bir değişme olmuş, yoksullaşma ve artan işsizlik oranları ile getto sakinleri sosyal yardım talep etmeye başlamış, bu talebin karşılıksız kalmasıyla birlikte hileli ve yasadışı işlere bulaşmayı alternatif olarak değerlendirmek durumunda kalmıştır. Söz konusu iki kent mekânında yaşayan insanları bir araya getiren, insanların o mekânda kümeleşmelerini sağlayan faktör, bu insanların tamamında ortak olandır. Wacquant'a göre kendilerine karşı şiddet uygulanması ve bu şiddetle birlikte hissettikleri acılar, getto insanının çoğunun ortak paydasıdır. Ayrıca yığılma ve yoğun bir şekilde bir araya gelmeyi, yalnızca getto mekânına şiddet ve acı ile dahil olma sağlamaz. Wacquant, bu ortaklığın sağlanmadığı beyaz nüfusun mekânı zamanla terk etmesinin de oluşuma farklı bir koldan hizmet ettiğini söyler. Özetle kara gettoya yönelik tikslenme etnisite tarafından belirlenir, 1970'lerde hipergettonun ortaya çıkmasının ardından sınıf tarafından biçimlendirilir ve yüzyıl boyunca devlet tarafından yoğunlaştırılır (Wacquant, 2019b: 133).

Aynı mekân üzerinde 1950’li yıllar ile 1990’lı yıllar arasında, çok uzun olarak nitelenemeyecek bir zaman içerisinde gelişen bu değişim için güçlü tetikleyici unsurlar gerekmektedir. Komünal gettodan hipergettoya geçişte pek çok etken vardır ve bu etkenlerin çeşitli politik uygulamalar olması, büyük oranda sorumluyu işaret eder. Wacquant (2015: 14), devletin elini kentlerden çekmesinin, metropolde marjinalliğin köklenmesine sebep olduğunu ve bu nedenle siyasetin ileri marjinalleşme sürecinde hem ırkçı yaklaşımların hem de ekonomik yaklaşımların önüne geçmesi gereken bir etken olduğunu söyler. Komünal gettodan hipergettoya yükselişte sorumluluğun büyük bir kısmı siyasete verilmiş olsa da ekonomi bu sürece aracılık etmekte, politika ekonomi aracılığıyla bu dönüşümün gerçekleşmesini sağlamaktadır. Wacquant (2015: 84-85), bu nedenle hipergettolaşmanın incelemesini iktisadi ve siyasi köklere inerek yapmıştır. Wacquant, dönüşümde etkisi olan faktörleri Amerikan ekonomisinin kapalı, sıkı sıkıya entegre olmuş, fabrika merkezli Fordist sistemden daha açık, tek merkezden yönetilmeyen, hizmet yoğunlukta bir sisteme geçmesi; ırksal bölünmeyle birlikte Afrika kökenli Amerikalıların toplu konut projeleri ile kentin yoksul bölgelerine kasıtlı olarak sıkıştırılmaları; yoksulluğun artması ve son olarak yerel kent politikalarının siyahların oturduğu semtlerde planlı daralmayı da içeren politika yenilenmesi olarak sıralamıştır. Ancak Wacquant, tüm bu olumsuz politikalara rağmen getto sakinini yanlış uygulamalara yenik düşmüş, yıkık ve kader mahkûmu insanlar olarak görmez. Getto insanını bu şekilde değerlendirmek, bu insanları sınıf altı insan grubu olarak görme yanılgısına düşmeye sebep olabilir. Wacquant (2015: 110), bu hataya düşmemek konusunda okuyucuları uyarır, çünkü ona göre sınıf altı tabirinin kullanılması getto sakinlerinin sürekli devletten pasif bir şekilde yardım bekleyen insanlar olduğu algısını oluşturarak devletin ihmalkârlığını ve bu süreçteki sorumluluğunu maskeleyebilir.

Wacquant, Amerikan gettosu için ileri marjinallik incelemesini yalnızca, boylamsal olarak geçirdiği dönüşümle komünal getto ve hipergetto ayrımı üzerinden yapmaz. Amerikan gettosu kesitsel açıdan değerlendirildiğinde de içeride çeşitli farklılıklara sahiptir. Bu kesitsel farklılık, Wacquant (2015: 121-137) tarafından Chicago gettosunun merkezi ile çeperi kıyaslanarak örneklendirilmiştir. Wacquant, Amerikan gettosunun eğitim, sınıf, sosyal yardım, iktisadi ve mali sermaye, toplumsal

sermaye ve yoksulluğun yoğunlaşması gibi başlıklar açısından merkez ve çeperde farklılık gösterdiğini söyler. Merkez nüfusu çepere kıyasla alt sınıf kökenli, eğitim seviyesi daha düşük, sosyal yardımla yemek yardımı alan, iktisadi ve mali varlığı daha düşük, toplumsal sermaye açısından bağı zayıf insanları barındırmaktadır. Buna bağlı olarak Amerikan gettosunun yoksullukla, ekonomik sıkıntılarla daha fazla yüzleşen kısmında alternatif arayışların çepere göre daha fazla olması da olağandır. Wacquant'a (2015: 145) göre hayatını devam ettirmek ve geçimini sağlamak için herkes elindeki sermayeye dönüştürür ve özellikle uyuşturucu ekonomisine ve şiddet suçlarına bulaşır. Yaygınlaşan şiddetin mekâna izdüşümü bu sokaklarda gezenlerde uyanan korku, endişe duygusu şeklinde olmaktadır. Şiddet mekâna fiziksel olarak da yansımakta, mekânda tahribatların meydana gelmesine sebep olmakta ve fiziksel zararlar doğurmaktadır. Getto yalnızca içerisinde yer alan binaların, sokakların, caddelerin fiziksel özelliklerinden veya sokaklarına, caddelerine nüfuz etmiş tehlike ve korku duygusundan ibaret bir kent mekânı değildir. Gettonun fiziksel özellikleri ve çağrıştırdığı tehlike ve korku hissi, çift kanatlı bir şekilde mekâna varlığını kazandırmaktadır. Wacquant'a (2015: 66-67) göre terkedilmiş binalar, moloz yığınları, çöp dolu arsalar, kırık dökük kaldırımlar, tahtadan çatılmış önü dükkân kiliseler, kömürleşmiş dükkân kalıntıları getto sokaklarında yoğun şekilde görülmekteyken; hissedilen şiddet ve ayrımcılık da eğitim, iş imkânı, kamu hizmetleri, siyasi temsil gibi getto mekânının dışında pek çok yere taşmıştır.

Şekil 6: Chicago Üniversitesi Kent Aile Yaşamı Araştırmasına göre Chicago Gettosu Merkezi ile Çeperinde Siyahların Sınıf Yapısı (akt. Wacquant, 2015: 124)

3.2.2. Amerikan Gettolarına ve Fransa Banliyölerine Karşılaştırmalı Bir Bakış

Amerika’da getto oluşumlarının ne olduğuna dair net bir açıklama ve kavrayış geliştirmek, dünyanın pek çok ülkesinde ileri marjinalleşme mekânlarıyla olan farklılıkların neler olduğunun ortaya konulmasıyla mümkündür. Wacquant’ın (2015) Chicago gettoları ile Fransa’da işçi sınıfı banliyölerindeki ileri marjinalleşmeyi karşılaştırması da her iki bölgenin kendi bağlamlarında daha iyi okunmasını sağlar. Ancak bundan önce gettonun kavram olarak tanımına bakıldığında, Başkır (2008: 8-9), gettonun kurumsal köklerini 12. yüzyıla dayandırmış, gettonun İtalya başta olmak üzere Avrupa’nın farklı yerlerinde Yahudilerin yaşaması için kent içerisinde ayrıştırılan kısımlar olduğunu söylemiştir. Başkır’a göre Avrupa’da Yahudi gettoları, 18. yüzyılda önemini yitirmiş ve 19. yüzyılda tamamen ortadan kalkmışsa da Birinci Dünya Savaşı sonrasında ABD’de de göçmenlerin ve siyahların ayrıştırılması mantığıyla oluşturulmuştur. Banliyö ise Fransa’da devlet politikaları sonucu oluşturulmuş toplu konut alanlarıdır (Arık, 2019: 284). Amerikan gettoları ile Fransız banliyölerinin kentsel marjinallik açısından farklı gelişim seyri göstermesi, her iki bölgenin de sürecin sonunda farklı noktalara ulaşmasına sebep olmuştur.

Wacquant’ın her iki bölgenin benzetilmesine ve yakınsılaştırılmasına karşı çıkmasına gerekçe oluşturacak farklı argümanlar bulunmaktadır. Wacquant, bu argümanları sunduğu karşılaştırma çalışması ile her iki kentsel mekânın kimliklerinin akademik literatüre yerleştirilmesine önemli katkı sağlamıştır. Çalışma, yalnızca teoriden ibaret değildir, ampirik yön de barındırır. Bu kıyaslama, Birleşik Devletler için Chicago kenti gettolarında, Fransa için ise bir işçi sınıfı kasabası olan La Courneuve’de yürütülen saha çalışmalarına dayanmaktadır. Çalışmada hem her iki bölgenin süreç içerisinde geçirdiği deneyim benzerliklerine, hem yapısal ve işlevsel farklılara değinilmiştir. Temel sav olarak yapısal ve işlevsel yakıştırmaların ve benzetmelerin büyük bir yanlış anlaşılma olduğu söylene de, kentsel marjinallik deneyimi bu iki mekânın bulunduğu ortak paydadır. Bu ortak paydanın kapsamı ve muhtevası, her iki bölgenin benzetilmesi veya yakınsılaştırılması yanılıgısına yol açabilmektedir. Bu nedenle marjinalleşme sürecini benzerlikleri ile incelemeye

başlamak özellikle akademik dilin bu yanılgıya düşmesinin önünde engel niteliğindedir.

Wacquant (2015: 166-168), öncelikle banliyö ve gettonun yakınsılaştırılmasının altında yatabilecek benzerlik unsurlarını sayar. Wacquant, banliyö ve gettonun yüksek yoğunlukta azınlık nüfusu içermesi açısından ortak özelliğe sahip olduğunu, her iki kent mekânında yaşayan insan topluluğunun etnik olarak ayırt edilebilir bir yanının bulunduğunu, benzer şekilde yüzyılın son bölümünde nüfusun azalmasının, her iki bölgenin de ortak deneyimi olduğunu söyler. Wacquant'a göre bunların yanı sıra Chicago gettoları ve La Courneuve banliyöleri, sanayisizleşme, işsizlik, dar gelire sahip olma, yoksulluğu deneyimleme ve toplumun alt katmanlarına çekilenlerin çokça yaşadığı yer olma açısından da benzerlik göstermektedir. Bunların dışında Atlas Okyanusu'nun iki ucunun benzer kılınmasını sağlayan bir diğer husus, her iki ülkenin de kendi içlerinde geçirdikleri değişim ve dönüşüm süreci ile ilgilidir. Amerika'da marjinalliği derinleştiren bir olgu olarak komünal gettoların hipergettolarla dönüşmesine benzer şekilde Paris'te de marjinalliğin kökleşmesi ve yoğunlaşması süreci deneyimlenmiştir. La Courneuve'de orta sınıf ailelerin yöreyi terk etmesiyle ve işsizliğin artmasıyla bölgede yer alan konutlar çözülme ve korku dolu benzetmelerle örülmüştür (Wacquant, 2015: 193). Her iki bölgenin de kendi gelişimsel seyrinde dışarıya verilen göç önemli rol oynamaktadır.

Sayılan benzerlikler, her iki bölgeye ilişkin yapısal unsurlardandır. Ancak bu yapısal unsurlara dışarıdan farkındalığın kazanılmasıyla birlikte iki bölge insanının ortak deneyimlediği bir durum daha vardır. Getto ve banliyö bölgelerinin yapısal özelliklerinin bölgede yaşayan insanlarla özdeşleşmesiyle ortaya çıkan bu durum, damgalanmadır (Wacquant, 2015: 168). Bir durumu, bir kavramı nitelemeye yarayan her sözcük gibi getto ve banliyö insanının sahip olduğu nitelikler de o insanların kim olduklarına, sahip oldukları hayata dair birtakım durumların dışarıya karşı sunulmasını sağlayan ifadelerdir. Etnik nitelikleri, çalıştıkları sektörün sanayi sektöründen farklı bir sektör olması, işsizlik, dar gelirlilik, yoksulluk deneyimi ve benzeri nitelemelerin tamamı, her iki bölge insanının da profesyonel hayatta özgeçmişlerinde yer alan bir özellik gibi kendilerine yapışmıştır. Bir özgeçmişin işlevi, iş ve benzeri bir pozisyona

yönelik ihtiyacı gidermektir. Özgeçmişte yer alan her özellik, bu anlamda bu ihtiyaca başvurucunun hitap edip etmediği sorusunu cevaplamaya yöneliktir. Özgeçmiş değerlendirildiğinde değerlendirmeyi gerçekleştirecek kişinin zihninde başvuran kişiye yönelik birtakım bilgilerin oluşmasını sağlar. Muhatap farkında olarak veya olmaksızın, elinde somut bir veri olmasa dahi bir özgeçmiş değerlendirmesi yapıyor gibi getto ve banliyö insanını değerlendirir; zihninde bu insana yönelik bir inşa gerçekleştirir. Zihinde oluşan bu inşaların gerçek hayatta somut bir karşılığı mevcuttur. Wacquant'ın kent marjinallerinin ortaya çıkışında büyük bir sorumluluk attığı bu somut karşılık, her iki kentsel mekân için de damgalamadır. Refah devletinin yeniden yapılandırılmasıyla lüzumsuzluğa mahkûm olan ve marjinalleşen nüfusların gönderildiği bu yerler, sürgün yerleri olarak damgalanmıştır (Wacquant, 2015: 192).

Wacquant (2015: 192) sürgün yerleri kelimesini kullanma sebebinin sadece getto ve banliyö bölgelerine tıklan insanların ortak yaşam deneyimi olmadığını, aynı zamanda her iki bölge insanının da mücadele etme ve kaçma stratejilerinin benzerlik göstermesi olduğunu söyler. Ne La Courneuve banliyölerinin ne Chicago gettolarının bizzat kendisinin ve insanının geçmişteki ve şimdiki deneyiminin gerçekliğinin muhatap için bir önemi yoktur. Wacquant'a göre bu sürgün yerleri adeta bulaşıcı hastalıklı, kendisiyle temas edildiğinde temas eden kimseye sorun ve sıkıntı bulaştıran, kaçınılması gereken yerler olarak damgalanmıştır. Damgalama sırasında kullanılan olumsuz imgelerin muhatapta bir duygusal karşılığı da bulunur. Muhatapta oluşan bu ortak duygu deneyimi, sürgün mekânlarını bir başka açıdan damgalamaya sebep olur. Wacquant'a (2015: 198) göre olumsuz imgelerin kullanılması sonucunda bu bölgede yaşayan insanların değersiz, ahlâk yoksunu olduğu varsayımı doğar; bölge insanının aşağılanan, nefret edilen, küçümsenen bir evrende yaşamaya mahkûm olduğu algısı inşa edilir.

Wacquant (2015: 165), dışarıdan gözlemleyicilerde her iki bölge için oluşan ahlâki panik havasının ortaklığına değinerek bu havanın oluşmasındaki sorumluları açık bir şekilde ifade etmiş; gazetecilerin, siyasetçilerin, resmî görevlilerin hiçbir deneysel sorgu yapmadan, istatistiksel veri sunulmadan kullandıkları bilinçsiz

söylemlerin ve sosyal bilimcilerin panik söylemleri kabartmasının ve yapılan benzetmelere yüz vermesinin yanlışlığına değinmiştir. Hiç kimse, söz konusu kentsel mekânın ve kentsel mekânda yaşayanların gerçekliğinin ne olduğunu ve gerçek değerlerini merak etmez; bu önyargılar toplumsal birtakım felaketleri fitilleyerek sosyal ilişkilerin yapısını ve dokusunu belirler (Wacquant, 2007: para. 6). Sosyal ayrışma sonrası ortaya çıkan dışlama, bu felaketlerden biridir. Damgalama, ayrışma ve dışlama ilişkisi paradoksal bir şekilde ilerlemekte; damgalamanın artması ayrışma ve dışlamayı, ayrışma ve dışlamanın artması mekânsal damgalamayı arttırmaktadır. Young (1990b), grup bilinçli yapılan siyasetin dışlamayı yeniden üretmesiyle birlikte, dışlanan grupların hak ve ayrıcalıklarını elde etmesinin önünde engeller oluştuğunu söyler (akt. Harvey, 2001: 192). Alpman (2019: 388), kentsel mekânda damgalananların ezilmesinin ve dışlanmasının güçlü olanların damgalananların üzerine kurduğu tahakküm yoluyla olduğunu söyler. Alpman'a göre ayrıştırılan, damgalanan ve ötekileştirilenlerin üzerinde kurulan tahakküm, kimlikler yoluyla meşrulaştırılır; damgalananın kimliğine gömülmesi, kendisine atfedilen niteliklerden dışarı çıkmaması istenir. Böylece marjinalleşme derin, içerisinden çıkılması zor bir kuyuya dönüşür. Tahakküm yoluyla kimliğine gömülenlerin hayatlarında mekân, artık eskiden veya mevcut hâlde olduğu gibi varlığını sürdürmeye devam etmez.

Bölgenin marjinalliği algısı dahi dışarının mekâna dair algısını korku ve şiddetle inşa etmesine sebep olmakta iken marjinalliğin yoğunlaşması ve köklenmesi ile korku ve şiddet algısının da değişikliğe uğraması ve köklenmesi şaşırtıcı değildir. Damgalamalar, sürgün mekân insanının hayatının pek çok alanında karşısına çıkar, sürgün mekânında yaşayan insan bu damgalarla hiç ummadığı yerlerde ve zamanlarda karşı karşıya kalır. Sürgün mekânı insanı çoğu zaman olumsuz imgelerin doğurduğu olumsuz algılar yüzünden dezavantajlarla karşılaşır. Bu algıları yıkmaya yönelik gereken çaba ve mücadele damgalanmaya maruz kalan insanın olağan şekilde hayatına devam etmesi için bir sorumluluk ve gerekliliktir. Bu, kolay olmayan bir sorumluluktur. Damgalamaların doğurduğu algıları yıkma sorumluluğunu yerine getiren sürgün mekânı insanının normal fırsatlara ve imkânlara ne ölçüde erişim imkânının olduğu ise yine belirsizdir. Bu durumda, damgalanan insan için bir taraftan bu zorluğu göze alarak mücadele etmek seçenekken, diğer taraftan bu zorluğu göze

alamama ile başka bir alternatif daha gündeme gelir. Wacquant'a (2015: 169) göre damgalamaya maruz bırakılan, bir tepki olarak yaşadığı bölgeyi terk etmeyi bir kaçış ve kurtulma yolu olarak görebilir. Böylece sürgün mekânının kendisine yapışmış olan her türlü olumsuz damgalamadan ve bunun etkilerinden kurtulacak, önyargılardan arınmış bir şekilde hayatına devam etme imkânına sahip olacaktır.

Benzerlikler ve ortaklıkların her iki bölge için de çeşitli işlevleri söz konusudur. Wacquant (2015: 170-171), bu ortaklığın ölçekteki, yapıdaki ve işlevdeki derin farkları maskeleye işlevine değinir ve bu maskeleye durumunu kent elmaları ile armutlarını aynı sepete koymaya benzetir. Maskeyi düşürmek için her iki kent mekânını ayrı ayrı tanımak, özelliklerini ayrı ayrı ortaya koymak gerekmektedir. Bu kıyaslamayı yaparken farklılıkları ortaya koymaya yönelik Wacquant birçok ölçek kullanır. Bu ölçeklerden bir tanesi bölge nüfusedir. Wacquant, ABD gettolarının ev sahipliği yaptığı gerek siyah ırka gerekse diğer etnik ırka sahip insan nüfusunun Fransız banliyölerine göre oldukça fazla olduğunu söyler. Wacquant'a göre bir diğer ekolojik ölçek nüfusun yayılması dolayısıyla yoğunluğu da etkileyecek olan mekânın fiziksel büyüklüğüdür. Bir Amerikan gettosu, bir Fransız banliyösünün on katından daha fazla büyüklüğe sahiptir ve bu durum Amerikan gettosunun kendi içerisinde toplumsal iş bölümünü, kurumsal özerkliğini barındıran bir kıta, kendine yeten bir birim olarak işlev görmesini sağlar. Bu durum getto insanının dışarıya bağımlılığını etkilediği için mekânın geçirgenliğine ve mekânda yaşayan insanın dışarıyla olan sosyal ilişkilerine de yansır.

Bir diğer farklılık, her iki mekânın sahip olduğu nüfusun etnik niteliğine dairdir. Wacquant (2015: 173), ABD gettosunun etno-ırksal anlamda homojen bir yapı görünümünde olduğunu, Fransız işçi sınıfı banliyölerinin ise daha çok renkli, heterojen bir görünüm sergilediğini, çok sayıda etnik gruba ev sahipliği yaptığını söyler. Bu farklılığın sebebi, her iki bölgenin tarihsel deneyiminde yatmaktadır. Her iki bölgede sürgün ve kapatmanın altında yatan motivasyon birbirinden farklılık göstermektedir. Amerika'da kapatma eylemi toplumsal bir yadsımanın gösterdiği gelişime bağlıdır. Wacquant'a (2015: 175-176) göre siyahlara yönelik ırk ayrımı ile kapatma ABD gettolarında sürgünün altında yatan dış etkenken, Fransız işçi sınıfı banliyölerinde

toplu konutlar için idarecilerin dağıtmaya yönelik titiz bir çalışma sergilemesi ve işçi sınıfının alt tabakasında göçmenlerin yoğunlukta olması bölgenin ırksal heterojenliğini sağlamaktadır. ABD gettosunu temel olarak Fransız işçi sınıfı banliyösünden önemli ölçüde ayıran etnik homojenliğin altında yatan ırksal dışlamayla birlikte ortaya çıkan başka farklılıklar da mevcuttur. Dışlama hayatın pek çok alanına dokunan, maruz kalan insanın hayatını pek çok yönden etkileyen sosyal bir olgudur. Dışlamaya maruz kalan kimse fırsatlara erişimde normal bir insanın sahip olduğu imkânlara sahip olmaz. Wacquant (2015: 177), ekonomik ve toplumsal yaşama katılma noktasındaki engellerin, ABD getto insanının ücretli bir işe sahip olma imkânını azaltarak ABD'deki yoksulluk seviyesinin Fransız işçi sınıfı banliyösü ile önemli ölçüde farklı olmasına sebep olduğunu söyler.

ABD gettosu ile Fransız işçi sınıfı banliyölerini birbirinden farklı kılan bir diğer husus, gündelik hayata, her iki bölgenin de açık alanlarına, caddelerine, sokaklarına yansıyan bir farklılıktır. Medya dili, damgalama sürecinde oynadığı role benzer şekilde, her iki bölgede de görülmekte olan bir olguyu yansıtırken kullandığı ölçekle yakınsılaştırma yanılgısının inşasına farklı bir koldan hizmet eder. Wacquant'a (2015: 178) göre medya, La Courneuve'de esasında küçük çaplı, çok ciddi olmayan kanun ihlallerini söylemleriyle abartır ve olduğundan farklı gösterir. Oysa Chicago güney yakasında durum böyle değildir. Gettonun fiziksel uzamı, yüzeyinde dolaşan insanları günlük hayatta önemli ölçüde etkileyecek şekilde olağandışı hâle gelmiştir. Kentsel mekânın fiziksel uzamı, kent sakini için çeşitli işlevlere sahiptir; kent insanına çeşitli fiillerini gerçekleştirebilmesi için bir zemin oluşturur. Evin yetersiz geldiği kimi zamanlarda kentin caddeleri, sokakları bir alan olarak devreye girer. Bu alanın eve bir alternatif olması için ise güvenilir bir mekân olması gerekir. Getto sokakları, güvenilirlik anlamında sorgulanması gereken alanlardır. Wacquant (2015: 179) getto sokaklarında soygunların, saldırıların, cinayetlerin kamusal alan denilecek bir alanı yok edecek kadar yaygın hâle geldiğini; sokaklarda dolaşmanın, evlerin önünde sohbet etmek gibi mekân üzerinde gerçekleştirilebilecek herhangi bir normal eylemin dahi bölge halkı ve ziyaretçileri için bir hayal hâline geldiğini söyler. Bölgede yaşayan insanlar, bu durumun üstesinden gelmeye yönelik çeşitli mücadeleler ortaya koymuştur. Bu mücadeleler kimi zaman profesyonel, kimi zaman da bireysel

denilebilecek küçük çaplı önlemlerdir. Wacquant (2015: 179), bu önlemleri evlerin ve dükkanların pencerelerinin, girişlerinin ağır metal kapılarla, parmaklıklarla korunması; dükkanların önüne özel güvenlik görevlileri yerleştirilmesi; okullar gibi kamusal binaların girişine metal dedektörler kurulması; girişlerde üst arama sistemleri sağlanması; küçük yaştaki çocukların saldırı ve benzeri durumlarla mücadele yöntemi olarak pozisyonlar geliştirmesi olarak örneklendirmiştir.

Kent içerisinde bir mekânın fiziksel uzamının iyileştirilmesinde veya daha kötü bir hâl almasında o bölge için uygulanacak kent politikalarının rolü oldukça önemlidir. Bir kentsel mekân için doğru, uygun ve sürekli bir politika yürütülmesinin o mekânda bir karşılığı olacak, bu politika süreç içerisinde mekânda fiziksel olarak görünür hâle gelecektir. Wacquant da ABD gettosu ve Fransız işçi sınıfı banliyösünün fiziksel farklılıklarını kentsel politikalar ve bu politikaların uygulanması çerçevesine oturtarak incelemiştir. Politikada bir ihmalin karşılığı kentsel mekân yüzeyinde ciddi bir parçalanmayı doğurabilmektedir. ABD gettoları da kent politikası uygulamalarının yanlışlığından nasibini almış kent mekânlarıdır. Wacquant (2015: 180), getto mekânını desteklemeye yönelik kamu programlarının çoğunun doksanlı yılların ilk yarısında ya tamamen ortadan kaldırılması ya da içlerinin boşaltılmasıyla çöp ve moloz yığılı boş arsalarla dolu uzun caddelerde terk edilmiş virane binaların, yanmış dükkan iskeletlerinin, çürümüş ya da paslanmış atölyelerin, girişlerine tahta çakılmış evlerin, kırık dökük kaldırımların, ışıksız görünümün ortaya çıkmasında sebep olduğunu; bununla birlikte getto sakininin yaşadığı mahalleyi savaş bölgesine benzetmeye başladığını söyler. Oysa kaliteli ve içi dolu bir uygulamanın bir bölgeye sihirli bir değnek gibi dokunarak bölgeyi iyileştirici gücü bulunmakta, etkili ve sürekli bir yöntemle kent mekânının fiziksel yüzeyi temiz ve düzenli bir görünüme sahip olabilmektedir. Fransa işçi sınıfı banliyöleri için uygulanan kent politikaları, bu bağlamda ABD örneğinden farklılık göstermektedir. Wacquant (2015: 197-198), bu bağlamda Fransa örneğinde yerel, bölgesel ve uluslararası kurumların görevlendirilmesinin ve titiz bir şekilde çalışmasının, çeşitli iyileştirme ve onarım projelerinin, her ne kadar bölgedeki esas problemlere yönelik kalıcı ve kökten bir çözüm olmasa da binaların yeniden boyanmasını, bölgeye çimenlik, fundalık, oyun

alanları yerleştirilmesini, avluların önlerinin açılmasını, kapıcı dairelerinin modelinin değiştirilmesini sağlayarak fiziksel durumu iyileştirdiğini söyler.

Kent içerisindeki toplumsal olguların birçoğunun dinamik olması, kendisinden farklı olan başka olguları doğurması veya başka bir toplumsal olguya dönüşmesi dolayısıyla ABD gettolarında ve Fransız işçi sınıfı banliyölerinde meydana gelen olgular da zamanla farklı şekillenecektir. Amerika’da getto insanının iş bulamamasının, yoksulluk çekmesinin altında yatan ırksal dışlamayı takip eden toplumsal olgular, Fransız işçi sınıfı banliyösünden daha farklı gelişimsel seyir gösterecektir. Bu nedenle kentsel marjinalliğe varan süreçte damgalanmaların akabinde seyreden çözülme ve yabancılaşmayı da her iki bölge için kendi bağlamlarında incelemek gerekir. Çözülme ve yabancılaşma, iki farklı grubun birbiriyle karşı karşıya gelmesi ve yüzleşmesi sonrasında gerçekleşen bir olgudur. Grupları birbirinden farklı kılan ve çözülmeye sebep olan çeşitli faktörler vardır. Wacquant’a (2015: 210) göre ABD gettosunda çözülme ve yabancılaşmanın altında yatan faktör olan dışlama, ırksal kökenlidir ve ırkın gettoda her tarafa iz bırakan bir toplumsal kategorizasyon birimi olması dolayısıyla ABD gettosunun da her yerine sinmesi beklenir. La Courneuve banliyösünde ise dışlama şikâyet ve arzu edilmeme ile sürdürülmektedir. Burada yaşayan sakinlerin istenmeyen belirli davranış biçimleri ile zihinlere kodlanması sonucunda geliştirilen tepkiyi ABD gettosunda olandan farklı bir unsur şekillendirmektedir. Wacquant (2015: 213), toplu konutlarda baskın olan genç nüfusun kamu alanlarını ele geçirmesi, sapkın davranış sergilemesi ve sorun oluşturmaları ile yetişkinlerin gençleri problemli olarak tasvir ettiğini, gençleri görmezden geldiğini ve gençlerin o yaşta elde etmesi gereken itibarı elde edememenin sıkıntısını çektiğini söyler. Her iki bölgede farklı sebeplerle gelişen dışlama ve ayrımcılığın yaygınlığı ve görünüş biçimi birbirinden farklılık göstermektedir. Bir bölgede belirli bir ırka yönelik dışlama ile belirli bir yaş grubuna yönelik dışlamanın sonuçları farklı olacaktır. Irksal dışlama, kimlikle olan çatışma, kimliği ve kimlikle bütünleşmiş olan farklı nitelermeleri reddetme, nefret gibi duygular meydana getirebilecekken; nüfus içerisinde genç grubu gibi belirli bir yaş grubunu dışlama bu grubun geleceği inşa etmede ve şekillendirmedeki rolünü etkileyerek bölünmeye farklı bir koldan hizmet eder.

ABD’de dışlamanın ve ayrımcılığın altında yatan ırk faktörü, zamanla bir grubun birbiri ile entegre olarak kendisi ile aynı ırka sahip olmayan insanlara karşı bir bilinç geliştirmesi sonucunu doğurur. Bu bilinç var olduğu yerleri etkileyecek bir güce sahiptir. Bu bilincin Paris işçi sınıfı yerleşim yerleri gibi bazı yerlerde zayıf kalmasının da çeşitli sebepleri mevcuttur. Bu sebepler mekânların yapısal özellikleri, söz konusu ulusun etik değerleri, halkların birbiriyle uyum ve kaynaşma potansiyeli ile ilişkilidir. Etno-ırksal açıdan Paris işçi sınıfı banliyölerinin heterojen topluluklardan oluşması, etnik farklılıklar aracılığı ile hak iddia etmenin Fransa’da yurttaşlık geleneğinde meşru ilkeler arasında yer almaması, altmışlı ve yetmişli yıllarda Mısır dışında Kuzey Afrika’dan gelen göçmen ailelerin çocuklarının karşılarına çıkan çeşitli engellere rağmen Fransız toplumu tarafından özümsemesi, bu bilincin Fransız işçi sınıfı banliyösünde Birleşik Devletler gettosundan farklı şekilde seyretmesinin altında yatan sebeplerdir (Wacquant, 2015: 215-218). Farklı ırkların mevcut olduğu topraklarda, bu farklı ırkların iyi seviyede entegre olmasıyla ve yerleşen gelenekle ırk üzerinden bir dışlama bilincinin yerleşmesi oldukça zordur.

Fransa banliyölerinin ve Amerikan gettolarının bu karşılaştırmalı çalışması, benzer başka çalışmaların farklı kent bölgeleri üzerinden gerçekleştirilmesinin mümkün olup olmadığı ve mümkünse bunun nasıl gerçekleştirileceği sorularını akıllara getirmektedir. Wacquant (2019a: 163-164), bunu yapacak ve Bourdieu’nün ilkelerine başvuracak kent araştırmacılarına yine Bourdieu ilkelerinden yola çıkarak bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Bu araştırmaları yürütürken öncelikle kavram fetişizminden kaçınılmalı, kavramların metinsel tanımlarının arka planına inilmeli ve ampirik nesnelerini biçimlendirmek için Bourdieu’nün kavramları nasıl birer somut araştırma işlemine dönüştürdüğüne odaklanılmalıdır. İkinci olarak retorik tuzağından sakınılmalı, Bourdieu kavramlarının özgün nitelikleri korunmalıdır. Son olarak Bourdieu’nün kavramları birbirinden ayrılmalıdır. Kırmızı (2019: 333) da belirli bir zamanda belirli bir coğrafyada gelişmeleri anlamak için Bourdieu’nün ve Wacquant’ın kavramlarına başvurmayı ve farklı coğrafyalardaki eş ya da farklı zamanlardaki karşılaştırma girişimlerini riskli ve kıymetli bulur.

Literatürde Türkiye’de gecekonducular üzerinden bu tür örnekleri bulmak mümkündür. Gecekonducular, kentin farklı konut tiplerinde oturan bireyler tarafından güvensiz, tekinsiz ve uzak durulan alanlar olarak nitelenir (Şahin, 2019: 78). Wacquant ve Akçaoğlu (2019: 14), ücretli emeğin parçalanması, işçi için güvencesiz hayatın normalleşmesi, hanede ve mahallede düzensizliğin hâkim olması ve kayıt dışı ekonominin büyümesi sonrası toplumsal kargaşanın yoğunlaştığı kent çeperlerinin ve eski işçi sınıfı mahallelerinin sorunlu mahallelere dönüşümünü Türkiye’de gecekonduculardan varoşa geçiş sürecine benzetir. Onlara göre bu süreç aslında neoliberal devlet ve ücretli emek ilişkisi dolayısıyla gerçekleşmesine rağmen varoşlardan kaynaklanan sorun gibi görülür ve belirli mahallelere hapsedilerek çözüm aranır. Akçaoğlu (2014: 68), Türkiye’de getto, varoş gibi yakıştırmaların Wacquant’ın ele aldığı noktalar üzerinden gitmediğini, bu kavramların birbirinin yerine kullanılmasıyla marjinalleştirilmenin yeniden üretimine katkıda bulunulduğunu söyler (akt. Ergin: 2019: 76). Arık (2019: 284-285, 307-308) ise “umut mekânı” olarak nitelendirdiği gecekondu bölgelerini Wacquant’ın analizleri üzerinden okur, getto ve gecekonducuların benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyar. Arık’a göre getto da gecekondu gibi toplumsal olanla mekânsal olanın kesişimidir, ancak gecekonducular getto gibi ırksal kapatılma ya da sürgünün mekânsal olarak tezahürü değil, çiftçilikten kent işçiliğine geçişin yansımasıdır. Arık, Türkiye’de gecekonducuların dönüşümünün de gettoya benzer şekilde iki ana dönem geçirdiğini ve bu dönemsel geçişin 1980 sonrası neoliberal ekonomi etkisiyle gerçekleştiğini söyler. Ancak getto ve gecekondu arasındaki önemli bir farklılık, neoliberal dönemin getto ve banliyöleri kentin ileri marjinallerine dönüştürmesiyken, Türkiye’de imar affı gibi politik ve yapısal etkilerle gecekonducuların apartmanlaşmaya ve kentin orta sınıfına dönüşmeye başlamasıdır.

3.2.3. Wacquant ve Kentsel Marjinalleşmeye Dair Çözüm Önerileri

Kentsel marjinallik hem başlangıçta hem de post-fordist süreçle geçirdiği değişimle birlikte bir toplum için ayrıştırıcı, bölücü ve parçalayıcı işlev gördüğü; bir toplumda ötekileştirme, dışlama, nefret gibi olumsuz durumların ortaya çıkmasına sebep olduğu için istenilmeyen, kaçınılması gereken bir olgudur. Kentsel marjinalliğin

oluşmasına veya gelişmesine sebep olan durumların baştan tespit edilerek önünün kesilmesi, ortaya çıkmasına ve gelişmesine yönelik önlemlerin alınması, kentsel mekânda hem yapısal bozulmaların hem toplum açısından ortaya çıkacak pek çok tehlikenin önünün tıkanması demektir. Kentsel marjinalliğin görülmeye başlandığı, devam ettiği ve ilerlediği durumlarda kent mekânında fiziksel bozulmaları düzenlemek, kent marjinallerinin temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak için bir alternatif olarak yöneldiği suç davranışının ortaya çıkardığı her türlü hasarı gidermek, toplumsal açıdan dışlanmışlığın, ötekileştirilmenin sebep olduğu yaraları onarmak zaman isteyen, zor ve maliyetli bir süreçtir. Ayrıca bu tür telafi çabalarının hem yapısal hem toplumsal açıdan iyileştirmeyi ne kadar başardığı da üzerine düşünülmesi gereken bir durumdur. Oysa baştan kentsel marjinalliğin ve buna sebep olan durumların önünün kesilmesi ve ilerlemeden gereken tedbirlerin alınması ile bu zorlu, yorucu ve masraflı sürece gerek kalmaz. Kentsel marjinallik ortaya çıktığı mekân, zaman gibi çeşitli bağlamlarda iyi analiz edildiğinde çözüm ve kurtuluşun başarıya ulaşması da daha muhtemeldir. Wacquant iki örnek kent mekânı karşılaştırması sonrasında kentsel marjinalliğin gelişim sürecinde görülmesi muhtemel olan durumların incelemesini yapmış, öngördüğü çeşitli sonuçları çalışmasına eklemiştir. İleri marjinallik ölümcül bir hastalık mıdır yoksa tedavisi mümkün müdür, tedavi sürecinde sorumluluk kimlere düşmektedir gibi soruların cevaplarını açıklığa kavuşturmak için Wacquant'ın sunduğu muhtemel sonuçların incelenmesi yol göstermektedir.

Wacquant, marjinalleşmenin ortaya çıktığı ve sürdürüldüğü durumda iyileştirmenin ve tedavinin gerçekleştiği ve gerçekleşmediği durumları açıklamıştır. Bu nedenle iyileştirme ve tedaviye ulaştıran seçenekler incelenerek başarıya götürecek uygulamaların ve yöntemlerin neler olabileceği sorusu da cevaplanabilir. Wacquant (2015: 303) kentsel marjinalliğin yalnızca mutlak başarı veya başarısızlık durumlarını sıralamamış, bir orta yol seçeneği öngörmüş, bu seçeneğe sebep olan unsurları ortaya koymuştur. Wacquant'a göre bu orta yol seçeneği refah devletinin kent marjinallerinin nüfusunu desteklemeyi, yeniden teçhizatlandırmayı hedefleyen mevcut programlarını derlemeyi ve hayata geçirmeyi içermektedir. Çözüm için fazla aktivist ve hareketli sayılmayan bu seçenekte yöntemler somutlaştırılmış, mevcut uygulamalar üzerinden çözümler örneklendirilmiştir. Fransa'da sokak yoksullarını hedef alan sosyal hizmet

ekiplerine benzer programların desteklenerek sağlık sigortasının kapsamının genişletilmesi; eğitim, istihdam için sıçrama tahtası işlevi gören yardım programlarının etkinleştirilmesi; kamudan yardım alan kişilerin belirli dönem için hem çalışmasına hem yardım almasına devam etmesine izin verilmesi; kâr amacı gütmeyen kuruluşların seferber edilmesi gibi uygulamalar Wacquant'ın saydığı örnek mevcut programları derleme çalışmalarındandır. Ancak bu tarz mevcut durumu iyileştirmeye yönelik kökten bir değişiklik veya yeni bir sistem getirmeyen uygulamaların, iyileştirmede ve düzeltmede her zaman başarılı olamama riski vardır. Mevcut programların derlenerek hayata geçirilmesi uygulamasının başarıya ulaşp ulaşmayacağı, uygulandığı bağlama, kent mekânında marjinalliğin ilerleyip ilerlemediğine göre değişiklik gösterebilir. Marjinalliğin derinleştiği ve kök saldıği yerlerde mevcut düzeltmelerin etkisi sınırlı kalabilir. Wacquant da bu seçeneği mutlak başarıya ulaştıran bir yöntem olarak sunmamış, muhtemel riskleri değerlendirerek bu seçeneğe eleştirel yaklaşmıştır. Wacquant'a göre kent marjinalliğine dair sorunlar bu kadar ivedilikle halledilemeyen, açık ve berrak bir uygulama gerektiren, uygulama mekânı olarak daha geniş bir kapsam gerektiren sorunlardır; mevcut yönteminse hasarları yaygınlaştırma ve bürokrasiyi karmaşılaştırma ve verimsizleştirme riski saklıdır. Ancak mevcut programları derleme çalışmalarının kalıcı ve kökten yeniliklere, uygulamalara göre daha az uğraş ve masraf gerektiren, daha az uğraştırıcı olduğunu hatırlatmak gerekir. Mevcut, eski olanı düzeltmenin gerektirdiği masraf ve süre yeni bir sistem ve uygulama getirmeye göre daha azdır. Bu zorluğun göze alınmadığı durumlarda mevcut olanı iyileştirme seçeneği her zaman bir alternatif uygulamadır.

Wacquant'a (2015: 303) göre ikinci bir yöntem, yoksulları içine hapsedildikleri tecrit edilmiş ve damgalanmış mahallelerinde veya ceza adalet kurumlarının bir önleyici mekânı olarak hapishanelerde ve cezaevlerinde tutarak yoksulluğu suç hâline getirmektir. Keskin ve kökten bir uygulama olarak görünebilecek olan bu yöntemin etkinliği ve etikliği de oldukça tartışmaya açıktır. Zaten marjinalliğin ilerleyip derinleşerek bir toplum için sebep olabileceği felaketleri önlemeye yönelik bu uygulama bir hatanın, kusurun üstünü örtmeye benzer. Üstü örtülen veya gizlenen hata yok olmaz, gözden uzaklaşır. Hatta saklandığı yerde büyüme riski mevcuttur. Benzer

şekilde bir kent mekânına veya ceza infaz kurumuna marjinallerin kapatılmasının da kalıcı ve kökten bir yöntemle göre tedavi edici niteliği sınırlı kalmaktadır. Burada devletin sağ kanadının ürettiği düşman polis, mahkeme, hapishane gibi kanatları ile cezalandırma etkinleştirilerek çözüm sağlanır (Wacquant ve Akçaoğlu, 2019: 14-15). Ancak ilerleyen döneme yönelik rehabilitasyonun ne kadar sağlandığı belirsizdir. Wacquant burada gerçek bir rehabilitasyon ihtiyacına işaret ederek alternatif olarak üçüncü seçeneği sunar.

Üçüncü seçenek, alternatif olarak sunulmuş diğer iki yöntemle göre daha kapsamlı uygulamalar içermektedir. Wacquant (2015: 306), bu üçüncü seçeneği sosyal devletin kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılması olarak ifade etmiştir. Paris ve Standing'e (2004) göre geçim derdiyle çalışmayı birbirinden ayıracak yurttaşlık maaşının, ömür boyu bedava öğrenim ile meslek eğitiminin, barınma, sağlık ve ulaşım gibi temel kamu hizmetlerinin herkese erişim güvencesinin kurumsallaştırılması, sosyal haklar kümesinin genişletilmesi ve ileri marjinalliğin sebep olabileceği zararlı etkilerin önüne geçilmesi için verimliliği yüksek olacak uygulamalardır (akt. Wacquant, 2015: 306). Her üç alternatif yöntemde de Wacquant çözüm için sorumluluğu kentsel politikaları yürürlüğe koyanlara ve uygulayanlara yüklemiş olsa da toplumsal açıdan kent marjinalliğinin sebep olduğu tahribatı önlemek için sorumluluğu olan başka özneler de vardır. Kentsel marjinallik, farklılıklara dair bozuk, yanlış bir algılama biçimidir. Young (1990), bu bozuk ve yanlış algıyı düzeltmek için kent halkının farklılıklara saygı göstermesinin sağlanmasının kent marjinallerini dışlama veya diğerlerine benzetmek yerine farklılıkların olağan şekilde algılanmasını ve kabullenilmesini sağlayacağını söyler (akt. Zengel ve Kaya, 2003: 21). Bu bilincin oluşmasında ve yerleşmesinde kent politikalarının aracı rolü bulunsa da kent marjinalliğinin tahribatını önlemek için toplumda yer alan her birey bu bilinci kazanmak ve bu bilincin yerleşmesini sağlamak için elinden geleni ortaya koymalıdır.

Cummins (2016: 75-82) Wacquant'ın analizlerinin eşitlik, vatandaşlık ve sosyal adalet kavramlarıyla oldukça ilişkili olan sosyal hizmeti çağdaş şekilde okumak için işlevsel olduğunu söyler. Sınıf altı söyleminin belirli bölgelerde gerçekleşmesi sosyal hizmet en çok marjinalleştirilmiş birey ve toplumlar için kullanıldığından

sosyal hizmet üzerinde de çeşitli etkiler doğurmuş, neoliberal politikalarla sosyal hizmet daha disipliner terimlerle yürütülmüştür. Ancak Cummins'e göre yoksulu, marjinalleştirilmiş ve dezavantajlı olanı dışlamayan sosyal hizmet kültürünü bırakarak yerine daha yapıcı bir sosyal hizmet üslubu benimsemek için Wacquant'ın saha çalışmaları, analizleri ve önerdiği çözümler yol gösterici niteliktedir. Ergin (2019: 76-77), Wacquant'ın mekânı sorunların çözümü ve kaynağı olarak görmediğini, analizlerinin mekândan çıkan ve mekâna dönen açıklamaları yetersiz bulunduğunu, epistemolojik ve pratik çıkışın mekân ve sınıf arası karşılıklı damgalama tuzağından çıkardığını söylemiştir. Gilbert (2010: 149-152) ise, Wacquant'ın analizlerinin uluslararası marjinalleşme kıyaslaması açısından önemini kabul etmekle birlikte getto, refah devleti ve ileri marjinalliğin teorileştirilmesi başlıklarıyla çeşitli eleştiriler ortaya koymuştur. Gilbert'e göre Wacquant yer ve mekân kavramlarını temel seviyede incelemiş, Chicago güney yakasını tüm Amerika şehirlerinin temsilcisi olarak kabul etmiştir. Ayrıca yoksulluğun çeşitlenmesi, yoksulluğun banliyöleşmesi ve göç kalıpları gibi değişen durumlar dolayısıyla kavramsal çerçeve güncellenmeli, yoksul insanların aktörlüğüne, yerel idarelere ve devletin cinsiyetçi doğasına dikkat çekilmelidir.

Slater (2019: 26), Chicago Okulu'nun tümevarımsal fikirleri sahada edinme yaklaşımının aksine Wacquant'ın kuramla yola çıkarak gerçekleştirdiği etnografinin şiddetli tartışmalara konu olduğunu söyler. Wacquant (2002), "Scrutinizing the the Street" başlıklı makalesinde, ABD'de kentsel yaşamdaki son eğilimler üzerine halk algılarına, sıradan ahlâkçılığa, resmî düşüncenin baştan çıkarıcılığına ve akademik nezakete aceleci teslimiyete dair belirli bir epistemolojik duruş nitelemesi yapar (akt. Wacquant, 2009: 122). Ancak Wacquant'a (2009: 122) göre bu duruş, bilimsel hataların kaynağıdır çünkü bu hatalar sistematiktir ve hem sıradan hem de bilimsel sağduyuya sahiptir. Slater, bu epistemik eleştirinin Amerikalı sosyoloji kurumunun büyük bir kesimi tarafından hoş karşılanmadığını söyler. Slater'in Wacquant'a yönelik tekrarlandığını söylediği bir diğer eleştiri ise kent mekânını bölen temel ilkenin Fransız ve Avrupa metropollerinde etnisite ya da din değil, sınıf olduğu konusundaki ısrarıdır. Ancak bu eleştirilerle birlikte Slater'a göre Wacquant, kent marjinalliğinin üretilmesinde sembolik yapıların oynadığı rolün göz ardı edilmesinin, yoksulluğun

altında yatan sorunların ifadesi olarak mahalle kavrayışından, yoksulluğun gerekçesi olarak mahalle kavrayışına geçişle neticelendiğini göstermiştir. Zira mahalle, yoksulluğu bizzat kendisi üretmemekte, ancak yoksulluğun ortaya çıkmasına sebep olabilecek bazı unsurları içerisinde barındırmaktadır.

3.3. Damgalamayı Mekansal Düzlemde Okumak: Bir Kavram Analizi

Mekânsal bir olgu olarak farklılaşma ve ayrışmayı kentsel marjinalleşmeye dönüştüren kavram olan damgalama, kriminolojide sosyolojik suç teorileri içerisinde de yer almış, bu teorilerden damgalama teorisinin merkezine oturtulmuş oldukça önemli bir kavramdır. Kentsel marjinallik açısından damgalama, kent marjinallerinin kimliklerini ve yaşadıkları mekânları zihinlerde bütünleştirerek bir inşa ortaya koymanın yanı sıra, bu kimliklere ve mekânlara suç olgusu gibi istenmeyen, kaçınılan toplumsal olguları da ekler. Whyte (1993: 273), Amerika’da bir kenar mahallesi olan Cornerville’de yaşayan insan için sosyal geçirgenliğin mümkün olmadığını, Cornerville insanının yaşadığı yerin her zaman kanunsuzluk ve düzensizlikle meşhur olduğunu ve bu durumun her zaman önyargı oluşturacağını söyler. Damgalama teorisinin önermelerinin kentsel marjinallik açısından mekân ve kent üzerinden okunmasının mümkün ve işlevsel olabileceğini akıllara getiren bir başka unsur ise damgalama teorisinde değinilen ve damgalama teorisini tamamlayan bir genel sosyolojik yaklaşım olan sembolik etkileşimcilik kuramıdır. Sembolik etkileşimcilik, başkalarına yönelik eylemler ve sözcükleri belirli göstergeleri tanımlayarak anlamlandırma ve yorumlama serüvenidir (Blumer, 1966: 537).

Kentsel marjinalliğin bir sosyal olgu olarak ortaya çıkmasında belirli kent mekânlarına ve bu mekânlarda yaşayanlara yönelik çeşitli eylemlerin ve sözcüklerin yorumlamasının ve inşa edilmesinin rolü düşünüldüğünde hem genel bir sosyolojik teori olan sembolik etkileşimciliğin, hem de bu genel teori perspektifinde suç ve sapma davranışının sebeplerinin ortaya konulduğu kriminoloji teorisi olan damgalama teorisinin önemi belirginleşecektir. Damgalama teorisi üzerine yapılmış bir ampirik çalışma, çocuk adaleti ile teması olan gençlerin müdahale deneyimi olmayanlara

kıyasla devam eden süreçte çete üyesi olma olasılıklarının 5,2 kat arttığı bulgusunu elde ettikten sonra, damgalama teorisinin sosyal marjinalleşmenin nedenleri ve sonuçları hakkında daha geniş bir bakış açısı sağlayarak suç ve sapmaya ilişkin yerleşik sosyolojik yaklaşımları tanımlamaya müsait bir teori olduğunu söylemiştir (Bernburg, Krohn ve Rivera, 2006: 77, 82).

Nagin ve diğerleri (2009: 126-127), damgalama teorisinin kişinin ceza adalet süreci ile teması ve devam eden suçluluk ilişkisini açıklarken iki ayrı yol kullandığını söyler. Bu yollardan biri, kişiyi alenen suçlu olarak görmenin bireye lekeli kimliği aşılmasıyla birlikte faillerin suçlu kimliğini içselleştirmesi, bu benlik algısıyla tutarlılık gösteren davranışlar sergilemesi ile suç kariyerinin ilerlemesi; ikinci yol gerginliğin sosyal açıdan tetiklenmesiyle birlikte farklı ilişkilerin ve zayıf sosyal bağların suça karışmayı teşvik etmesi sonrasında kişinin iş piyasasından, aile ve sosyal ilişkilerden uzaklaşmasıyla alternatif olarak suç örgütlerinin kolayca bulunabildiği yerlere yerleşmesidir. Damgalama teorisinin sunduğu yolların her ikisi de kent marjinalliğini okumaya müsaittir. Kent marjinallerinin hariçtekilerin söylemleri ile belirli karakteristik davranış tiplerinin oluşması suçlu kimliğin içselleştirmesini içeren birinci yola; uzamsal yabancılaşma ve çözülmenin içerdiği bir duygu ortaklığında bütünleşememe, yardımlaşma ve dayanışma ağlarının kent marjinali için işlevsel olmaması ve devamında suç davranışının yaygınlaşması ise ikinci yola paralel ilerlemektedir.

3.3.1. Mekansal Damgalama

“Mekânsal damgalama”, Wacquant’ın kent marjinalliğini anlatırken üzerinde durduğu kavramlardan biridir. Mekânsal damgalama, küme düşmüş mahallelerde kapana kısılmış insanları itibarsızlaştıran bir kavramdır (Wacquant, 2008: 116). Wacquant (2019b: 137), mekânsal damgalamanın kentsel bölge sakinlerinin benlik algısını ve eylemlerini nasıl etkilediğini anlatmak ve gelişmiş ülkelerdeki özel girişimlerin, kamu bürokrasilerinin ve devlet politikalarının yoksun nüfus ve bölgelere karşı tavrını nasıl biçimlendirdiğini tespit etmek için Goffman’ın (1963) “kusurlu kimliklerin analizi”ni ve Bourdieu’nün (1991) “sembolik iktidar” kuramını birleştirir.

Bu iki teorik bakış açısı, Bourdie'nün sembolik otoritelerin temsili akışıyla yukarıdan gelmesi ve Goffman'ın anlamlandırma prosedürlerinin izini sürerek aşağıdan gelmesi dolayısıyla birbirini tamamlayıcı niteliktedir (Wacquant ve diğerleri: 2014: 1272). Kent, sermaye türlerinin yoğunlaştığı, biriktiği ve farklılaştığı bir alandır ve bu tanımı Weber ve Bourdieu'yü birlikte ele alarak yapabiliriz (Wacquant ve Akçaoğlu, 2019: 17-18). Bourdieu (2014: 198, 203), toplumsal gruplar ve sınıfların iki düzeyde var olduklarını; bunlardan birisinin maddi özelliklerin dağılımının kaydedildiği ilk düzeydeki var olma iken, ikincisinin faillerin hayat tarzının görüldüğü şekliyle dağılımın pratik bilgi temelinde ürettiği birbirine zıt temsiller ve sınırlandırmalar olduğunu; temsile aracılık etme işleviyle simgelerin tahakkümün meşrulaşmasına katkıda bulunduğunu söyler. Bourdieu ve Wacquant'a göre (2014: 140) her dilsel alışveriş, bir iktidar ediminin olasılığını içerir. Sermaye dağılımında asimetrik konumlarda olan eyleyiciler söz konusu olduğunda bu iktidar edimi daha da belirgindir.

Bourdieu'ya (2015: 224) göre mekân hakkında yanılmamak için “fiziksel uzam” ve “toplumsal uzam” kavramları incelenmelidir. Bourdieu'ya göre mekân, bir failin ya da eşyanın fiziki uzamda yerleşik olduğu, yer aldığı, bulunduğu nokta olarak tanımlanabilir. Bourdieu (2018: 106-108), insan varlığının hem biyolojik hem toplumsal bir fail olduğunu söyler ve sosyal uzamı da fiziksel uzamı oluşturan konumların karşılıklı dışlanması ile toplumsal konumların yan yana dizildiği bir yapı olarak tanımlar. Bourdieu'ya göre failin kendisine mal edilen sosyal mekânda işgal ettiği yer onun konumunu gösterir; fiziksel uzam, faillerin sosyal uzamdaki konumlarına ve pratiklerine ilişkin temsillerini etkiler. Wacquant (2019b: 139) ise, toplumsal uzamı toplumsal olarak etkin kaynakların ya da sermayelerin dağılımı; fiziksel uzamı maddi ve sembolik ürünleri mekân dolayısıyla sahiplenmek için sergilenen rekabetten doğan inşa edilmiş çevre olarak açıklar. Burada “mekânsal sermaye” kavramına değinmekte fayda vardır. Apaolaza ve diğerlerine (2016) göre mekânsal sermaye, nesnel maddi koşullar ve öznel sosyo-kültürel koşulların birleşiminden ortaya çıkan bireysel olarak içselleştirilebilir kaynak türü olarak tanımlanabilir ve Bourdieu'nün alanlar fikrine dair bir arka plan barındırır (Mace, 2017: 130; akt. Tüylüoğlu ve Şentürk, 2020: 52). Alan, konumlar arasındaki nesnel

bağıntıların yapılandırılması ya da ağıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 80). Wacquant ve Akçaoğlu (2019: 17), fiziksel uzamın bir anlamda sembolik ve toplumsal uzamlarda kaynaklara erişmek için verilen mücadelelerin somutlaşmış hâli olduğunu söyler. Wacquant ve Akçaoğlu'na göre Bourdieu'nün teorisi sembolik, toplumsal ve fiziksel uzamlar arasındaki ilişkiyi incelemek için kent sosyolojisinde bir yeniden inşa olanağı sunar. Wacquant (2019a: 150), Bourdieu'nün mezyetlerini üç maddede toplar. Öncelikle Bourdieu, geniş iktidar yapılarını orta düzey kurumlarla, gündelik etkileşimlerle ilişkilendirebilmektedir. İkinci olarak Bourdieu sembolik ve maddi etkenleri ereksel neden olarak görmekten kaçınır. Bourdieu'nün üçüncü özelliği ise yerleşik araştırma teknikleri arasındaki klasik karşıtlığa meydan okuyan metodolojik çoğulculuğudur.

Goffman (1963: 1-5), damgaya dair toplumun kişileri kategorize etmenin yollarını bulduğunu, damgalanan kişinin dikkati üzerine çekebilecek özelliklere sahip olduğunu söyler. Goffman, damganın üç türünden bahseder. Bunlardan birincisi “vücudun fiziksel deformasyonu”, ikincisi “bireysel karakter kusurları”, üçüncüsü ise ırk, ulus, din, kabile gibi “damgalar”dır. Goffman'a göre damgalı kişinin tam insan olmadığına inanılır.

Wacquant, mekânsal damgalamadan hem ilerlemiş marjinalliğe uzanan aşamaları anlatırken uzamsal yabancılaşma ve mahallin çözülmesine sebep olacak bir unsur olarak, hem de kent marjinalliği deneyiminin yaşandığı iki ülke olan Birleşik Devletler ve Fransa örneklerinin yakınsılaştırılmasına sebep olabilecek her iki ülkenin ortak deneyimi olarak bahsetmiştir. Mekânsal damgalama, egemen kimlik dışında kalanları marjinal hâle getirmenin mekânsal boyutunu oluşturur (Wacquant, 2014a: 1700). Bu, bir nevi dışarıdan yapılan ötekileştirme hareketi gibi de düşünülebilir. Mekânsal damgalamada öncelikle bireyler tarafından farklılıklara dair bir farkındalık kazanılmakta, zihinlerde ötekinin kim olduğuna dair bir çerçeve oluşturulmakta ve sonra bu çerçeve, kentsel mekân için oluşan sınırlar ile karşılaştırılmaktadır. Mekânsal damgalamada belirli kimlikler, bu kimlikleri dışarıdan gözlemleyen kimseler tarafından belirli nitelemelere maruz kalır. Sonrasında bu nitelemeler ve kimlikler belirli kentsel mekânlarla kesiştirilir. Damgalama ve ötekileştirme sürecinde bu

damgalama ve ötekileşmeye maruz kalan kimselere dair söylemlerde mevcut gerçekliğin dışına çıkılmasının, yakıştırmaların da söylemlere dahil edilmesinin sonucunda bu kimselere yönelik önyargılar artar. Mekânsal damgalama, sosyal tabakalaşma sistemlerini güçlendirmeye ve marjinalleştirilmiş kent mekânlarının oluşturulmasının yanı sıra sürdürülmesine de sebep olur (Keene ve Padilla, 2010: 1217). Mekânsal damgalama sonucunda söz konusu kent mekânlarında yaşayan kimselerde kimliksizleşme ve çekingenlik artar, yerel sosyal bağlar gerginleşir, sosyal kontrol ve sosyal eylem kapasitesi azalır (Wacquant, 2019b: 137). Yoksul kent bölgesinden gelmiş olma etiketini kendisi ile her yere götüren bireyin, ev ve iş gibi kaynaklara sınırlı erişim sağlaması, psikolojik stres yaşaması, sosyal izolasyonu deneyimlemesi ve en sonunda zayıf bir fiziksel ve mental sağlığa sahip olması söz konusudur (Keene ve Padilla, 2010: 1221).

Whittaker, Tran ve Keene (2020: 1-2), mekânın sağlık üzerinde yalnızca yapısal etkilerini dikkate alan yaklaşımı katı olarak değerlendirir ve bir harici güç olarak mekânsal damgalamanın bireylerin sağlığını olumsuz yönde etkileyebileceğini söyler. Keene ve Padilla'ya (2014: 395-399) göre kaynaklara sınırlı erişim, strese maruz kalma, benliğin ve kimlik oluşumunun olumsuz etkilenmesi yoluyla mekânsal damgalama, sağlık üzerinde olumsuz etkilere sebep olabilir. Mekânsal damgalama, bir trend olarak ortaya çıkmış, yalnızca gelip geçici bir söylem, toplumsal söyleyiş değildir. Küreselleşmenin yeniden şekillendirdiği sosyal ve mekânsal coğrafyalarla yeni sosyal bölünmeler oluşmakta, mekânsal damgalama ile bu sosyal bölünmeler görünür hâle gelmekte ve sürdürülmektedir (Warr, 2005: 8). Mekânsal damgalama kuşaktan kuşağa aktarılır, tüm aile bireylerine eşit şekilde bulaştırılır ve bu sebeple Goffman'ın (1963: 4-5) sıralamış olduğu üç ana damgadan biri olan "ırk, millet ve din işaretlerine" benzer (Wacquant, 2007: para. 3). Bourdieu (1991: 220-221), mekânsal damgalamanın yalnızca post-fordist metropolün karakteristik özelliği olan yeni bir kentsel fenomen olmadığını, aynı zamanda zihinsel ve nesnel temsil yoluyla derin bir şekilde sonuçsal bir eylem biçimi de olduğunu söyler (akt. Wacquant ve diğerleri, 2014: 1275).

Wacquant ve diğerleri (2014: 1273-1274), çağdaş anlamda mekânsal damgalamanın daha önceki mekânsal damgalamalardan beş farklı yönden ayrıldığını söyler. Bunlardan birincisi, mekânsal damgalamanın kısmen özerk de olsa yoksulluk, etnik köken, bozulmuş konut yapısı, ahlâksızlık ve sokak suçları ile yakından bağlantılı olmasıdır. İkinci farklılık mekânsal damgalamanın ulusallaşarak medya, siyaset, akademi gibi pek çok alanda konuşma diline yerleşmiş olmasıdır. Bir diğer farklılık damgalanmış metropol mahallelerinin onarılamaz biçimde düzensiz bir şekilde resmedilmesidir. Dördüncü farklılık, konuşma dilinde söz konusu kentsel mekânlardan bahsedilirken egzotik bir dil kullanılması ve kültürel farklılıkların abartılmasıdır. Son farklılık, tüm bunlarla birlikte damgalanmış kent mekânlarına karşı gösterilecek tepki ve tavırlara dairdir. Korku, tikslenme ve kınama sonrası bu bölgelere karşı sert ve düzeltici tepkiler ortaya çıkar, devletin cezai kanadı büyür. Wacquant ve diğerleri (2014: 1275), mekânsal damgalamanın mekânı etkileme biçimlerini şu şekilde sıralarlar:

- (1) Damgalanmış kent mekânında yaşayan kendilik algısı aşınmış, sosyal ilişkileri çarpıklaşmış ve damgalamayı göz ardı etmeye çalışan ve direnen insan
- (2) Komşular arasında kaçınma ve işverenler tarafından adres ayrımcılığı gibi tavırlar
- (3) Sokağa yönelik bürokrasilerin hizmet sunumu ve kalitesi
- (4) Gazeteciler, akademisyenler, politika analistleri ve politikacılar dahil olmak üzere sembolik üretimdeki uzmanların çıktıları
- (5) Devlet görevlilerinin inançları, görüşleri, kararları ve bunların piyasa ve diğer güçlerin birleşmesiyle, marjinalliği ve yüklerini belirleyen ve dağıtan kamu politikalarının yelpazesi.

Mekânları ve kimlikleri bütünleştirerek mekânsal damgalamayı ortaya çıkaran söylemlere ifadelerinde yer verenler, damgalanan mekânların dışında ve damgalanan kimliklerin haricinde kimselerdir. Söylemlere ifadelerinde yer veren haricilerin kim olduğunun cevabı, oldukça geniş bir içeriğe sahiptir ve bu söylemlere ifadelerinde yer verenler, pozisyonuna ve gücüne göre marjinalleştirme sürecinde birilerini daha da ötekileştirmeye yönelik etki doğurmakta, bu devrimde rol oynamaktadır. Kimi zaman

günlük konuşma dilinde bir bireyin kullandığı kelime veya söz öbeği yaftalamanın kapsamına girebilmekteyken kimi zaman da iktidarlar, bu söylemlere dünyasında yer vererek damgalama sürecinde aktörlük yapmaktadır. Farklılıkların, ayrışmaların ve marjinalleşmenin ortaya çıkışında iktidarların rolü sadece ortaya koydukları politikalar ile sınırlı değildir; söylemleri ve tasarrufları da belirleyicidir (Aytaç, 2013: 152).

Whittaker ve diğerleri (2020: 3), mekânsal damgalamanın nasıl kavramsallaştığı ve operasyonel hâle getirildiği sorusunun, kalıcılığın önlenmesi açısından önemli olabileceğini söyler. Bu noktada iktidarların önemini incelerken ortaya koydukları politikaların ve politik söylemlerin rolünü birbirinden ayırmak gerekmektedir. İktidarların uyguladıkları politikalar mekânsal ayrışmada farklılıkların mekânda görünür kılınıp farklı olanların arasında sınırlar oluşturulmasında etken rol oynuyorken, bu politikalarda kullanılan söylemler de kentsel marjinallik için sembolik yıkıcılıklara sebep olmaktadır. İktidarlar sadece belirli söylemleri ortaya atarak farklılıklara dair algıları inşa etmemekte, farklılıklarla ilişkili her türlü kavrama dair algılarda boşlukları doldurmaktadır. Ötekilik, konumlanmışlık, konumsallık gibi kavramlar, sosyal adalet gibi kavramların nasıl tanımlanacağını belirlenmesinde ve bu söylemlerin iktidar oyununun bir parçası olarak nasıl kullanıma sokulduğunun gösterilmesinde önemlidir (Harvey, 2001: 184). Bireyler ve iktidarlar dışında kültürel üretim uzmanları, gazeteciler ve akademisyenler yaptıkları tanımlarla marjinalliğin tepeden aşağıya inmesini sağlamakta, yayılımını yaygınlaştırmakta, kamuoyu ve medya farklı kanallarla tahrif edilmiş mekânlara sosyal araf gözüyle bakılmasına sebep olmaktadır (Wacquant, 2015: 264; Wacquant, 2019b: 137). Sampson (2014: 1737) bu durumu mahalle itibarı olarak nitelendirmiş ve bu nitelendirmelerin yalnızca devlete indirgenemeyeceğine değinmiştir. Ayar (2021: 41), Türkiye’de de kent, mekân ve gençlik alanlarında yazılan tez çalışmalarının daha çok yoksul bölgelerde yapıldığını ve bu bölgelerin çeşitli suçlarla damgalandığını söylemiştir. Yaftalamalar, etiketler ve doğurdukları etkiler bir zincirleme halka gibi sürüp gitmekte ve gücü yeten, gücünün yettiği bir başkası için kullandığı söylemlerle bu akışı sürdürmektedir. Dilin ve kalemin nereye kadar uzandığı, burada bahsedilen gücün sınırlarını oluşturmaktadır.

Whittaker ve diğerleri (2020: 1-4), mekânsal damgalamayı sağlık perspektifinden önlemeye yönelik çeşitli tavsiyelerde bulunmuş ve bu tavsiyelerin farklı coğrafyalar ve politikalar için uygulanabilir nitelikte olduğunu söylemiştir. Bunlardan birincisi, mekânsal damgalamayı sürdürecekt politikaların, girişimlerin eleştirel olarak değerlendirilmelidir. İkincisi ırkçılığı, ayrımcılığı ve coğrafi eşitsizlikleri tetikleyebilecek yer temelli müdahalelerin sınırlılığı kabul edilmelidir. Üçüncüsü, mekânsal olarak damgalanmış yerlere dair algıları değiştirmek için aktif olarak çalışılmalıdır. Son olarak ise farklı disiplinlerdeki araştırmacılar, mekânsal damgalamanın iktidar çıkarlarını desteklemek için nasıl kullanılabileceği konusunda uzlaşmalıdır.

3.3.2. Suç ve Sapma Davranışı Açısından Mekansal Damgalama

Kriminolojide sosyolojik yaklaşımlarda gerek anomi ve kültürel sıkışma, sosyal entegrasyon, nüfus değişimi gibi kavramların üzerinde duran sosyal yapı teorileri; gerek etkileşim, sosyal öğrenme, kontrol gibi kavramların üzerinde duran sosyal süreç teorileri mekân ve suç olgusuna farklı boyutlarda değinmiş, farklı açılardan mekân ve suç olgusuna dair açıklamalarda bulunmuştur. Bu iki temel yaklaşımın her biri, mekâna ve suç olgusuna dair oldukça önemli önermeler ortaya koymuştur. Bu nedenle mekân perspektifinden suç olgusunu anlamaya çalışmak için hem sosyal yapı teorileri hem sosyal süreç teorileri bütüncül bir değerlendirmeye tâbi tutulmalı, her iki yaklaşım tarzının da mekân ve suç ilişkisini izah etmek açısından gerekli unsurlar barındırdığı unutulmamalıdır. Ancak bu tez çalışmasında kentsel marjinalliğin mekânda ortaya çıkışı ve ilerlemesi açısından önemli bir kavram olarak damgalamaya odaklanılmış, bu kavramın kriminoloji teorilerinde merkeze oturtulduğu damgalama teorisi üzerine yapılmış çalışmalarla suç olgusu açısından önemi ortaya konulmuştur.

Wacquant, ortaya koyduğu mekânsal damgalama kavramı ile mekân ve suç olgusu açısından damgalama kavramına geniş bir perspektiften bakmış, okuyucusuna da bu perspektifi geliştirme imkânı sunmuştur. Gölbaşı (2007: 239), 1980 sonrası on yılda artan suç oranlarının incelenmesinde mekânsal damgalamanın önemine dikkat çekmiştir. Mekânsal damgalama kavramı suç ve sapma davranışına farklı bir açıdan yaklaşmakta, damgalamanın suç üzerine etkisini bireysel ölçekten kitlesel ölçeğe taşıyarak bu etkiyi kolektif olarak değerlendirme imkânını sunmaktadır. Slater (2019:

26-27), mahallenin etkileri hakkında, birinin yaşadığı yerin o kişinin yaşam şansını etkilediği yönündeki önermelerin, mekânsal damgalamanın mekanizmalarını ve sonuçlarını göz ardı ettiğini söyler. Slater'a göre bu literatür, birçok durumda, marjinalleşmiş mahalleler üzerinde aşağılayıcı bakış açısıyla damgalamayı perçinlemektedir. Mekânsal damgalama, sapma davranışının sürdürülmesini sağlayan ve geliştiren bir faktör olarak damgalamanın esasında yalnızca çocuklukta görülen basit sapma davranışlarıyla başlamadığını, belirli kentsel mekânlarda dünyaya gözünü açan kimselerin varoluşuyla, belki varoluşunun öncesinde dahi söz konusu olabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla suç ve sapma davranışı açısından oldukça büyük etkiye ve güce sahip olan damgalama, mekânsal damgalama ile gruplar ve kitleler boyutuna taşmakta, bu taşmayla damgalamanın etkisi ve gücü de gruplar ve kitlelere sirayet etmektedir.

Mekânsal damgalama ile ortaya çıkan pek çok durum, kriminolojide suç olgusunu ve nedenlerini izah etmek üzere sosyolojik yaklaşımlarda yer almıştır. Mekânsal damgalama ile damgalamaya aracı kavramlar ve bu kavramların sembolik gücü topluma ve toplumsal ilişkilerin pek çoğuna sirayet etmektedir. Şentürk (2015: 182), yoksul gençlerin yaşadıkları kentsel bölgelerin güvenlik problemine tanık olmasının ve bu problemle tanımlanmasının suçtan uzak durmak isteyen gençlerin de mekân kullanımını sınırlandırdığını söylemiştir. Mekânsal damgalamanın olduğu yerde insanlar, karşılıklı uzaklaşma veya mahalleden kaçma stratejileri geliştirirler ancak bu sembolik kendini koruma pratikleri kendini gerçekleştiren bir kehanetle bölgede kültürel ve sosyal anomi üretir (Wacquant, 2008: 116). Bu durum, kriminoloji literatüründe Durkheim'dan başlayan ve sonrasında süregelen yaklaşımlarda üzerinde durulan sosyal entegrasyon, sosyal kontrol, sosyal destek gibi unsurların toplum içerisinde işleyişini etkilemektedir. Wacquant'ın (2015: 270) yaşanabilir hinterlandın yok oluşu olarak adlandırdığı bu durum, toplumsal çözülme ile sosyal desteğin emek piyasasında yok olmasının, bireyleri nasıl suç eylemlerine başvurmak zorunda bıraktığını göstermektedir.

Mekânsal damgalamanın simgesel gücü, yalnızca kent marjinallerine dışarıdan bakanlar üzerinde bir etkiye sahip değildir. Wacquant (2015: 195, 198, 200), mekânsal

damgalamaya maruz bırakılan kent sakinlerinin de simgesel gücün tesiri altında kaldıklarını, mahrumiyet, küçümsenme, yoksulluk ve suçla bağdaştırılma ve lekelenme hisleriyle dolu olduklarını söyler. Mekânsal damgalamanın suç ve sapma davranışının ortaya çıkması açısından nasıl bir yerde durduğunu görmek için, marjinalleştirilen kent mekânı sakinlerinin hissettikleri bu duygular da değerlendirilmelidir. Mekânsal damgalama, suça sosyolojik yaklaşımlardan damgalama teorisinde de yer verildiği gibi, kent marjinallerinin suç davranışı ile bütünleşmiş kimlikler oluşmasına sebep olmakta, suç davranışı ile özdeşleşmiş kent mekânında yaşayan insanların mekânla ve suç davranışıyla özdeşleşmiş benliklerinin oluşmasına yol açmaktadır. Kent marjinalleri, belirli suç tipiyle şahsi bir damgalamaya maruz bırakılmanın ötesinde çok daha kapsamlı bir damgalama sürecine tâbidir. Öyle ki kent marjinalinin benliğinde de bu kapsamlı damgalamanın suçlu benliğe dönüşümü şaşırtıcı değildir.

SONUÇ

Kriminolojide suçla sosyolojik yaklaşımlar, mekân ve kent kavramlarına dair oldukça önemli izahlarda bulunmaktadır. Bu izahlar kentsel marjinallik kavramı açısından da önem arz etmekte, kent merkezli marjinalliğin gelişimi ve ilerleyişi bu teoriler ışığında aydınlanmaktadır. Kent marjinalliği konusunda saha çalışmalarıyla önemli bulgular ortaya koymuş Wacquant'ın kent marjinalliğine dair analizleri ise kriminoloji disiplini ve suç olgusu açısından ayrıca incelenmeye değerdir. Kentsel marjinallik, mekânsal farklılaşma ve ayrışmanın sonrasında belirli kent mekânlarında ikamet eden insanların, yaşadıkları kent mekânı üzerinden damgalanmaya maruz kalması ile gelişen bir süreçtir. Neoliberal politikalarla birlikte artan yoksulluğun kent mekânında görünümü kentsel marjinalliği doğurmakta; bu marjinalliğin mekânda derinleşmesi ile ortaya çıkan uzamsal yabancılaşma, sosyal çözülme, yaşanabilir hinterlandın yok oluşu, mekânda yaşayanları alternatif olarak suç davranışına yönlendirmektedir (Wacquant, 2015: 270-271). Toplumda önlenmek istenen ve kaçınılan bir olgu olarak suç davranışı ve nedenleri, kriminoloji biliminin incelediği bir konudur. Kent marjinalliği ekseninde ilerleyen suç davranışı da kriminolojide teorik açıdan ihmal edilmemesi gereken bir konudur.

Kriminolojide suçla sosyolojik açıklamalarla yaklaşan teoriler incelendiğinde gerek sosyal yapı gerek sosyal süreç teorilerinin her birinin mekân ve kente dair önermeler barındırdığı, mekân ve kentin oldukça önemli bir kavram olarak yer aldığı sosyal düzensizlik teorisi gibi teorilerin yanı sıra pek çok teorinin mekânsal ve kentsel unsurlara kayıtsız kalmadığı, temel önermelerini ortaya koyarken esas kavramlarının mekân ve kentle ilişkisine değindiğini söylemek mümkündür. Anomi ve gerilim teorilerinde Durkheim'dan Messner ve Rosenfeld'e, sosyal düzensizlik teorilerinde Park ve Burgess'ten Shaw ve McKay'e, alt kültür teorilerinde Cohen'den Miller'a, sosyal öğrenme teorisinde Tarde'dan Akers'a, kontrol teorilerinde Reckless'tan Cullen'e, damgalama teorisinde Tannenbaum'dan Braitwaite'a teorisyenlerin her biri mekân ve kente farklı açılardan ve farklı yoğunlukta değinmiştir. Ancak kontrol teorileri içerisinde öz kontrol kavramının üzerinde duran Gottfredson ve Hirschi'nin teorisinde mekân ve kent kavramı diğer teorilere göre zayıf şekilde yer bulmaktadır.

Bu teorilerin birçoğunda mekân, dönemin şartlarına ve teorinin merkeze koyduğu çekirdek kavrama göre ele alınmaktadır. İlk dönemlerde kriminolojide mekânın ele alınışı kırsal ve kentsel farklılıklar üzerinden gerçekleşmekteyken, kırdan kente göçün doğurduğu bir sonuç olarak kent içerisinde farklı birimlerin ortaya çıkmasıyla bu kent mekânları gündeme gelmiştir.

Kent marjinalliğini ortaya çıkaran toplumsal bir olgu olan damgalama, kriminolojide sosyolojik suç teorilerinden damgalama teorisinde ele alınmıştır. Damgalamanın bireyler için suç kariyerini ilerletmesine sebep olacak düzeyde bir etkiye sahip olacağını söyleyen bu teori, marjinal kimselerin davranışlarını açıklamaya yönelik önemli ipuçları vermektedir. Damgalama teorisinin ampirik geçerliliğini değerlendiren çalışmalardan elde edilen bulgular da kullandığımız kelimelerin sembolik gücünün inşa edici niteliğini ortaya koymuştur. Ancak damgalama teorisinin kelimelerin ve kavramların gücünü ele alış biçimi, kentsel marjinallik bağlamında genişletilmelidir. Wacquant'ın kent marjinalliği izahlarına bakıldığında, damgalamanın bireyler için resmî kurumların yanı sıra gayri resmî kurumlarla da nasıl gerçekleşebileceği ve bireyler açısından etkiler doğurabileceği görülmektedir. Damgalama teorisinin damgalama kavramını ele alırken öne çıkardığı unsurlar gerek damgalamaya maruz kalan kimseler ölçeğinde, gerek damgalamaya sebep teşkil edecek unsur ölçeğinde, gerek damgalamaya maruz bırakılan zaman ölçeğinde mekânsal damgalama kavramı ile incelenmelidir. Damgalamanın suç davranışının altında yatan potansiyel bir dinamik olduğu düşüncesi, üzerinde durulması gereken bir düşünce olmakla birlikte, suç çalışmalarının ve kriminolojinin bu kavramı daha farklı boyutlarıyla ele alan teorik yaklaşımlara ihtiyacı vardır. Daha güncel yaklaşımlardan kültürel kriminoloji yaklaşımı, suç çalışmalarındaki bu boşluğu doldurma çabasında olan ve damgalama teorisi ile sentezlenmesi mümkün önermeler içermektedir. Kültürel kriminoloji, içerisinde hem mekâna ve kente hem marjinalliğe dair izahlar barındırmaktadır. Bu izahlar sentezlendiğinde kent marjinalliğinin teorik altyapısının kriminoloji literatüründe yer edinebileceğini söylemek mümkündür.

Wacquant (2015: 173-198), etnografik saha çalışmalarında kentsel marjinalliğin görüldüğü iki bölge olan Amerika Birleşik Devletleri'nin gettolarını ve

Fransa banliyölerini karşılaştırmış, bu karşılaştırma sonucunda her ne kadar iki bölgenin barındırdığı ortak tecrübelerin ve deneyimlerin olduğunu belirtse de bu bölgelerin yakınsılaştırılması tezine şiddetle çıkmıştır. Wacquant'ın ve incelediği bölgeler üzerinden yaptığı izahların, damgalamanın mekânsal düzleme oturtulduğu saha çalışmaları olduğu, Wacquant'ın mekânsal damgalama ile kentsel marjinallik kavramını izah ettiği ve kriminoloji açısından damgalama teorisinin bakış açısını genişletecek nitelikte çalışmalar yaptığını söylemek mümkündür. Kentsel marjinallik ve mekânsal damgalama, kriminoloji biliminde suça sebep olan bir olgu olarak damgalama ve suç çalışmalarına eklenmesi gereken kavramlardır.

Çalışmada ampirik olarak yeni veri elde etmek yerine mevcut teorik açıklamalarla, küresel ve ülke düzeyinde bir fenomen olan kent marjinalliğinin incelenmesi literatür taramasına dayalı betimsel içerik analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemin sınırlılığı, toplanan verilerin araştırmacının kendi amacının dışında bir amaçla elde edilmiş olmasıdır. Yapılan araştırmada istatistiksel analizler kullanılmamış, kent marjinalliği kriminolojide suça sosyolojik yaklaşımlar perspektifinden genel olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, ele alınan kriminoloji teorileri de sosyolojik teorilerle sınırlı tutulmuştur. Kriminolojide suç davranışının sebeplerini açıklarken toplumsal faktörlere değinen başka teoriler mevcut olsa da çalışmada ele alınan teorilerde toplumsal faktörler teorisinin merkezine oturtulmuştur. Mekânın içerisinde yer aldığı farklı suç teorileri mevcut olmakla birlikte, farklı çalışmalarda bu teoriler konu edinilebilir. Mevcut çalışma, kriminolojide mekân, kent ve kent marjinalliği ile ilgili yapılacak çalışmalara teorik rehber olarak işlev görmeyi; mekânla, kentle ve kent marjinalliği ile ilgili yapılacak saha çalışmalarının hangi teorik zemine oturtulabileceği hususunda araştırmacılara yardımcı olmayı hedeflemektedir.

Mekân ve kent kavramları, kriminolojide farklı sosyolojik yaklaşımlarla ele alınmaya müsaittir. Mekân ve kent perspektifinden yapılacak bir suç çalışmasında sosyal düzensizlik ve sosyal ekoloji teorilerinin yanı sıra anomi ve gerilim, alt kültür, sosyal öğrenme, sosyal kontrol, sosyal destek, damgalama teorilerinin her birinin teorik zemine yerleştirilmesi mümkündür. Bu teorilerin ele alınmasıyla mekân, kent ve suç literatürü oldukça zenginleşecek, mekân ve kent bağlamında ortaya çıkan suç

davranışının daha geniş bir paradigmadan değerlendirilmesi sağlanacaktır. Özellikle kentsel marjinallik dolayısıyla ortaya çıkan suç davranışı açısından damgalama teorisinin damgalamaya dair önermeleri önem arz etmektedir. Bu bağlamda damgalama kavramının suç olgusu açısından çok daha kapsamlı değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Mekân ve kent bağlamında suç davranışını daha iyi anlamak için teorik arka planın zenginleştirilmesiyle sahada hem nicel ve nitel çalışmaların çoğaltılması, hem araştırmanın yapılacağı kentsel bölgede ve haricinde yaşayanlardan hem de bölge ile ilgili uzmanlardan veri toplanılarak çok boyutlu bir değerlendirmenin sağlanması gerekmektedir. Kentsel bölgenin tarihsel incelemesi, karşılaştırmalı olarak ele alınması da bölgeye dair önemli verilerin ortaya çıkmasını sağlar. Suç ve mekân/kent ilişkisi bağlamında araştırmacılar mekânsal damgalama kavramının üzerinde daha çok durmalı, suç davranışı ile mekânsal damgalama ilişkisini incelemelidir. Türkiye’de kent ve suç çalışmaları açısından mekânsal damgalama önemini korumaktadır. Mekânsal farklılaşma ve ayrışma biçimi olarak gecekondu bölgeleri mekânsal damgalama ve suç ilişkisini incelemeye müsait alanlardır. Gecekondu bölgelerinde suç çalışmalarına farklı sosyolojik suç teorilerinin yerleştirilmesinin yanı sıra gecekonduya yaşayan insanlarda mekân üzerinden damgalamanın suç davranışı ile ilişkisi üzerine yoğunlaşılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AGNEW, R.: 1992 “Foundation For A General Strain Theory Of Crime And Delinquency”, **Criminology**, 30(1), 47-88, <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1992.tb01093.x>
- AKERS, R. L.: 1990 “Rational Choice, Deterrence, And Social Learning Theory In Criminology: The Path Not Taken”, **The Journal Of Criminal Law & Criminology**, 81(5), 653-676, <https://doi.org/10.2307/1143850>
- AKERS, R. L.: 1996 “Is Differential Association/Social Learning Cultural Deviance Theory?”, **Criminology**, 34(2), 229-247, <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1996.tb01204.x>
- AKERS, R. L., “The Empirical Status Of Social Learning Theory Of Crime And Deviance: The Past, Present, And Future”, **Taking Stock** (ed. F. T. Cullen, J. P. Wright ve K. R. Blevins), Routledge, s. 37-76.
- AKERS, R. L., **Criminological Theories Introduction, Evaluation And Application**, 5. bs., Oxford: Oxford University Press. 2009
- ALPMAN, P.: 2019 “Mekân, Kimlik, Sınıf: Farklar Neden Bir Arada Barınamazlar?”, **İdealkent**, 10(26), 373-401, <https://doi.org/10.31198/idealkent.519245>
- ALVER, K.: 2018 “Mahalle Bir Hikayedir”, Dünya Bizim, (çevrimiçi) <https://www.dunyabizim.com/polemik/mahalle-bir-hikyedir-h17344.html>

- ANDERSON, E.: **Code Of The Street: Decency, Violence, And The Moral Life Of The Inner City**, WW Norton & Company. 1999
- ARIK, F.: 2019 “Gecekonduyu Wacquant’la Düşünmek: Umut Mekanlarında Toplumsal Ve Mekânsal Dönüşüm”, **İdealkent**, 10(26), 278-315, <https://doi.org/10.31198/idealkent.457471>
- ARLI, A., GÖKER, E.: 2014 “Kent Sosyolojisini Bourdieu Ve Wacquant Ile Düşünmek”, **Cogito**, 76, 121-138 (çevrimiçi) https://www.academia.edu/31208676/Bourdieu_ve_Wacquant_ile_Kent_Sosyolojisini_D%C3%BC%BC%C5%9F%C3%B Cnmek_pdf
- AYAR. M.: 2021 “Kent, Mekân Ve Gençlik Alanlarındaki Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme”, **Kent, Mekân Ve Gençlik**, (ed. M. Şentürk, M. Akyurt, M. Ayar), s. 27-50, (çevrimiçi) <https://esenler.bel.tr/sehir-dusunce/yayinlar/kent-mekan-ve-genclik/>
- AYDIN, Ş., ŞENTÜRK, M.: 2017 “Mekânın Yeniden Üretimi, Kentsel Girişimcilik Ve Yeni Kent Merkezlerinde Sosyomekânsal Ayrışma: Tekirdağ Süleymanpaşa Örneği”, **Sosyal Bilimler Metinleri**, (2), 45-57, (çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/767689>
- AYTAÇ, Ö.: 2013 “Kent Mekânları Ve Kimlik/Farklılık Sorunu”, **İdealkent**, 4(9), 138-169, (çevrimiçi) <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Download/Article-File/461595>

- BARRICK, K.: 2014 “A Review Of Prior Tests Of Labeling Theory”, **Labeling Theory** (ed. D. P. Farrington ve J. Murray), Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, s. 89-112.
- BAŞKIR, Ü. D.: “Dışlanmışların Sistemle Siyasal Bir İlişki Biçimi Olarak Kamp ve Getto”, Karaburun Bilim Kongresi/Bugünü Anlamak kongresinde sunulan bildiri, (çevrimiçi) https://www.academia.edu/9782595/D%C4%B1%C5%9Flanm%C4%B1%C5%9Flar%C4%B1n_Sistemle_Siyasal_Bir_%C4%B0li%C5%9Fki_Bi%C3%A7imi_Olarak_Kamp_ve_Getto
- BECKER, H. S.: **Hariciler (Outsiders): Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması** (çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı), 3. bs., Heretik, Ankara.
- BEIRNE, P.: 1987 “Between Classicism And Positivism: Crime And Penalty In The Writings Of Gabriel Tarde”, **Criminology**, 25(4), 785-820, <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1987.tb00820.x>
- BEKTAŞ, Y., “Ankara-Altındağ Tepesi Gecekondu Bölgesi’nde Mekânsal Ayırışmanın Gözlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, **Megarın Dergisi**, 8(2), 115-129, <https://doi.org/10.5505/MEGARON.2013.98608>
- BERNBURG, J. G., “Labeling, Life Chances, And Adult Crime: The Direct And Indirect Effects Of Official İntervention In Adolescence On Crime In Early Adulthood”, **Criminology**, 41(4), 1287-1318, <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2003.tb01020.x>

BERNBURG, J. G., “Official Labeling, Criminal Embeddedness, And
KROHN, M. D., Subsequent Delinquency: A Longitudinal Test Of Labeling
RIVERA, C. J.: 2006 Theory”, **Journal Of Research In Crime And
Delinquency**, 43(1), 67-88,
<https://doi.org/10.1177/0022427805280068>

BERRY, J.: 2013 “Kültürel Açidan Çoğulcu Toplumlarda Bir Arada
Yaşamak-Kültürlenme Ve Çok Kültürlülüğü Anlamak Ve
Yönetmek”, **İnsan Gelişimi, Aile Ve Kültür** (ed. S.
Bekman, A. A. Koç, A. Anacak), İstanbul: Koç Üniversitesi
Yayınları, s. 275-286.

BILLSON, J. M: “No Owner Of Soil: The Concept Of Marginality Revisited
1988 On Its Sixtieth Birthday”, **International Review Of
Modern Sociology**, (18)2, 183-204, (çevrimiçi)
<https://www.jstor.org/stable/pdf/41420931.pdf>

BLUMER, H.: 1966 “Sociological Implications Of The Thought Of George
Herbert Mead”, **American Journal Of Sociology**, 71(5),
535-544, <https://doi.org/10.1086/224171>

BLUMER, H.: 1969 **Symbolic Interactionism: Perspective And Method**,
Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.

BOUCHARD, J., “A Jury Of Their Peers: A Meta-Analysis Of The Effects Of
WONG, J. S.: 2017 Teen Court On Criminal Recidivism”, **Journal Of Youth
And Adolescence**, 46(7), 1472-1487,
<https://doi.org/10.1007/s10964-017-0667-7>

BOURDIEU, P.: **Language And Symbolic Power**, Harvard University
1991 Press, Cambridge MA.

- BOURDIEU, P.: “Simgesel Sermaye Ve Toplumsal Sınıflar”, **Cogito**, 76, 2014 192-203.
- BOURDIEU, P.: **Dünyanın Sefaleti** (çev. L. Ünsaldı, A. Sümer, H. E. Mescidoğlu, Ö. İlyas, L. Tutalar, B. Öztürk, Z. Baykal, Ö. Akkaya), 1. bs., Heretik Yayınları, Ankara.
- BOURDIEU, P.: “Social Space And The Genesis Of Appropriated Physical Space”, **International Journal Of Urban And Regional Research**, 42(1), 106-114, <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12534>
- BOURDIEU, P., **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar** (çev. N. WACQUANT, L.: Ökten), 7. bs., İletişim Yayınları, İstanbul. 2014
- BRAITHWAITE, J.: **Crime, Shame and Reintegration**, Cambridge University Press. 1989
- BRENNER, N.: **New Urban Spaces: Urban Theory And The Scale Question**. Oxford University Press. 2019
- BURGESS, E. W.: “Residential Segregation In American Cities”, **The Annals Of The American Academy Of Political And Social Science**, 140(1), 105-115, (çevrimiçi) https://www.jstor.org/stable/1016838#metadata_info_tab_contents

- BURGESS, E. W.: 2008 “The Growth Of The City: An Introduction To A Research Project”, **Urban Ecology** (ed. J. M. Marzluff, E. Shulenberg, W. Endlicher, M. Alberti, G. Bradley, C. Ryan, U. Simon, C. ZumBrunnen), Springer, s. 71-78.
- BURGESS, E. W.: 2015 “Mahalle Çalışmalarının Bilimsel Bir Temeli Olabilir Mi?”, **Şehir** (ed. L. Ünsaldı, çev. P. K. Kayalığı), 1. bs., Heretik., Ankara, s. 193-208.
- BURGESS, R. L., AKERS, R. L.: 1966 “A Differential Association-Reinforcement Theory Of Criminal Behavior”, **Social Problems**, 14(2), 128-147, (çevrimiçi)
https://www.jstor.org/stable/798612#metadata_info_tab_contents
- CAN, R.: 2019 “Kentleşme Ve Kentlileşme Bağlamında Suç: İskenderun Örneği”, (yüksek lisans tezi), Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, (çevrimiçi)
<https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/256466>
- CLOWARD, R. A., OHLIN, L. E.: 1998 **Delinquency And Opportunity: A Theory Of Delinquent Gangs**, London: Routledge.
- COHEN, A. K., SHORT, J. F.: 1958 “Research In Delinquent Subcultures”, **Journal Of Social Issues**, 14(3), 20-37, <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1958.tb01414.x>
- COLVIN, M., CULLEN, F. T., VEN, T. V.: 2002 “Coercion, Social Support, And Crime: An Emerging Theoretical Consensus”, **Criminology**, 40(1), 19-42, <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2002.tb00948.x>

CULLEN, F. T.: “Social Support As An Organizing Concept For Criminology: Presidential Address To The Academy Of Criminal Justice Sciences”, **Justice Quarterly**, 11(4), 527-559, <https://doi.org/10.1080/07418829400092421>

CULLEN, F. T., “Social Support And Social Reform: A Progressive Crime Control Agenda”, **Crime & Delinquency**, 45(2), 188-207, CHAMPLIN, M. B.: <https://doi.org/10.1177/0011128799045002002>
1999

CUMMINS, I.: 2016 “Wacquant, Urban Marginality, Territorial Stigmatization And Social Work”, **Aotearoa New Zealand Social Work**, 28(2), 75-83, <http://dx.doi.org/10.11157/anzswj-vol28iss2id226>

DEAKIN, J., FOX, “Labelled As ‘Risky’ In An Era Of Control: How Young C., MATOS, R.: People Experience And Respond To The Stigma Of Criminalized Identities”, **European Journal Of Criminology**, 19(4), 653-673, <https://doi.org/10.1177/1477370820916728>

DEMİRBAŞ, T.: “Suçun Önlenmesi”, **Yaşar Hukuk Dergisi**, 1(1), 56-71, 2019 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/647679>

DINITZ, S., “Delinquency Vulnerability: A Cross Group And SCARPITTI, F. R., Longitudinal Analysis”, **American Sociological Review**, RECKLESS, W. C.: 27(4), 515-517, <https://doi.org/10.2307/2090032>
1962

DÖNMEZER, S.: **Toplumbilim**, 12. bs., Beta Yayınları, İstanbul.
1999

- DURKHEIM, E.: **İntihar: Toplumbilimsel Bir İnceleme** (çev. Ö. Ozankaya), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara. 1986
- DURKHEIM, E.: **The Division Of Labor In Society** (çev. W. D. Halls), 1994 Macmillan.
- DURKHEIM, E.: **Suicide: A study In Sociology** (çev. J. A. Spaulding ve G. Simpson, ed. George Simpson), Routledge. 2005
- DURKHEIM, E.: **Toplumsal İşbölümü** (çev. Ö. Ozankaya), 1. bs., Cem 2006 Yayınevi, İstanbul.
- DURKHEIM, E.: **Sosyolojik Yöntemin Kuralları** (çev. Ö. Doğan), 2. bs., 2016 Doğu Batı.
- ENGELS, F.: 1987 **The Condition Of The Working Class In England**, Penguin, UK.
- ERGİN, N. B.: 2019 “Wacquant’la Bakmak Ve Anlamak: Saha, Kavramlar Ve– Kent-Sosyolojisi”, **İdealkent**, 10(26), 60-82, (çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/713162>
- FARRINGTON, D. P.: 1977 “The Effects Of Public Labelling”, **British Journal Of Criminology**, 17(2), 112-125, (çevrimiçi) https://www.jstor.org/stable/23636356#metadata_info_tab_contents

- FARRINGTON, D. "Long-Term Criminal Outcomes Of Hyperactivity-P., LOEBER, R., Impulsivity-Attention Deficit And Conduct Problems In VAN KAMMEN, Childhood", **Straight And Devious Pathways From Childhood To Adulthood** (ed. L. N. Robins ve M. Rutter), W. B.: 1990 Cambridge University Press, s. 62-81.
- FERRELL, J.: 1999 "Cultural Criminology", **Annual Review Of Sociology**, 25(1), 395-418, <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.25.1.395>
- FERRELL, J.: 2004 "Scrunge City", **Cultural Criminology Unleashed** (ed. J. Ferrell, K. Hayward, W. Morrison, M. Presdee), The GlassHouse Press, s. 167-180.
- FERRELL, J., "Fragments Of A Manifesto: Introducing Cultural HAYWARD, K. J., Criminology Unleashed", **Cultural Criminology MORRISON, W., Unleashed** (ed. J. Ferrell, K. Hayward, W. Morrison, M. PRESDEE, M.: 2004 Presdee), The GlassHouse Press, s. 1-9.
- FIRMAN, T.: 2004 "New Town Development In Jakarta Metropolitan Region: A Perspective Of Spatial Segregation", **Habitat International**, 28(3), 349-368, [https://doi.org/10.1016/S0197-3975\(03\)00037-7](https://doi.org/10.1016/S0197-3975(03)00037-7)
- FRISBY, D.: 2002 **Georg Simmel**, 2. bs., Routledge.

- GENİŞ, Ş.: 2007 “Küreselleşme, Toplumsal Eşitsizlik Ve Mekânsal Ayrışma”, **Sivil Toplum: Düşünce & Araştırma Dergisi**, 5(17/18), 69-84, (çevrimiçi)
https://www.academia.edu/466287/K%C3%BCreselle%C5%9Fme_Toplumsal_E%C5%9Fitsizlik_ve_Mekansal_Ayr%C4%B1%C5%9Fma
- GIDDENS, A.: 1993 **Sosyoloji: Eleştirel Bir Yaklaşım** (çev. R. Esengün, İ. Öğretir), İhtar Yayıncılık, Erzurum.
- GILBERT, M. R.: 2010 “Place, Space, And Agency: Moving Beyond The Homogenous "Ghetto"”, **Urban Geography**, 31(2), 148-152, <https://doi.org/10.2747/0272-3638.31.2.148>
- GOFFMAN, E.: 1963 **Stigma: Notes On The Management Of Spoiled Identity**, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N. J.
- GOTTFREDSON, M. R., HIRSCHI, T.: 1990 **A General Theory Of Crime**, Stanford University Press.
- GÖKULU, G.: 2010 “Kent Güvenliği Kentleşme Ve Suç İlişkisi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi**, 24(1), 209-226, (çevrimiçi)
<https://dergipark.org.tr/en/pub/atauniiibd/issue/2698/35578>
- GÖLBAŞI, S.: 2007 “Kentleşme Ve Suç: İstanbul’un Kentleşme Süreci İle Suçluluk Arasındaki İlişkinin Kuramsal Analizi”, (doktora tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, (çevrimiçi)
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/42872.pdf>

- GÜLTEKİN, A. A.: “Gettolaşma” Söylemi Bağlamında Sosyo-Mekânsal Sürgün Yerleri”, **İdealkent**, 10(26), 254-277, 2019
<https://doi.org/10.31198/idealkent.500263>
- GÜRLEK, M., “Sosyal Kimlik Teorisi Açısından Örgütsel Özdeşleşmenin Teorik Temelleri”, **Yönetim, Ekonomi Ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi**, 2(3), 39-48, TUNA, M.: 2018
<https://doi.org/10.29226/TR1001.2018.35>
- HARVEY, D.: 2001 “Sınıf İlişkileri, Sosyal Adalet Ve Farklılık Politikası”, **Praksis**, 2, 173-203, (çevrimiçi)
https://www.academia.edu/5928574/Sinif_Iliskileri_Sosyal_Adalet_ve_Farklilik_Politikasi_-_David_Harvey
- HARVEY, D.: 2010 **Postmodernliğin Durumu** (çev. S. Savran), 5. bs., Metis Yayınları, İstanbul.
- HARVEY, D.: 2017 “Sınıfsal Yapı Ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı” (çev. A. Alkan, B. Duru), s. 1-13 (çevrimiçi)
https://bulentduru.files.wordpress.com/2017/09/david_harvey_sinifsal_yapi_ve_mekansal_f.pdf
- HAYWARD, K.: “Space–The Final Frontier: Criminology, The City And The Spatial Dynamics Of Exclusion”, **Cultural Criminology Unleashed** (ed. J. Ferrell, K. Hayward, W. Morrison, M. Presdee), The GlassHouse Press, s. 155-166, 2004
- HIRSCHFIELD, P. “The Declining Significance Of Delinquent Labels In Disadvantaged Urban Communities”, **Sociological Forum**, 23(3), 575– 601, J.: 2008
<https://doi.org/10.1111/j.1573-7861.2008.00077.x>

- HIRSCHI, T.: 1972 **Causes of Delinquency**, 2. bs., University of California Press.
- HONIG, B.: 1994 “Difference, Dilemmas, And The Politics Of Home”, **Social Research**, 61(3), 563-597, (çevrimiçi)
https://www.jstor.org/stable/40971048#metadata_info_tab_contents
- HOOKS, G., “An Agenda For Moving A Spatial Sociology Forward”,
LOBAO, L. A., **The Sociology Of Spatial Inequality** (ed. G. Hooks, L. M. TICKAMYER, A. Lobao, A. R. Tickamyer), Suny Press, s. 253-264.
R.: 2007
- ISRAEL, E., “Social Justice And Spatial Inequality: Toward A
FRENKEL, A.: 2018 Conceptual Framework”, **Progress In Human Geography**, 42(5), 647-665,
<https://doi.org/10.1177/0309132517702969>
- IŞIK, O.: 1994 “Değişen Toplum/Mekân Kavrayışları: Mekânın Politikleşmesi, Politikanın Mekânsallaşması”, **Toplum Ve Bilim**, 64-65, 7-36.
- IŞIK, O., Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği:
PINARCIOĞLU, M. **Gecekondulaşma Ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği**, 8. bs., İletişim Yayınları, İstanbul.
M.: 2011
- IŞIKTAÇ, Y.: 2016 **Adalet Psikolojisi**, 2. bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- JONSON, C. L.: “The Impact Of Imprisonment On Reoffending: A Meta-Analysis” (Yayınlanmamış doktora tezi), University of Cincinnati, OH, (çevrimiçi)
https://etd.ohiolink.edu/apexprod/rws_etd/send_file/send?accession=ucin1285687754&disposition=inline
- KAYGALAK, S.: “Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç Ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği”, **Praksis**, 2, 124-172, (çevrimiçi)
<http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/002-Kaygalak.pdf>
- KEENE, D. E., “Race, Class And The Stigma Of Place: Moving To PADILLA, M. B.: “Opportunity” In Eastern Iowa”, **Health & Place**, 16(6), 1216-1223,
2010
<https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2010.08.006>
- KEENE, D. E., “Spatial Stigma And Health Inequality”, **Critical Public PADILLA, M. B.: Health**, 24(4), 392-404,
2014
<https://doi.org/10.1080/09581596.2013.873532>
- KENNETT, P.: 1994 “Modes Of Regulation And The Urban Poor”, **Urban Studies**, 31(7), 1017-1031,
<https://doi.org/10.1080/00420989420080921>
- KILLIAS, M., AEBI, “Does Community Service Rehabilitate Better Than Short-M., RIBEAUD, D.: Term Imprisonment?: Results Of A Controlled Experiment”, **The Howard Journal Of Criminal Justice**, 39(1), 40-57, <https://doi.org/10.1111/1468-2311.00152>

- KIRMIZI, M.: 2019 “Loïc Wacquant'a İlişkin Notlar Üzerinden Güncel Türkiye Okuması Denemesi”, **İdealkent**, 10(26), 316-339, <https://doi.org/10.31198/idealkent.512921>
- KUBRIN, C. E., “New Directions In Social Disorganization Theory”, WEITZER, R.: 2017 **Recent Developments In Criminological Theory** (ed. S. Henry, S. A. Lukas), Routledge, s. 265-294.
- KUBRIN, C. E., “Social Disorganization Theory's Greatest Challenge: Linking Structural Characteristics To Crime In Socially Disorganized Communities”, **The Handbook Of Criminological Theory** (ed. A. R. Piquero), Wiley Blackwell, s. 121-136.
- LAUB, J. H., “The Age-Graded Theory Of Informal Social Control”, **The Oxford Handbook Of Developmental And Life-Course Criminology** (ed. D. P. Farrington, L. Kazemian ve A. R. Piquero), 1. bs., Oxford University Press., s. 295-322.
- LEFEBVRE, H.: “Kent Hakkı”, (çev. G. Aksümer ve J. Strutz), **Eğitim Bilim Toplum**, 9 (36), 140-152, (çevrimiçi) https://www.academia.edu/6479864/Kent_Hakk%C4%B1_Lefebvre_Translated_by_Gizem_Aks%C3%BCmer_and_Julia_Struz_
- LEMERT, E. M.: “Issues In The Study Of Deviance”, **The Sociological Quarterly**, 22(2), 285-305, <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1981.tb00662.x>

- LEMERT, E. M.: “Primary And Secondary Deviation”, **Crime: Critical concepts In sociology** (ed. P. Bean), Routledge, s. 8-11.
2002
- LYTLE, D. J.: 2014 “The Effects Of Suspect Characteristics On Arrest: A Meta-Analysis”, **Journal Of Criminal Justice**, 42(6), 589-597
<https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2014.10.001>
- MACE, A.: 2017 “Spatial Capital As A Tool For Planning Practice”, **Planning Theory**, 16(2), 119-132,
<https://doi.org/10.1177/1473095215617000>
- MASSEY, D. S., “The Dimensions Of Residential Segregation”, **Social Forces**, 67(2), 281-315, <https://doi.org/10.1093/sf/67.2.281>
DENTON, N. A.: 1988
- MASSEY, D. S., “The Changing Bases Of Segregation In The United States”,
ROTHWELL, J., **The Annals Of The American Academy Of Political And Social Science**, 626(1), 74-90,
DOMINA, T.: 2009 <https://doi.org/10.1177/0002716209343558>
- MATSUEDA, R. L.: “Testing Control Theory And Differential Association: A Causal Modeling Approach”, **American Sociological Review**, 47(84), 489-504, <https://doi.org/10.2307/2095194>
1982
- MATSUEDA, R. L.: “The Natural History Of Labeling Theory”, **Labeling Theory** (ed. D. P. Farrington ve J. Murray), Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, s. 13-44.
2014
- MEAD, G. H.:1972 **Mind, Self And Society** (ed. C. W. Morris), 18. bs., University of Chicago Press, United States of America.

- MERCAN, B. A.: “İleri Marjinalite Perspektifinden Altındağ’a Bakış: Suçun 2019 Mekânı, Mekânın Suçu Mu?”, **İdealkent**, 10(26), 176-214, <https://doi.org/10.31198/idealkent.498447>
- MERTON, R. K.: “Social Structure And Anomie”, **American Sociological Review**, 3(5), 672-682, <https://doi.org/10.2307/2084686> 1938
- MERTON, R. K.: **Social Theory And Social Structure**, Free Press, New York, NY. 1968
- MESSNER, S. F., “Political Restraint Of The Market And Levels Of Criminal ROSENFELD, R.: Homicide: A Cross-National Application Of Institutional- 1997 Anomie Theory”, **Social Forces**, 75(4), 1393-1416, <https://doi.org/10.1093/sf/75.4.1393>
- MESSNER, S. F., “Crime And The American Dream”, **Criminological ROSENFELD, R.: Theories: Bridging The Past To The Future** (ed. S. 2002 Cote), Sage Publications, Inc., s. 104-112.
- MESSNER, S. F., “The Present And Future Of Institutional-Anomie Theory”, ROSENFELD, R.: **Taking Stock** (ed. F. T. Cullen, J. P. Wright ve K. R. 2017 Blevins), Routledge, s. 127-148.
- MILLER, W. B.: **The Growth Of Youth Gang Problems In The United 2001 States, 1970-98: Report**, U.S. Department of Justice Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington.
- MILLER, W. B.: “Lower Class Culture As A Generating Milieu Of Gang 2004 Delinquency”, **Gangs** (ed. J. Schneider, N. Tilley), 1. bs., Routledge, s. 15–29.

- MITCHELL, O.: “A Meta-Analysis Of Race And Sentencing Research: Explaining The Inconsistencies”, **Journal Of Quantitative Criminology**, 21(4), 439-466
<https://doi.org/10.1007/s10940-005-7362-7>
- MORVA, O.: 2017 “Chicago Sosyoloji Okulu’nun Etnografik Mirasını Yeniden Okumak: Dijital Etnografi Çağında Sembolik Etkileşimcilik”, **Moment Dergi**, 4(1), 135-154, (çevrimiçi)
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/451166>
- MUSTERD, S.: 2003 “Segregation And Integration: A Contested Relationship”, **Journal Of Ethnic And Migration Studies**, 29(4), 623-641, <https://doi.org/10.1080/1369183032000123422>
- MÜHÜRDAROĞLU, A.: 2019 “Kentsel Yoksulluk Tartışmalarının Kavramsal Kalibrasyonu: Wacquant Ve İleri Marjinallik”, **İdealkent**, 10(26), 28-59, <https://doi.org/10.31198/idealkent.527913>
- NAGIN, D. S., “Imprisonment And Reoffending”, **Crime And Justice**, 38(1), 115-200, <https://doi.org/10.1086/599202>
- CULLEN, F. T., JONSON, C. L.: 2009
- ORCUTT, J. D.: 1987 “Differential Association And Marijuana Use: A Closer Look At Sutherland (With A Little Help From Becker)”, **Criminology**, 25(2), 341-358, <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1987.tb00801.x>

- ÖZDEMİR, G.: 2013 “Tampon Mekanizmadan Siyasal Aktörlüğe Hemşehri Dernekleri”. **Electronic Turkish Studies**, 8(6), 943-959, (çevrimiçi)
<https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423932770.pdf>
- ÖZER, İ.: 2004 **Kentleşme, Kentlileşme Ve Kentsel Değişme**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- ÖZET, İ.: t.y. “Sosyolojik Perspektiften Kentleşme Ve Suç Kuramları”, (çevrimiçi)
https://www.academia.edu/7784151/Sosyolojik_Perspektiften_Kentleşme_ve_Suç_Kuramları
- PAGER, D.: 2003 “The Mark Of A Criminal Record”, **American Journal Of Sociology**, 108(5), 937-975,
<https://doi.org/10.1086/374403>
- PARK, R. E.: 1928 “Human Migration And The Marginal Man”, **American Journal Of Sociology**, 33(6), 881-893, (çevrimiçi)
https://www.jstor.org/stable/2765982#metadata_info_tab_contents
- PARK, R. E.: 1952 **Human Communities: The City And Human Ecology**, The Free Press, Glencoe Illinois.
- PARK, R. E.: 2015a “Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler”, **Şehir** (ed. L. Ünsaldı, çev. P. K. Kayalığıl), 1. bs., Heretik, Ankara, s. 37-88

- PARK, R. E.: 2015b “Topluluğun Örgütlenmesi Ve Çocuk Suçları”, **Şehir** (ed. L. Ünsaldı, çev. P. K. Kayalığıl), 1. bs., Heretik, Ankara, s. 145-160.
- PETRICH, D. M., “A Revolving Door? A Meta-Analysis Of The Impact Of PRATT, T. C., Custodial Sanctions On Reoffending”, JONSON, C. L., <https://doi.org/10.31235/osf.io/f6uwm> CULLEN, F. T.: 2020
- PETROSINO, A., “Formal System Processing Of Juveniles: Effects On TURPIN-Delinquency”, **Campbell Systematic Reviews**, 6(1), 1-88, PETROSINO, C., <https://doi.org/10.4073/csr.2010.1> GUCKENBURG, S.: 2010
- PRATT, T. C.: 1998 “Race And Sentencing: A Meta-Analysis Of Conflicting Empirical Research Results”, **Journal Of Criminal Justice**, 26(6), 513-523, [https://doi.org/10.1016/S0047-2352\(98\)00028-2](https://doi.org/10.1016/S0047-2352(98)00028-2)
- RECKLESS, W. C., “Pioneering With Self-Concept As A Vulnerability Factor DINITZ, S.: 1967 In Delinquency”, **The Journal Of Criminal Law, Criminology, And Police Science**, 58(4), 515-523, <https://doi.org/10.2307/1141910>
- RECKLESS, W. C., “The Self Component In Potential Delinquency And DINITZ, S., KAY, Potential Non-Delinquency”, **American Sociological B.: 1957 Review**, 22(5), 566-570, <https://doi.org/10.2307/2089482>

- RECKLESS, W. C., "Self Concept As An Insulator Against Delinquency",
DINITZ, S., **American Sociological Review**, 21(6), 744-746,
MURRAY, E.: 1956 [https://www.jstor.org/stable/2088428#metadata_info_tab_c
ontents](https://www.jstor.org/stable/2088428#metadata_info_tab_contents)
- SAMPSON, R. J.: "Inequality From The Top Down And Bottom Up: Towards
2014 A Revised Wacquant", **Ethnic And Racial Studies**, 37(10),
1732-1738, <https://doi.org/10.1080/01419870.2014.931986>
- SAMPSON, R. J., "Community Structure And Crime: Testing Social
GROVES, W. B.: Disorganization Theory", **American Journal Of
1989 Sociology**, 94(4), 774-802, <https://doi.org/10.1086/229068>
- SAMPSON, R. J., **Crime In The Making: Pathways And Turning Points
LAUB, J. H.: 1995 Through Life**, Harvard University Press.
- SAMPSON, R. J., "Does Marriage Reduce Crime? A Counterfactual
LAUB, J. H., Approach To Within-Individual Causal Effects",
WIMER, C.: 2006 **Criminology**, 44(3), 465-508,
<https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2006.00055.x>
- SCHINGARO, N.: "The Reversal Of Lifelong Labeling: An
2014 Autoethnography", **Deviant Behavior**, 35(9), 703-726,
<https://doi.org/10.1080/01639625.2013.878578>
- SCHOFIELD, K.: "Collisions Of Culture And Crime: Media Commodification
2004 Of Child Sexual Abuse", **Cultural Criminology
Unleashed** (ed. J. Ferrell, K. Hayward, W. Morrison, M.
Presdee), The GlassHouse Press, s. 121-131.

SHAW, C. R., **Juvenile Delinquency And Urban Areas**, The University
MCKAY, H. D.: of Chicago Press.

1969

SHERMAN, L. W., “Crime, Punishment, And Stake In Conformity: Legal And
SMITH, D. A., Informal Control Of Domestic Violence”, **American**
SCHMIDT, J. D., **Sociological Review**, 57, 680-690,
ROGAN, D. P.: 1992 <https://doi.org/10.2307/2095921>

SIMMEL, G.: 1950 **The Sociology Of Georg Simmel**, Free Press.

SİPAHİ, E. B.: 2012 “Yeni Liberalizmin “Yeni” Yaşam Alanları Olarak
Güvenlikli Siteler: Konya Örneği”, **İdealkent**, 3(7), 110-
135, (çevrimiçi) [https://dergipark.org.tr/tr/download/article-](https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/461585)
[file/461585](https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/461585)

SLATER, T.: 2019 “Loïc Wacquant: Karşılaştırmalı Bir Kent Sosyolojisinin
Ana Hatları”, **İdealkent**, 10(26), 20-27, (çevrimiçi)
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/711411>

SMITH, N.: 2008 **Uneven Development: Nature, Capital, And The**
Production Of Space, 3. bs., University of
Georgia Press.

SOKULLU- **Kriminoloji**, 12. bs., Beta Yayınevi, İstanbul.
AKINCI, F. S.: 2016

SOLAK, S. G.: 2017 “Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal Ve Kuramsal Bir
Bakış”, **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 6(1), 13-
37, (çevrimiçi) [https://www.acarindex.com/pdfler/7995-](https://www.acarindex.com/pdfler/7995-5110.pdf)
[5110.pdf](https://www.acarindex.com/pdfler/7995-5110.pdf)

- SPENCER, D.: 2011 “Cultural Criminology: An Invitation... To What?”, **Critical Criminology**, 19(3), 197-212, <https://doi.org/10.1007/s10612-010-9112-x>
- SUTHERLAND, E. **Criminology**, J.B. Lippincott Company. H.: 1924
- SUTHERLAND, E. **Principles Of Criminology**, Altamira Press. H., CRESSEY, D. R., LUCKENBILL, D. F.: 1992
- SUTHERLAND, E. “The Theory Of Differential Association”, **Deviance: A Symbolic Interactionist Approach** (ed. N. J. Herman), H., CRESSEY, D. R., LUCKENBILL, Generall Hall Inc., s. 64-68. D.: 1995
- ŞAHİN, M.: 2019 “Kentlilerin Suç Ve Suçluluk Anlayışı Üzerine Analitik Bir Çalışma: İstanbul Örneği”, (yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, (çevrimiçi) <https://www.proquest.com/docview/2470642390/fulltextPDF/D8C5330F72D3416APQ/1?accountid=11637>
- ŞENGÜL, T.: 2001 “Sınıf Mücadelesi Ve Kent Mekanı”. **Praksis Dergisi**, 2, 9-31, (çevrimiçi) <http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/002-Sengul.pdf>
- ŞENTÜRK, M.: 2015 “Dışarıda Ve Dışında Olmak: Yoksul Gençlerin Mekânla İlişkileri”, **Sosyoloji Dergisi/Journal Of Sociology**, 35(2), 169-203, <https://doi.org/10.16917/sd.04346>

- TANNENBAUM, F.: 1938 **Crime And The Community**, Columbia University Press.
- TANNER, J., "Whatever Happened To Yesterday's Rebels? Longitudinal
DAVIES, S., Effects Of Youth Delinquency On Education And
O'GRADY, B.: 1999 Employment", **Social Problems**, 46(2), 250-274,
<https://doi.org/10.2307/3097255>
- TARDE, G.: 1903 **The Laws Of Imitation** (çev. E. C. Parsons), Henry Hold
and Company.
- TATLIDİL, E.: 1992 "Kent Sosyolojisi Kuram Ve Kavramlar", **Sosyoloji
Dergisi**, 3, 25-44, (çevrimiçi)
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/592829>
- TAYLOR I., **The New Criminology: For A Social Theory Of
WALTON P., Deviance**, New York: Harper& Row.
YOUNG J.: 1973
- THRASHER, F. M.: **The Gang: A Study Of 1,313 Gangs In Chicago**,
1973 University of Chicago Press.
- TOPÇUOĞLU, T.: "Kriminoloji İçin Disiplin Çağrısı!", **Journal Of Penal
2014 Law And Criminology**, 2(1-2), 241-268, (çevrimiçi)
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/97880>
- TRIPLETT, R., "Labeling Theory: Past, Present, And Future", **The
UPTON, L.: 2015 Handbook Of Criminological Theory** (ed. A. R.
Piquero), John Wiley & Sons, Inc, s. 271-289.

- TUCKER, M.: 1990 “Director’s Forward”, **Out There: Marginalization And Contemporary Cultures** (ed. R. Ferguson, M. Gever, T. T. Minh-ha, C. West), 4. bs., MIT Press, s. 7-8.
- TÜYLÜOĞLU, B. “Sermaye Biçimi Olarak Mekânsal Sermaye Ve T., ŞENTÜRK, M.: Yükseköğretim Mezunu Gençlerin Deneyimleri Üzerine 2020 Nitel Bir Araştırma: İstanbul/Gazi Mahallesi Örneği”, **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, 8(21), 47-73, (çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1265931>
- ÜLTAY, E., “Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi”, **IBAD Sosyal AKYURT, H., Bilimler Dergisi**, (10), 188-201, ÜLTAY, N.: 2021 <https://doi.org/10.21733/ibad.871703>
- VAN KEMPEN, E. “The Dual City And The Poor: Social Polarisation, Social T.: 1994 Segregation And Life Chances”, **Urban Studies**, 31(7), 995-1015, <https://doi.org/10.1080/00420989420080911>
- VAN RIET, G.: “Infamous Spaces And The Constitutive Outside”, 2021 **Hegemony, Security Infrastructures And The Politics Of Crime: Everyday Experiences In South Africa**, Routledge, s. 59-77.
- VILLETIAZ, P., “The Effects On Re-Offending Of Custodial Vs. Non-GILLIERON, G., Custodial Sanctions: An Updated Systematic Review Of KILLIAS, M.: 2015 The State Of Knowledge”, **Campbell Systematic Reviews**, 11(1), 1-92, <https://doi.org/10.4073/csr.2015.1>

VILLETIAZ, P., "The Effects Of Custodial Vs. Non-Custodial Sentences On
KILLIAS, M., Re-Offending: A Systematic Review Of The State Of
ZODER, I.: 2006 Knowledge", **Campbell Systematic Reviews**, 2(1), 1-69,
<https://doi.org/10.4073/csr.2006.13>

VITO, G. F., **Criminology: Theory, Research, And Policy**, 4. bs.,
MAAHS, J. R.: 2017 Burlington: Jones ve Bartlett Learning.

WACQUANT, L.: "The Rise Of Advanced Marginality: Notes On Its Nature
1996 And Implications", **Acta Sociologica**, 39(2), 121-139,
<https://doi.org/10.1177/000169939603900201>

WACQUANT, L.: "Urban Marginality In The Coming Millennium", **Urban
1999 Studies**, 36(10), 1639-1647,
<https://doi.org/10.1080/0042098992746>

WACQUANT, L.: "İlerlemiş Marjinallik Çağında Bölgesel
2007 Damgalama", **Birikim Dergisi**, (219), (çevrimiçi)
<https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-219-temmuz-2007/2402/ilerlemis-marjinallik-caginda-bolgesel-damgalama/6024>

WACQUANT, L.: "Ghettos And Anti-Ghettos: An Anatomy Of The New
2008 Urban Poverty", **Thesis Eleven**, 94(1), 113-118,
<https://doi.org/10.1177/0725513608093280>

WACQUANT, L.: "The Body, The Ghetto And The Penal State", **Qualitative
2009 Sociology**, 32(1), 101-129,
<https://link.springer.com/article/10.1007/s11133-008-9112-2>

- WACQUANT, L.: “Marginality, Ethnicity And Penalty In The Neo-Liberal City: An Analytic Cartography”, **Ethnic And Racial Studies**, 37(10), 1687-1711, <https://doi.org/10.1080/01419870.2014.931991>
- 2014a
- WACQUANT, L.: Designing Urban Seclusion (Yale Üniversitesi Semineri), (çevrimiçi)
- 2014b
- <https://www.youtube.com/watch?v=UsqWyLoK2wE>
- WACQUANT, L.: **Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi** (çev. M. Doğan), 2. bs., Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- 2015
- WACQUANT, L.: “Kenti Bourdieu’yle Düşünmek: İlişkisi, İlkeleri Ve Uygulamaları”, **İdealkent** (çev. A. Akçaoğlu), 10(26), 146-175 <https://doi.org/10.31198/idealkent.562679>
- 2019a
- WACQUANT, L.: “Sürgün Bölgelerini Yeniden Düşünmek: İleri Marjinalliğin Teşkilinde Sınıf, Etnisite Ve Devlet”, **İdealkent**, 10(26), 128-145, <https://doi.org/10.31198/idealkent.562591>
- 2019b
- WACQUANT, L., “Kentsel Marjinallik Ve Devletin Sağ Eli”, **İdealkent**, 10(26), 11-19, <https://doi.org/10.31198/idealkent.562671>
- 2019
- WACQUANT, L., “Territorial Stigmatization In Action”, **Environment And Planning A**, 46(6), 1270-1280,
- SLATER, T., **Planning**
- PEREIRA, V. B.: <https://doi.org/10.1068/a4606ge>
- 2014

- WACQUANT, L. J., “The Cost Of Racial And Class Exclusion In The Inner City”, **The Annals Of The American Academy Of Political And Social Science**, 501(1), 8-25, 1989
<https://doi.org/10.1177/0002716289501001001>
- WARR, D.: 2005 “There Goes The Neighbourhood: The Malign Effects Of Stigma”, **Social City**, 19(3), 1-11, (çevrimiçi)
https://www.researchgate.net/publication/228361869_There_goes_the_neighbourhood_The_malign_effects_of_stigma
- WHITTAKER, S., “Let’s Talk About Place: Considerations For Future Spatial Stigma Research”, **Cities & Health**, 1-5, 2020
<https://doi.org/10.1080/23748834.2020.1803723>
- WHYTE, W. F.: **Street Corner Society: The Social Structure Of An Italian Slum**, 4. bs., University of Chicago Press. 1993
- WIRTH, L.: 2017 “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme” (çev. A. Alkan, B. Duru), (çevrimiçi)
https://bulentduru.files.wordpress.com/2017/09/louis_wirth_bir_yasam_bicimi_olarak_kent.pdf
- WRIGHT, J. P., “Parental Efficacy And Delinquent Behavior: Do Control And Support Matter?”, **Criminology**, 39(3), 677-706, 2001
<https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2001.tb00937.x>
- WU, J.: 2016 “Racial/Ethnic Discrimination And Prosecution: A Meta-Analysis”, **Criminal Justice And Behavior**, 43(4), 437-458, <https://doi.org/10.1177/0093854815628026>

- YANJINLKHAM, B.: 2011 “Kent Güvenliği Ve Kentsel Suçun Önlenmesi: Moğolistan'daki Kentleşmeyle İlgili Suçlar İçin Öneriler”, (yüksek lisans tezi), Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Suç Araştırmaları Anabilim Dalı, (çevrimiçi) <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=7VZzjUMFShhO7EiHVO1VsQ&no=wwmP802OncjvhzEH OQc2PA>
- YARDIMCI, Ş.: 2018 “Çocuk Suçluluğu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Van Kent Merkezi Örneği”, (yüksek lisans tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, (çevrimiçi) https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=slEvUAcmSPHeusFkQFNf0g&no=_iI8rhuTu2NBhpwJ5XGg5g
- YAYMAN, H.: 2000 “1980 Sonrası Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Gelişimi Ve Kamu Yönetimi Üzerine Etkileri”, **Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2(3), 135-156, (çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/287871>
- YILMAZ, N.: 2004 “Farklılaştıran Ve Ayrıştıran Bir Mekanizma Olarak Kentleşme”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, (48), 249-267, (çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/9113>
- YÜCEŞAHİN, M. 2011 “Ankara Kentinde Sosyo-Mekânsal Farklılaşmanın Örüntüleri: Ampirik Bir Analiz”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 9(2), 159-188, https://doi.org/10.1501/Cogbil_0000000123

ZENGEL, R., “Marjinallik Kavramına Yaklaşımlar Ve Marjinal Bir
KAYA, İ. S.: 2003 Yerleşim Örneği”, **Ege Mimarlık Dergisi**, 45, 17-21,
(çevrimiçi) <https://www.egemimarlik.org/tum-sayilar/45>

